

ADOLFAS DAMUŠIS:

Kaip sukilome prieš bolševikus 1941 metais

JUOZAS KAZICKAS:

Europos biznio žmogus kalba prieš laisv

VYTAUTAS ŽVIRZDYS:

Socializmas su liberalizmu
broliai ir priešai

DOKUMENT ŠVIESOJE:

Kokius galiojimus dav Lietuvos ir kokius Latvijos vyriausyb s 1940 metais

Vyr. redaktorius — Editor-in-Chief — Juozas Brazaitis
 Redakcijos kolegija: Juozas Kazickas, Antanas Musteikis,
 Leonardas Žitkevičius
 Leidžia Lietuvių Fronto Biūriai
 Viršelio vinjetė — dail. Telesforo Valiaus

" LAISV " ATSTOVYBOS:

AUSTRALIJOJE — A. Grigaitis, 86 Gheringhap St., Geelong, Vic.; Br.
 Zumeris, 37 Roxburgh St. Ascot Vale, Vic. Melbourne.

ITALIJOJE — Dr. Z. Ivinskis, via Brescia 16, Roma.

JUNGTINĖS VALSTYBĖS:

Chicago, Ill.—A. Šleževičius, 3327 W. 61st Pl. Tel.: HE 4-9068. Cleveland, O.—
 VI. Palubinskas, 6711 Bonna Rd. Tel.: HE 1-8423. Detroit, Mich. — A. Bra-
 žnas, 1536 Hubbard. Tel.: TA 6-1002. Los Angeles, Calif. — J. Žuolaitis, 704
 N. Rampart Blvd. Tel.: DU 6-0729. Philadelphia, Pa. — A. Gaigalas, 335
 Titan St. Tel.: HO 7-4176. Washington, D. C. — V. R. Telionis, 4021 33rd St.,
 Mt. Rainier, Dd. Waterbury, Conn. — V. Vaitkus, 85 Arnold St.

KANADOJE:

Hamilton, Ont. — J. Pleinys, 113 Cannon St. E. Tel.: 22698. Toronto, Ont. —
 VI. Girys, 31 Concord Ave. Tel.: OL 2156.

V. VOKIETIJOJE:

(16) Huttenfeld b/Lampertheim — A. Grinienė, Lit. Gymnasium. (14b) Pful-
 lingen — L. Prapuolenis, Lindenstr. 5.

ŠVEDIJOJE:

P. D. da c/o Johansson, Norrtullsgat 22, Stockholm.

" LAISV " MOKA:

Metin prenumerata:

Amerikoje (šiaurės ir Pietų) — \$3.00 arba jė atitikmenų atitinkamos valsty-
 bės valiuta; Australijoje ir D. Britanijoje — L.—15, Italijoje — L. 900—;
 Prancūzijoje — Fr. 750,—; Švedijoje — Kr. 9,—; V. Vokietijoje — DM. 6,—.

Atskiras numeris:

Amerikoje (šiaurės ir Pietų) — \$0,75 arba jė atitikmenų atitinkamos valsty-
 bės valiuta; Australijoje ir D. Britanijoje — L.—4; Italijoje — L. 250—;
 Prancūzijoje — Fr. 200,—; Švedijoje — Kr. 2,50,—; V. Vokietijoje — DM.1,75.

Pastaba. Norintieji gauti " Laisv " oro pašto primoka faktinės oro
 pašto išlaidas.

REZISTENCIJOS DIENA

JUOZAS BRAZAITIS

DEŠIMT met jau Lietuva aklinau atitverta nuo Vakar . Jos likimas primena graik skulpt r , kurioje Laokoon ir jo s nus vis labiau veržia apsirai iusios gyvat s. Jei ten atvaizduot kankinam j veiduose es s iškrautas tylus didingumas ir taurus paprastumas, tai lietuvi tautos veide stipriausiai atsispindi du kiti bruožai — kan ia d l okupanto smurto ir tam smurtui pasipriešinimo dvasia.

Vakarai vis daugiau žvelgia pirm bruož . Bolševiz. klasta, smurtas, sadistiniai išradimai milijonams išnaudoti ir sunaikinti, visa pavergimo ir naikinimo sistema iškilo su visu siaubu.

Silpniau Vakarai mato pasipriešinimo ženklus. Ir mes patys lig šiol daugiau tur jome kalb ti apie kankinim . Iš tri-

j dešim i liudinink Keršteno komisijoje tik pora tekalb - jo apie lietuvi tautos pasipriešinimo veiksmus, rezistencijos dvasi .

O kalb ti apie tai jau reikia. Ne tik d lto, kad reikia teisyb liudyti. Kalba apie pasipriešinimo žygius ir žmones reikalinga esantiems tremtyje. Pasiaukojimo ir heroizmo pavyzdžiai gali apvalyti dvasi nuo emigracijos r dži ir suveržti laiko atleidžiamus dvasinius ryšius tarp tremties ir kovojan io krašto.

Svetimiesiems kalba apie bolševik persekiojim nepažadina kovos dvasios. O pasiryžimas kovoti su bolševizmu daugeliui Vakar žmoni labiau reikalingas negu žinojimas apie bolševizmo smurt . Pavergt j pasipriešinimas, mažos tautos heroizmas yra aštresnis dyglys

s žinei t taut , kuriose stip-
r ja dvasia palaiptuoni prieš
bolševizm kapituluoti. Pasi-
priešinimo reikšm netiesiogiai
iš k Amerikos politikos vai-
ruotojai, tvirtindami paremsi-
tas tautas, kurios pa ios prie-
šinsis.

Tiesa, pasipriešinimo veiks-
mai krašte—ir kalbos apie juos
užsieniuose—gali užtrukti nau-
jas okupanto represijas. D l to
protinga iš šalies nekurstyti
t veiksm . Bet neprotinga
b t tuos veiksmus ir žmones,
kurie jau jo tautos kov
istorij , nutyl ti ir pamažu vi-
sai užmiršti. Kraujo auka turi
kilti kaip iurlonio paveiksle
šviesiaisiais d mais Viešpaties
sost ir gr dinti žmoni ger
vali . Aitriais tirštais d mais
turi neraminti diržusias s ži-
nes.

At jo momentas, kad sveti-
mieji prabilo apie pabaltie i
pasipriešinim . Dan buvusi
komunist , vokie i belaisviai
liudijo apie pabaltie i pasi-
priešinimo žygius Sibiro lage-
riuose. MVD pulkininkas at jo
liudyti, kaip soviet divizijos
buvo reikalingos lietuvi pasi-
priešinimui palaužti. Priešo
liudijimas ir atsisakymas per-
sekioti yra didelis pripažinimas.

Šiuo metu prasminga yra
mintis—tremtyje kasmet reng-
ti rezistencijos dien ir tai die-

nai skirti birželio 23. T dien
prieš 13 met buvo paskelbtas
lietuvi tautos sukilimas prieš
bolševikin okupant , atstaty-
tas nepriklausom Lietuvos
organ veikimas ir krauju pa-
liudyta lietuvi tautos valia
gyventi laisvoje savo valstyb je.

Birželio 14 yra simbolin
kent jimo ir skausmo diena,
kurioje sutelktas vis tebetrun-
kan i deportacij ir žmogaus
naikinimo siaubas.

Birželio 23 yra simbolin die-
na, kuri išreiškia tautos pasi-
priešinim , tebetrunkant ligi
šiol.

Simbolin rezistencijos diena
turi priminti tremtyje kiekvie-
nam rezistencijos kov gyv ir
tebetrunkan i kruvin eig ,
joje žuvusius, ž stan ius, tebe-
kovojan ius rezistencijos veik -
jus, žinomus ir nežinomus. Ji
turi sustiprinti tremtyje hero-
jin dvasi priešintis visam,
kas naikina ir silpnina gyv j
lietuv . Ji turi pažadinti kiek-
vienam individualiai pasiryžim
kreipti pasaulio d mes , kad
ten anapus uždangos taut pa-
sipriešinime yra didžioji talka
kovoje su barbarybe.

Solidarumo dvasia bus pa-
jausta ir krašte ne kaip kursty-
mas desperacinius žygius, bet
kaip karštas link jimas kant-
riai ištvirti.

PASIRUOŠTA IR VYKDYTA

ADOLFAS DAMUŠIS

Lietuvi rezistencijos ant-
rajai bolševik okupacijai,
vieno tos rezistencijos laiko-
tarpio, kronika yra surašyta
ir paskelbta J. Daumanto
knygoje "Partizanai už gele-
žin s uždangos". Ji yra gilios
kan ios ir tyro heroizmo pui-
kus dokumentas.

Pirmajai bolševik okupa-
cijai rezistencij , trumpesn ,
trukusi tik metus, tevaizduo-
ja eil straipsni periodiko-
je. O ir ji verta palaikyti at-
mintyje: po Soviet m gini-
mo pasaulio akyse klastoti
m s tautos vali ji parod
tik j tautos apsisprendim
— gyventi laisvu savo vals-
tyb s gyvenimu.

To laikotarpio rezistencijai
vadovavo Lietuvi Aktyvist
Frontas. Iš jo žmoniai nor -
tume surinkti medžiag anam
rezistenciniam laikotarpiui
nušviesti. Kol tai bus padarya-
ta, ia skelbiame liudijim
prof. Adolfo Damušio, vieno
iš Lietuvi Aktyvist Fron-
to štabo.

Skelbiame, kad paskatintu-
me ir kitus surašyti to laiko-
tarpio liudijimus ir kad tie
liudijimai iš naujo prašnekt
padr sinan ia ir pareigojan-
ia dvasia tiem, kurie j tebe-
gali prisiimti.

Nepakanka žinoti ir kitiems
kalb ti tik apie okupanto
žiaurumus. Reikia pažinti ir
savosios tautos gyvyb , pasi-
priešinusi okupanto prie-
spaudai.

Buvau dar jaunas Kauno
universiteto docentas per pir-
m bolševikmet , 1940—41. si-
jungiau Liet. Aktyvist Fron-
to darb 1940 metais spali
m n.

Sudar me Kauno sektoriaus
lietuvi aktyvist štab . Jame
buvo apie 15 asmen . Nors da-
lis j yra žuvusi , bet dauge-
lio pavardes min ti dar b t
nesaugu.

Jei Vilniaus sektoriaus ak-
tyvist vadovyb je koncentra-
vosi kariniai ir politiniai reika-
lai, tai Kauno sektorius dau-
giausia d mesio skyr organi-
zaciniam s. Didesni entuzias-
t , tur b t, nebuvo už mus
Užsimojome vis krašt ap-
jungti rezistencijos tinklu, kad
b t užkirstas kelias NKVD
provokacijoms; kad b t pasi-
ruošta sukilti, kada ateis lai-
kas. Tinklo akys buvo penketu-
kai, kuri penki pirmininkai
savo ruožtu v l sudar penke-
tuk . Daugelis vienet vardus
tur jo skirtingus saugumo su-
metimais.

Steng m s jungti L. Aktyvist Fronto eiles visus, kurie ryžosi kovoti už Lietuvos laisvę, be paži r ar politin s praieities skirtum . Tas darbas vyko gana s kmingai, nes L. Prapuolenis vis laik atsid jo organizaciniam s Fronto reikalams.

Ryšinininkai

Per ryšininkus susijung me su užsieni Aktyvist Fronto štabu, kuris veik Berlyne.

Pirmasis ryšininkas, kiek menu, atvyko gruodžio m n. vidury. Tai buvo aviacijos kapitonas. Iš jo buvo gautos pirmosios informacijos apie užsienio Aktyvist Fronto veikl ir bendr pad t . Žinios iš anapus sienos ... Jos taip laukiamos ... Bet koku sunkiu keliu ir kaip pavojingai gaunamos, rodo tolimesnis ryšininiko likimas... Jis tur jo gr žti atgal Berlyn v l su informacija. Pasirinko kit keli , pro Šakius, kur tur jo paž stam pasienio kinink , kininkas sutiko palyd ti iki sienos. Pasi m kirv , aiškindamasis, kad pasitaikiusiam pasienio sargybiniui gal s pasakyti ein s pasikirsti karkl iš paupe l s. O jei sargybinio nesutiks, tai kol jis kapos karklus, ryšininkas gal si s prasmukti per

upel anapus. Vos tik pri jo karklyn , eidamas iš paskos, kininkas smog kirviu ryšininkui kairi j rank (dešinioji dar buvo sužeista nuo nelaimingo atsitikimo su ginklu) ir sušvilp ženkl sargybiniams. kininkas, pasirod , NKVD užverbuotas, vienas iš Lietuvos vokie i , nerepatriav s Vokietij . Sužeistasis buvo atgabentas Kauno sunki j darb kal jim . L. Prapuolenio surinktomis žiniomis iš kit kalini , su kuriais ryšininkas s d jo kal jime, beveik per pusmet visaip tardomas neišdav n vieno asmens iš Aktyvist štabo. 1941 birželio 22 j drauge su kitais mirtininkais iš Kauno kal jimo bolševikai išvež ir sušaud .

Puikiai veik ir iki pat karo pradžios nebuvo iššifruotas ryšininkas kapt. M. Negalima nepamin ti ir Vilniaus L. Aktyvist Fronto štabo nario N., kuris buvo žinomas slaptažodžiu "Kumpis 24". Jis vyko Berlyn painformuoti apie pasirengimus sukilimui ir laikinajai vyriausybei sudaryti. Tai buvo 1941 kovo m n. Atlik s uždavinio pirm j dal , N. gr žo, kad atlikt ir antr j , reikiamas žinias išmok s atmintinai. Laimingai per j s pasienio viel užtvar , buvo pasteb tas pasienio sargybini ,

kurie pradėjo šaudyti. Atsišaudydamas mąginę grąžti atgal, bet iš ten jau sutiko taip pat šiuos. Vienos kulkos peršautas per krūtinę, kitos per dešinę koją, leidosi likusiomis į gomis gretimi miškelį. Jį privijusius pasienio sargybinišunis nušovė, jau buvo bepasiekiama priedang, kai gavo dar trę į kulką. Sukaupė likusias įgas, pasislėpė miškelio tankumyne. Tik rytojaus dienų sargybiniai į ten rado bešmoną. Pristatė Tauragėšlėginį, kur būdavo kaip tik viena iš seselių, slapta aktyvistų bendradarbių. Kai N. trumpam laikui atgavė šmoną, jis perdavė seselei, kuri atmintinai buvo išmokėta. Toji žinojo, kam informacijos reikia šiti toliau. Informacijos štabui jos leido orientuotis, kada gali prasidėti karo veiksmai. Tuo tarpu atsigavęs sužeistasis N., iš Kauno gavęs sakymą, buvo mestas NKVD sunkvežimiu ir atgabentas Kauno sunkioji darbakalėjimė. Laikė jį kalėjimo lėginėje, kad sustiprintų galę tų apklausinti. Jam šyptelėjo laimė, kad karui kilus bolševikai nespėjo jį paimti iš lėginės. Šiandien jis laisvėje kaip gyvas liudininkas to heroizmo, kuris suspindėjo tarp Lietuvos jaunimo anais rezistencijos metais.

Pirmas ir paskutinis pasimatymas

Po 1941 birželio deportacijų žymi dalis rezistencijos tinklo buvo apardyta. Levas Prapuolenis kelis kartus buvo mągintas paįupty. Buvo apstatyta sargybomis eilė namų, kur jis buvo laukiamas pasirodant. Turėjo slapstytis ir naktoti lėginės lavoninėje ar žuolyne. Negalint jam nuvykti Vilni ir sutarti tolimesnį veiklą su draugais N. ir P. iš Vilniaus štabo, birželio 17 Vilni vykau aš. Su N. visai atsitiktinai susitikau traukinyje. Vienas kitą tepažinojom tik iš matymo. Dėl visą ko pasitikrinom vienas antro tapatybę slaptažodžiu ir greitai persiskyrėm, kad pasimatytume jį slapstymosi vietotoje Vilniuje.

Ten paaiškėjo, kad kaikurie karininkai iš štabo jau suimti. Buvo tarimas, kad juos gal jį bti suuoost š vokie i saugumas ir dav š bolševikams, nes vokieiai buvo suinteresuoti, kad Lietuvoje neb t sukilimo prieš bolševikus. N. turimomis žiniomis karas gal š prasid ti iki birželio 25. Tai gal vykti sekmdienė, nes Hitleris m gšt š sekmdieniais žygius prad ti. Tai buvo labai tikslus pramatymas. Painformavau j apie m š pasiruošimus panaudoti radij sukilimo pradžioje. Nors

kalb jom s, kad reikt tiems imtis vyriausy b skelbti, kurie tur s anks iau galimybi , bet jis buvo u ž tai, kad tos galimy b s bus mums Kaune patogesn s, ir pasi l vis vadovavim perimti Kaunui. Tada kvie iau j vykti Kaun drauge. Jis dar negal s, nes tur s paruošiam j darb , bet steng - si sis atvykti šeštadien . Gr - žau vienas. Jis neatvyko. Pas - kiau jo pavard rasta suimt - j s raše. Bet atvyko P., Vilniaus štabo narys, laimingai išveng s su mimo, kai jo nera - do namie.

Visa atsakomyb s našta teko Kaunui, kai iš abiej pusi bu - vo sudarytas vienas štabas Kaune.

Skubiai ruoš m s

Per P. susirišome su keliomis milicijos nuovadomis, kur bu - vo vyr , žad jusi su ginklais pereiti m s pus . Per B. (žu - v s) , dr. V. ir kitus jaunos gy - dydojus bei studentus medikus pasitikrinome, ar veiks laiku m s numatytos ir sutartos greitosios pagalbos mašinos, o taip pat greitosios pagalbos punktai kautyni atvejui. Per J. (mir iš j s iš naci kal ji - mo) susisie kimo reikalams nau - dojom s telegrafo-telefono sto - ties lengvosiomis mašinomis.

Stipriausia Aktyvist Fronto

atrama Kaune buvo student - ja ir vyresni j klasi moks - leiviai ir darbininkai. Galvojo - me, kad reikalui esant par - trauksime Kaun ir kinin - kai i b rius.

Dar penktadienio vakare, birželio 20, slaptame student b ri atstov pasitarime ryžo - m s greitosiomis paruošti trump bang si stuv Aleksote ir Žaliakalnyje. D l visa ko, jei nepasisekt pasinaudoti Kau - no radiofonu. Buvo galvota ginti tiltus ir didesnius pasta - tus nuo susprogdinimo. Savo ruožtu buvo numatyta su - sprogdinti pontoninius tiltus per Nemun žemiau Kauno, kuriais gal jo naudotis kariuo - men .

Bet viena numatyti, kita vykdyti. Kai užėina vyki srov , dažnai belieka gaivališka vadovautis ir veikti. Ir šiuo at - veju nuo pontonini tilt sprogdinimo teko atsisakyti, nes lengvosios mašinos buvo taip apkrautos, kad nepaj g m j laiku pristatyti inž. J. V. ir jo pagalbininkams. Nors jie la - bai d l to pyko, bet paskui bu - vom visi patenkinti, kad j g liko daugiau Kaune, kur jos po 24 valand buvo labai reikalin - gos. Nereik jo n trump j bang si stuvo, nes vyki ei - ga išsprend reikal geriau, nei lauk m.

Prad jome

Šeštadienio vakar Levas Prapuolenis atvyko pas mane visai išvarg s. Jo slapstymosi vieta jam atrod jau visai nebesaugi. Laukdami vyki , jau nebeži r jom ir atsargumo priemoni . Jis nuvirto pas mane ant sofos. Tik stiprus beldimasis duris mus visus pažadino. Man m, NKVD. Bet, pasirodo, jau buvo sekmadienio rytas, ir mano kaimynas mus kl ir šauk pro uždarytas duris, kad karas jau prasid jo.

Levas Prapuolenis ir P. (paskiau naci kacete netek s sveikatos) su L. Aktyvist Fronto štabu birželio 22 ryt tuojau sik r Žaliakalnyje seneli prieglaud. liginin j. Buvo tikima, kad raudonoji armija nenor s savo reikalams užimti tokios mažos patalpos. Nuo tada ten suplaukdavo visos žinios ir iš ten jo direktyvos, vadovaujant Levui Prapuoleniui.

Dr. inž. J. V. ir aš, kaip anksiau buvo numatyta, bud jome Technologijos fakulteto laboratorij patalpose, palaikydami ryš su štabu telefonu ir patys nuvykdami. Laboratorijos r siuose susl p me dviej milicijos nuovad vyrus, kurie per jo m s pus ir kurie tur jo b ti atrama radijo sto iai ginti. T pa i nakt iš ia iš-

leidome J. H. b r , ginkluot granatomis ir kitais gink., telegrafo ir telefono mazg sprogdinti. kuri išd stym jau anks iau buvom išaiškin . Vakare 23 valand pašto r mai buvo užimti. Prieš nutraukiant telefonin susisiekim , R. paskambino sov. karo komendantui, kad Kauno srityje es nuleisti vokie i desantininkai. Po to s moningo klaidinimo lt. St. išsprogdino soviet karin telefono centrin Vilijampol je, o R. išjung Kauno telegrafo-telefono centrines. Jau apie 24 val. Kauno geležinkelio stotyje buvo pasteb ta, kad raudonoji armija greitai kraujasi vagonus, o Ukmerg s plentu trauk raudonosios armijos daliniai.

vykd me

Apie 3 val. ryto birželio 23, atvyk štab , seneli prieglaud , su Prapuolenu, inž. J. V. ir kt. suredagavome Lietuvos nepriklausomyb s atstatymo akt ir trump atsišaukim , kur reng m s paskelbti per radij t dien . Radijofone gi m s vyrai jau dirbo ištis birželio m. 22—23 d. nakt . Raudonojo Kryžiaus mašinomis jie suvež susl ptas iš anks iau atsargines dalis. 6 val. ryto p. V. su savo palydovais, kurie buvo duoti iš šta-

bo jo apsaugai, atvyko sene-
 li prieglaudos ligonin ir praneš,
 kad Lietuvos nepriklausomybei
 skelbti radio stotis parengta.
 Apie tai laikin. J. V. savo darbo
 minom užminavo radijo stotvedan
 ius kelius. 9 val. ryto išj gavome
 pranešim, kad už pusvalandžio
 jie bus pasiruoš transliacijai.
 Tad nedelsdami tiesiai iš štabo
 nuvykome radiofon. Prie vart
 jau buvo vienas aktyvist brys.
 Pasikeit slaptžodžiais, jome
 vid. Radiofono apsauga iš m s
 pus s buvo silpna. Nebuvo
 kulkosvaidži. Tik v liau pavyko
 montuoti vienkutuvin kulkosvaid
 prie langgo. Be abejo, didesnis
 raudonbj brys mus visus b t
 ištašk s. Bet tuo metu m s j ga
 buvo ne ginklas, o ryžtingumas.
 Nebuvo laiko laukti didesn s
 apsaugos. Mums reik jo vykdyti
 seniai planuot uždavim. Ta iau
 negaliu nepamin ti vykiu, kur
 visada prisimenu su dideliu
 malonumu. Eidami radiofon,
 sutikome inž. karinink A. V.;
 stabtel j pasak me jam, kad
 mums reikia daugiau apsaugos.
 "Gerai", atsak jis ir už 5
 minu i jau stov jo su ginklu
 prie radiofono vart. Tokia buvo
 gyva reakcija tuo metu.

9 val. 20 min. ryto atvyk
 radiofon ir patikrin jo veiki-

m, susirišome su radijo stotimi.
 Ten es s aktyvist b riod vadas
 praneš, kad visas žuolynas
 knibžd te knibžd s raudonarmie i;
 sp jo, kad prad jus transliacij
 jas, jie negal si atsilaikyti
 prieš raudonuosius. Trumpai
 pasitar, neradome galimyb s
 atid ti. Saugumo sumetimais
 nusprend me tik ne jungti
 gatv s garsikalbi. Levas
 Prapuolenis tada telefonu
 praneš radijo stoties aktyvist
 apsaugos b riui štabo nusistatym:
 "Prašau nedelsiant stot jungti,
 už poros minu i transliacij
 pradeda me." Gavome atsakym:
 vykdyta. L. Prapuolenis Liet.
 Aktyvist Fronto štabo vardu
 paskelb nepriklausomos Lietuvos
 atstatym ir Laikinios Vyriausyb s
 sudarym. Paskui buvo paskaitytas
 trumpas atsišaukimas, pasirašytas
 Aktyvist Fronto galiotinio L.
 Prapuolenio, ir sugiedotas Lietuvos
 himnas.

Paspaud me vieni kitiems
 rankas. M s pagrindinis uždavimys
 buvo vykdytas.

Didžioji auka

Po radiofono už mimo ir nepriklausomyb s
 akto paskelbimo LAF grup ms,
 vadovaujant P. Ž., V. G., inž. L., K. ir J. B.,
 pakartotinai m ginant, pasisek
 užimti Parodos paviljonuose

esan ius ginkl sand lius. m s rankas pateko apie 25,-000 automatini šautuv , didelis kiekis pistolet , granat kulkosvaidži ir priešl ktuvini kulkosvaidži . Ginklai buvo skubiai paskirstyti b riams. Jie buvo labai reikalingi.

Buvo didelis pavojus, kad iš Suvalkijos besitraukdami raudonosios kariuomen s b riai, užpuls Kaun . Išgelb ti iš tos gr sm s pad jo patys soviet sargybiniai. Apšaudomi partizan prie Nemuno tilt , jie pasiskubino užminuotus tiltus susprogdinti sykiu su bežygiuojan ia kariuomene. Didelis pavojus buvo v l birželio 24 apie 3—5 val. popiet, kada raudonoji armija m gino persikelti per Nemun ties Panemune. Juos sulaik tik aktyvist b -ri kulkosvaidži ugnis prisid jus dar vokie i aviacijos bombardavimui.

Susprogdinus tiltus per Nemun , sovietai reng si susprogdinti ir Petro Vileišio tilt per Ner . J išgelb jo didvyriškai Vyties Kryžiaus kavalierius

Savulionis. Kitiems jo b rio vyrams apšaudant tilto sargybas, jis užb go ant tilto ir susp jo sprogdinimo laidus nukirpti anks iau, nei jis buvo kulkosvaidžio ugnies nukautas.

Birželio 24 apie 18 valand Kaunas jau buvo ištiesai LAF rankose.

Tuo pa iu metu, kai buvo skelbiama laikinoji vyriausyb , J. Ambrazevi ius, J. Grinius ir Z. Ivinskis jau redagavo pirm j oficioz “ Laisv ”. Birželio 24 ryt laikinosios vyriausyb s nariai susirinko pirmo pos džio, pa m Donelai io gatv je Žaibo spaustuv savo b stin s reikalams ir skubiai perimin jo staigas lietuvi administracijos rankas.

Laisv s žygyje dalyvavo visa tauta, su ginklu, sp jama, 90,000. Bendras žuvusi skai ius apie 4,000. Ir niekada neišnyks iš širdies ta birželio pavakar , kada besileidžian ios saul s šiluma krito ant išrikiuot 85 karst , prie j palinkusi raudan i motin — žmon ir laisvo Kauno.

Lig paskutinio kov t s — atgal n žingsnio.

Ir tu kritai. O ženg vasara laukais,

Ir parkritai tarp giri , tarp lauk , tarp pelki ,

Tik m s širdyse vis gyvas palikai.

Iš partizan poezijos

ŽMOGUS IR KIS

pilnutin demokratij (2)

Siekdami palaikyti išei-
vijoje gyv valstybin mint ,
kad tremties lietuvio valsty-
bin s mon neblankt , o
ypatingai nor dami b ti pas-
kata jaunajai kartai susi-
m styti ties busimosios Lietu-
vos klausimais ir pergalvoti j
sprendim , spausdiname LFB
Visuomenini Studij Biuro
ateities demokratin s Lietu-
vos s rangos svarstymus at-
skirais kertiniais klausimais.

Tai yra t sinys t svarsty-
m , kurie yra spausdinti “
Laisv ” 1943-1944 m. J pa-
grinde yra tez , kad ateities
Lietuvos s rangoje demokra-
tija b t visur es s ir visk
tvark s šeimininkas, o ne tik
iškilmi sve ias.

Duodami šiuos svarstymus,
nor tume, kad jie pasidaryt
vis ar bent daugumos “
Laisv ” skaitytoj svarsto-
muoju dalyku. Esame sitiki-
n , kad šis kelias gali palai-
kyti gyvas intelektualines ga-
lias ir pad ti ugdyti gyv j
mint ateities Lietuvos gyve-
nimui kurti. Miela bus, jei “J
L.” skaitytojai aktyviai si-
jungs šiuos svarstymus.

Red.

SOCIALIN DEMOKRATIJA

Politin demokratija nusta-
to asmens santykius su valsty-
b s valdžia, šitie santykiai bet-
gi t ra žmoni gyvenimo san-
tyki visumos dalis. Tad vien
politin s demokratijos žmoni
gyvenimo santyki visumai
tvarkyti neužtenka. Teisingai
yra pasteb j s Mainco vysk. E.
Ketteleris: “Nei spaudos laisv ,
nei draugij laisv , nei rinki-
m laisv , nei parlamentas,
nei gražios kalbos, nei tautos
suverenumas negali papen ti
alkan j , pridengti nuog j ,
paguosti nuli dusi j , pagel-
b ti ligoniams”. Taigi šalia as-
mens politini santyki su val-
stybe yra lygiai svarb s žmo-
gaus santykiai su kiu. Greta
politin s demokratijos iškyla
socialin demokratija.

Kaip politin demokratija
skelbia ir vykdo asmens pirmenyb
valstyb je, taip socialin
demokratija privalo asmens
pirmenyb s kyje.

Socialin demokratija yra ne
kas kita, kaip demokratijos prin-
cipo, t. y. asmens pirmenyb s
principo, vykdymas kyje.

Socialin demokratija reikalauja demokratijos principu tvarkyti vis kin gyvenim . Ji siekia galinti kiekvien krašto gyventoj b ti ne tik iš vardo, bet ir tikrov je krašto kin s gerov s dalininku.

Kaip politin demokratija - galima visus pilnateisius krašto pilie ius realiai dalyvauti krašto valdyme, taip socialin demokratija turi galinti visus kini g rybi k r jus, savininkus, vartotojus realiai dalyvauti krašto kio reikal tvarkyme.

Kaip politin demokratija jau yra panaikinusi privilegijuotuosius valdan i j luomus ir krašto politin valdži atidavusi tautos rankas, taip socialin je demokratijoje turi išnykti krašto turt susitelkimas nedaugelio rankose ir krašto kin s gerov s dalininkais turi pasidaryti visi krašto gyventojai. Krašto gerov priklauso tautai. Ne atskiriems luomams, grup ms ar šeimoms, bet visiems krašto gyventojams drauge ir kiekvienam skyrium, kaip bendrosios gerov s dalininkams.

Socialin s demokratijos uždavinys—krašto kin gerov padaryti visos tautos dalyku.

Ateities Lietuvoje socialin demokratija turi apsaugoti m s taut nuo tautos pajam

susitelkimo tik atskir asmen ar bendrovi rankose, turi galinti tautos pajamas pasiskirstyti per vis taut . Krašto kin gerov niekad os neturi b ti matuojama tautos pajam matematiniu vidurkiu 1-nai galvai, nes tos pajamos faktiškai gali b ti susitelk tik nedaugelio rankose, tautos pla i j sluogsnis tik nežymia dalimi teukliuv . Krašto kin s gerov s rodiklis yra ne pats tautos pajam kiekis, bet reali galimyb platiesiems tautos sluogsniams pasinaudoti krašto g ryb mis savo reikalams patenkinti.

Turi b ti maža toki , kurie turi perdaug, bet dar mažiau toki , kurie turi permaža.

Tod l vienas iš svarbi j socialin s demokratijos uždavini yra sudaryti s lygas kiek galima lygiau tautos pajamoms, o tuo pa iu ir krašto kin ms g ryb ms pasiskirstyti. Politin s lygys laikais r žianti socialin nelygys yra skaudus socialinio bei kinio gyvenimo iškrypimas. Duoti žmogui teis b ti tautos atstovu ar valstyb s prezidentu, bet neduoti jam s lyg pa iam apsir pinti ir savo šeim apr - pinti kasdienio gyvenimo kiniais ir kult riniais dalykais yra tik paty ios iš žmogaus.

Žinoma, krašto kini g rybi pasiskirstymo matematin s

lygyb s pasiekti niekada nebus galima. Ta iau reliatyvi lygyb turi b ti siekiama. Socialin demokratija turi galinti kiekvien pador , normal žmog naudotis krašto kin mis g - ryb mis bent tiek, kad žmogus gal t išpl toti savo gabumus, išlaikyti bei išugdyti šeim , patenkinti savo ir šeimos kult ri nius reikalus.

Žmoniško gyvenimo s lygas sudaryti visiems krašto gyventojams yra vienas pagrindini socialin s demokratijos siekim .

Žmoniško pragyvenimo lygis yra palenktas bendrajai krašto kinei gerovei: juo ši gerov bus didesn , juo augštesnis bus ir žmoniško pragyvenimo lygis. Savo ruožtu krašto bendrosios kin s gerov s kilimas susij s su bendrosiomis tautos pajamomis: augant tautos pajamoms, kyla krašto bendroji kin gerov .

Tautos pajam stangus didinimas ir krašto bendrosios kin s gerov s k ilimas, nepažeidžiant asmens pirmenyb s principo, yra vienas pirmini , socialin s demokratijos r pes i .

Šis r pestis apima visus kio verslus, visas kinio gyvenimo sritis, visus kinio reiškimosi atžvilgius.

Trumpai tariant, socialin demokratija, saugodama asmens pirmenyb kyje, tikslin-

gai derindama priva i ir vieš iniciatyv , skatindama kio bei gamybos racionalizacij ir bendrosios kin s gerov s k ilim , sudarydama s lyg teisingai kin ms g ryb ms pasiskirstyti ir lygindama socialinius santykius, siekia sudaryti materialin gerov žmogaus laimei ir dvasinei pažangai.

TAUTOS PAJAM ŠALTINIAI

(a) Žem s kis. Nors okupantas kei ia Lietuvos kio strukt r , dirbtiniu b du pl sdamas pramon , ateities

Lietuvoje dar ilg laik pagrindinis tautos pajam šaltinis pasiliks kaip buv s žem s kis.

Tod l tautos pajam did jimas ir bendrosios kin s gerov s kilimas Lietuvoje pirmiausia s lygojamas žem s kio gamybinio paj gumo išpl timo per galimai trumpesn laik galimai augš iausi lyg .

Tam neužtenka tik pa ios žem s našum kelti, bet privalu galinti žem s k ir kitais atžvilgiais savo naš bendr - sias tautos pajamas stangiai didinti. Turi b ti visuotinis žem s kio ir žem s kio technikos švietimas kininkams ir žem s kio darbininkams. Turi b ti sudarytos teisin s ir materialin s s lygos pritaikyti žem s kio gamybai bendruosius

gamybos d šnius bei metodus, taip pat moderni sias technikos priemones, kad paties žmogaus darbo panaudojimas žem s kyje b t ko mažiausias. Tatai svarbu ne tik žem s kio gamini savikainai, — mašinos darbas visada pigesnis kaip žmogaus, — bet ir socialiniam apr pinimui.

Bolševikams sugriovus laisvosios Lietuvos žem s kio santvark , ateities Lietuvoje žem s kio santvarka turi b ti kuriama ypatingai apdairiai ir toliaregiškai. Savinink neturinti žem turi priklausyti valstybiniam žem. fondui, kuris j tam tikromis s lygomis gali perleisti priva i nuosavyb . Turi b ti nustatyta žem s kio vienetui mažumo riba, kad b t užkirstas kelias paveld jimo ir kitais pagrindais skaldyti žem s kius iki kiškai netiksling vienet .

Bet Lietuvos žem s kis yra daugiau negu tik pagrindinis tautos pajam , taigi ir bendrosios kin s gerov s veiksnys. Lietuvos kininkas ir žem s kio darbininkas yra ne tik krašto pagrindini kini g - rybi gamintojai, bet ir tautos išsilaikym bei augim lemi s veiksnys. Antra vertus, Lietuvos kininko ir žem s kio darbininko gyvenimo lygis yra matas tautos gyvenimo lygiui.

Tod l kininkui ir žem s kio darbininkui turi b ti sudarytos s lygos naudotis visais kult - ros vaisiais ir civilizacijos patogumais.

(b) Mišk kis. Savo laiku Lietuvos miškai buvo vienas iš stambi j tautos pajam šaltini . Okupantui Lietuvos miškus be atodairos naikinant, ateities Lietuva tur s skirti mišk kiui ypatingai daug pastang , kad išsekvotos medienos atsargos b t per galimai trumpesn laik papildytos. Žem s kiui netinkami plotai turi b ti stangiai užželdindami mišku. Bet mišk kio apyv. sudaro ne tik mediena. Didinti mišk kio kit sri i pajamas turi b ti vienas iš ateities Lietuvos pirmaeil i r pes i .

(c) Žvejyba ir laivininkyst . Laisvojoj Lietuvoj, palyginti, menkai tebuvo išnaudojamas toks svarbus tautos pajam šaltinis, kaip j r ir g l j vanden žvejyba. Ateities Lietuva šiai kio sri iai, ypatingai tolimajai j r žvejybai, turi skirti daug pastang ir j išpl sti vien reikšming j tautos pajam šaltini .

Su žvejyba ir apskritai su transportu yra susij s ir laivininkyst s išpl timas. Ger pradži buvo padariusi laisvoji Lietuva. Išlaisvintoji Lietuva

š tautos pajam šaltin tur t pirmoje eil je organizuoti. Vei- du j r —ateities Lietuvos š - kis. M s krašto kin s gero- v s kilim j ros veiksnys turi stipriai spartinti.

(d) Pramon . Krašto nat ra- lus pramon jimas yra kin s pažangos rodiklis. Lietuvos pramon be grynai kini d sni turi paisyti ir tautini reikal . Tautiniai reikalai Lietuvos pramon pareigoja: (1) ko vaisin- giausiai panaudoti krašto dar- bo j gas, krašto specialistus, kuri ruošimas turi b ti ypa- tingai intensyvus, (2) išnaudo- ti krašto gamtinius energijos šaltinius, (3) išnaudoti krašto žaliav šaltinius.

M s pramon , panaudodama krašto darbo j gas bei energijos šaltinius, turi paversti krašto žaliavas išbaigtais geriausios kokyb s gaminiais.

Ypating krašto pramon s r š ir tautos pajam šaltin tur t sudaryti sezonin žie- mos pramon , kuri suteikt darbo sezoniniams vasaros dar- b darbininkams, o iš dalies - galint ir savos apylink s žem s kio darbininkus ir pa ius kininkus žiemos laik produk- tingiau sunaudoti, nei tai žem s kyje paprastai yra gali- ma.

Pirmiausia organizuotina ir

pl stina krašto žem s kio ga- minius perdirban ioji, energi- jos tiekimo bei statybos medžia- g pramon .

Pramonei b tina s lyga yra krašto elektrifikacija. Laisvojoj Lietuvoj šis uždavinys nebuvo vykdytas, ir tatai labai kliud krašto pramon jim . Elektrifi- kacija lygiai yra reikalinga ir žem s kio gamybiniam paj - gumui pakelti ir kinink žem s kio darbinink kult ri- niams reikalams patenkinti.

Ir krašto susisiekimo tinklo pl timas privalo elektrifikaci- jos. Netur dama nei anglies, nei naftos, Lietuva turi atsi- remti savo vanden j g , jos gaminam elektros energij pa- naudodama ir susisiekimo rei- kalams.

(e) Kiti šaltiniai. Vienas iš stambi j tautos pajam šalti- ni yra vairiais pagrindais gaunamos užsienin s kilm s pajamos: iš prekybini santy- ki , iš tarptautinio tranzito, pagaliau, iš turizmo. Lietuva turi dideles galimybes tarptau- tiniam tranzitui ir užsieniniam turizmui išpl sti. Laisvoji Lie- tuva iš dalies ir d l išorini kli i ši galimybi negal jo tinkamai išnaudoti. Ateities Lietuva ši tautos pajam šal- tini panaudojim turi išpl sti iki augš iausio laipsnio.

KIO ORGANIZACIJA

(a) kio paskirtis ir jo organizacijos pagrindai, kis yra pirmasis žmogaus k rybinis žingsnis pasaulyje ir pirmoji priemon žmogui išsilaikyti gamtin je aplinkoje. Neap - pinus žmogaus nei tinkamu maistu, nei tinkamu apdaru, nei tinkama pastoge, nei tin - kamais apsigynimo pab klais, pati gamta past m jo žmog

kin veikim . Tik per kin veikim žmogus gali susikurti sau gyventi tinkam s lyg , be kuri negal t nei išsilaikyti, nei išsivystyti.

kio tad paskirtis — suteikti priemoni žmogaus reikalams tenkinti.

Žmogaus reikal apimtis yra plati, žmogus privalo ne pa - prasto b u v i m o, bet ž m o - n i š k s lyg visose gyvenimo srityse, kin s veiklos pa - skirtis — sudaryti medžiagin atram žmoniškam gyvenimui. Iš vienos pus s, kis turi pa - tarnauti žmogui savo k no reikalus tenkinant, iš antrosios — jis turi pagelb ti žmogaus dvasiai reikštis mokslo bei me - no k riniais, bendruomen s, religijos ir valstyb s organiza - cijomis bei institucijomis, žo - džiu,

kio pagrindiniai uždaviniai yra apr pinti žmog medžia -

giškai, kad gal t reikštis jo dvasin k ryba.

Kiekvienu atveju kis yra palenktas žmogui. Kiekvienu atveju kis yra tarnybinio po - b džio. Žmogus — jo asmenyb ir jo kult rin k ryba — yra augštesn s vertyb s nekaip kis. Nuo žmogaus atitr k s, kis paklysta ir virsta nepras - mingas. Žmog paverg s, kis virsta nužmoginimo priemone.

kio organizacijos vienas iš tiksl — lenkti k jo pagrin - dini uždaviniai kryptimi ir ap - saugoti žmog nuo kio pirmenyb s.

Kad demokratijos bandrasis principas gal t b ti vykdy - tas žmogaus santykiuose su kiu, kad asmuo ir kyje tur - r t pirmenyb , netapdamas priemone kiui, reikalinga to - kia kio organizacija, kuri, iš vienos pus s, apsaugot asme - n nuo pavergimo kiui, iš an - trosios, apsaugot ir pat k nuo palaidos, savivališkos, tik grobuoniško pelno geidimo ska - tinamos priva ios iniciatyvos, apsaugot ir pa i priva i iniciatyv nuo pavergimo vals - tyb s biurokratiniam etatiz - mui.

Tokios kio organizacijos pa - grindinis principas — bendrajai gerovei palenkta privati inicia - tyva.

kio organizacija, kurioje kininkavim apsprendži s principas yra ne žmonis reikalus tenkinti, bet, neži rint niek, tik ko daugiau pelno gauti, socialinei demokratijai yra nepriimtina. Niekas neturi teis s savo nuoži ra šeiminkauti t ja savo pajam dalimi, kuri n ra b tina normaliai gyvenimo eigai palaikyti.

Pelno pertekliaus pajungimas visuomeninei tarnybai yra vienas iš socialin s demokratijos uždaviniai .

(b) Privati nuosavyb . Ji yra diegta pa i žmogaus prigimt . Teigdami, kad žmogus yra augštesn vertyb už daikt , turime daikt žmogui palenkti iki tokio laipsnio, kad jis tapt žmogaus nuosavybe, kad jis tapt jo daiktu. Privatos nuosavyb s d snis kyla iš paties žmogaus asmens. Nuosavyb yra asmeniškumo išpl timas daikt pasaul . Kur tik žmogus deda pasaul savo darbo, savo r pes io, savos širdies, kitaip sakant, s a v o a s m e n s, ten jis apvaldo žem , j padarydamas sav .

Tur ti nuosavyb s yra prigimtoji žmogaus teis .

Neigti nuosavyb , reiškia neigti žmogaus asmeniškum ir jo laisv . Antra vertus, pripažinti ir ginti priva i nuosavyb reiškia pripažinti ir ginti

ne pat nuosavyb s daikt , bet j turint asmen , kuris, tik gal damas k savo tur ti, gali pasijusti es s žem s valdovas. Be nuosavyb s žmogus yra netikras ir nesaugus. Jam gresia nuolatinis pavojus patekti kio vergijon.

Ta iau kaip tik d l to, kad nuosavyb s teis yra susijusi su žmogaus asmeniškumu, ji yra v i s u o t i n . Kiekvienas žmogus yra asmuo, kiekvienas turi jaustis pasaulyje laisvas ir saugus, tod l kiekvienas turi ši t tur ti. Nuosavyb s asmeniškumas yra jos visuotinum pagrindas.

Socialin demokratija siekia nuosavyb suvisuotinti. Turi išnykti betur iai, kaip politin j demokratijoj yra išnyk beteisai.

Socialin s demokratijos idealas — žem s g rybes paskirstyti taip, kad kiekvienas j turt pakankamai. Nuosavyb s principas, kaip kad ir laisv s, yra v i s u o t i n i s. Jis dera ne tik tam ar kitam, bet v i s i e m s. Visi turi tur ti nuosavyb s, nes visi yra asmens. Tod l nuosavyb turi b ti visiems prieinama ne tik teoretiškai, bet ir praktiškai.

Ta iau žem s g rybi kiekis yra apr žtas. J n ra ir niekad nebus tiek, kad kiekvienas gal t tur ti ne tik pagal reikal ,

bet ir pagal savo užgaidas. Pripažindami tad nuosavybės visuotinumą, turime pripažinti ir nuosavybės normavimą. Nes jeigu vienam bus leidžiama turėti per daug, tai kitas visiškai nieko negalės turėti. Nuosavybės normavimas yra esmingai susijęs su jos visuotinumu.

Nuosavybės telkimasis vienoje rankose turėtų būti normuojamas.

Teisingai H. Gilson yra pastebėjęs, kad „gamta ir Dievas duoda žmonėms privačios nuosavybės tiek, kiek reikia gyvenimui. Tačiau labai dažnai atsitinka, kad kaikiuri gobšumas peržengia reikalo ribas, kas nuskriaudžia kitus. Viskas, nekyla nei iš gamtos, nei iš Dievo, bet iš statymo. O statymu, kur išleido žmonės, manydami, kad jis teisingas, galima atšaukti arba pakeisti kitu, teisingesniu statymu... Todėl ir statymo pripažinta privati nuosavybė gali būti statymo apraža tam, kad tie, kurie turi prigimtą nuosavybės teisę, galėtų nuosavybės gauti. Niekas neturi prigimtos teisės dūmanos saiku, jeigu kitam jos nebelieka nė vieno. Trumpai tariant, privačios nuosavybės teisė neturi virsti pateisinimu kaikiuri žmonių kinams privilegijoms, jei šios privilegijos ati-

ma kitiems teisė nuosavybės. („La Vie Intellectuelle“, 1946 m. 11 nr. 14 psl.).

(c) Viešojo nuosavybės. Esama kaikiurių sričių, kurioms privati nuosavybė prilygsta asmenų ar grupės monopolijai. O tokios srities grybiškumas tautos sluogsniams verčia tuos sluogsnius būti priklausomus nuo tarybiškai privatininkų. Kas savo rankose turi kasyklas, miškus, susisiekimą, energijos šaltinius, pinigų emisiją, stambi kreditą, tas tuo pačiu yra tos srities nekaruotas karalius. Be to dalykai platieji tautos sluogsniai apsieiti negali, todėl yra verčiami nusilenkti tarybiškai privatininkų reikalavimams.

Socialinė demokratija reikalauja, kad tokios srities būtų tvarkomos viešosios nuosavybės pagrindai. Su ja nuosavybės susijusios pernėlig didelis galybės negalima pavesti privatioms rankoms be pavojaus bendrajai gerovei. Todėl tam tikros srities turėtų būti viešosios institucijos žinioje.

Ateities Lietuvos demokratinė valstybė turi suvalstybinti ar suvisuomeninti: pinigų emisiją, stambi kreditą, draudimą, susisiekimą, energijos šal-

tinius, vandenį, žemės gelmi-
turtus, miškus.

(d) Kooperacija, kio orga-
nizacija, ypatingai socialiniu
atžvilgiu, bus juo tobulesnė,
juo daugiau bus savinink ir
juo mažiau bus toki, kurie
kin veikl sijungia tik savo
pačių darbu. Šia prasme ypa-
tingai tenka vertinti kio or-
ganizacijoje kooperatinio prin-
cipo išplėtimą. Kooperacija
yra svarbus veiksnys krašto
kapitalui lygiau pasiskirstyti.
Vis pirma, kooperacija, pada-
lindama peln tarp daugelio
kooperatyvo narių, vykdo t
kin dsn, kuris reikalauja,
kad kio mažiausia būtų toki,
kurie nieko neturi. Antra, ko-
operacija padaro kooperatyvo
narius jo bendrasavininkais,
taigi kin veikl sijungus-
iais ne tik savo darbu, bet ir
savo nuosavybe. Trečia, koope-
racija galina smulkinti kapita-
l sutelktiniu būdu ir nepažeid-
žiant asmens pirmenybės
principo atlikti didelius ki-
nius bei socialinius uždavinius
gamybos, prekybos ir kredito
kyje. Lietuvoje, kur apie stam-
bų privatinį kapital išvis sun-
ku galvoti, kooperatinis kio
organizacijos kelias yra pats
tikrasis.

Ateities Lietuva kooperatinio
kio organizacijos principui

vykdyti turi skirti ypatingo pa-
lankumo ir paskatinimo.

(e) Valstybės vaidmuo. Kraš-
to kio organizacijoje valsty-
bės vaidmuo yra keliais atžvil-
giais reikšmingas. Pirmiausia,
valstybė turi saugoti, kad pri-
vatinė kin iniciatyva neatsi-
kreipt prieš bendrąjį gerovę.
Privačios iniciatyvos palenki-
mas bendrajai gerovei nėra
pasiekiamas asmens laisvės,
kaip kad pirmu pažvelgimu ta-
tai gali pasirodyti. Atvirkščiai,
privatinė iniciatyva tam ir palen-
kiama bendrajai gerovei, kad
būt apsaugota asmens laisvė.

Toliau, valstybė turi derinti
atskiras kio šakas pagal bendrą
krašto kin programą.

Pagaliau valstybė turi derinti
krašto kin su tarptautinio
kio padėtimi ir jo raida. Kraš-
to kis šiandien daugeliu at-
žvilgių yra priklausomas pa-
saulinio kio. Tik tam tikra j
abiejų sėkmes pusiausvyra ga-
li patikrinti sveiką krašto kin
plėtojimąsi, žodžiu,

socialinė demokratija reika-
lauja, kad valstybė kreipt pri-
vatinę iniciatyvą bendrosios ge-
rovės link, kad prižiūrėtų atski-
rą kio šakų plėtojimąsi har-
moningum ir apsaugot kraš-
to kin nuo netikslingų inves-
ticijų, ir kad padėtų krašto
kiniui susiderinti su tarptauti-
niu kinu.

PARTIZANO KAPAS.

KARI NAS

Ateis pavasariai, pask s laukai žieduose,
Miškuose pirmosios žibuokl s sužyd s,
O kas ateis prie tavo kapo, žuv s partizane,
Ir kas vainik iš pirm žied užd s.

Kas aplankys apleist tavo kap ?
Kas "amžin j atils ", kas mald už tave ia sukalb s?
Gal tiktai vakaras, gal v jai iš lauk t vyn s
Raudos kaip motina, sukklus prie sušaudyto s naus duob s?

Raudos tav dien , tavos jaunyst s, tavo juoko,
Kaip per pavojus jaunas ir dr sus bridai. . .
Kai pamilai t vyn , sielvarte sukklususi po kryžium
Ir keli laisv s jai — tiktai kovoje suradai.

Ir ia žuvai. Ir parašei krauju ant t v , žem s —
"Lietuvi, amžiais b k didus, nes tavo kelias — kruvina
Ir metai eis, žyd s laukai prie kelio, [kova"
Ir kelsis v l iš tavo kraujo Lietuva ...

Bet kai laukais praeis žali pavasariai
Ir sodai, kaip jaunamart s vualiuose, žyd s,
Kas gi ateis prie tavo kapo, žuv s partizane,
Ir kas gi, kas vainik iš pirm žied užd s . . .

Iš partizan poezijos

SOCIALIZMAS PRADŽIOJE

VYTAUTAS ŽVIRZDYS

Socializmas kaip istorin id ja

Socializmas yra vienas iš didži istorini s j dži . Jis kv p naujas ekonomines ir politines sistemas. Jis paveik ir moderni j laik galvojimo b d , met mases š kius sukurti nauj gyvenimo stili . Klasikinis socializmas n ra tik politin ar ekonomin teorija; jisai yra gyvenimo filosofija, kaip ja buvo renesansas ar renormacija, skirta bendruomen s, o per j žmogaus revoliucijai.

Socializmas buvo reakcija prieš valstybin ir ekonomin , o iš dalies ir pasaul ži rin XIX amžiaus "status quo". Peritame amžiuje jis buvo dinamitas, sprogdin s esam tvar k , Komunist manifesto žodžiais, vaiduoklis, g s din s Europ .

Maždaug iki pirmojo pasaulinio karo socialistai, kaip organizacija, praktiniais sumetimais tylomis toleravo konstitucin santvark , atsižvelgdami

Socialistini s j dži viduje ieškoma nauj keli , labiau pri tikusi naujai gyvenimo tikrovei. To jieškojimo ženkl buvo nurodyta " Laisv " 2 nr. tarp Vokietijos ir Austrijos socialist . J siekimams suprasti naudinga pažvelgti tas id jines pradžias, kuriose yra klost sis socializmo s j dis.

fakt , jog jie sudaro organizuotos visuomen s tik dal , bet siekdami, kad socialistinis s j dis pasidaryt visuma, valstybine totalybe, nes j tiesa esanti vienintel ir absoliutin pasaulio tobulai santvarkai.

Socialistin partija anoje prieškarin je politin je santvarkoje buvo, reinlandie io sociologo Roberto Michels žodžiais, valstyb valstyb je. Jos vieta valstyb je šiandien Sovietuose yra pasiekta komunist .

Apie socializm — pastebi Emile Durkheim — negalima kalb ti abstrak iai. J galima suprasti tik istoriškai, kaip kintant ideologin reiškini , veikiam laiko ir vietos. Per pusanthro šimto met , per kuriuos socializmas susp jo išaugti, o kai kur ir mirti kaip politinis s j dis, jis nuolat kito. Sakysim, angl socializmui to krašto tradicijos dav nedoktrinini , religijos atžvilgiu liberal pagrindi ; pranc z socialistin jud jim nudaž

humanistin mis spalvomis; vokiečiai iam teko ne liberalus lasališkas, bet marksistinis, materialistiškai ateistinis bei hipokritinis socializmo sąjūdis.

Nuo Markso laik socialistinė ideologija buvo totalistinė, ir politiniame gyvenime ji reiškdiktat r. Betgi kai socialist partijos turjo gyventi konstitucin se monarchijose, v liau demokratin se santvarkose, tai nat ralu, kad partija, kuri rinkosi tarnauti demokratijai, palaipsniui marksizmo rado nepriimtina (vokiečiai), o partija, kuri liko ištikima Marksui, demokratij atmet (rusai).

Paskutiniajame šimtme ty yra buv tiek vairi socializmo r ši, kad niekas iki m s laik nesugeb jo išreikšti socializmo id jos vienu visiems dešimtm eiams ir visiems suinteresuotiems priimtinu nusakymu. Bandytas sintetinti j paži ras vien samprat yra sunkesnis nei bit s darbas, renkant med iš vairiaspalvi glyn .

Socializmas ir Liberalizmas

Eduardas Bernsteinas, vokie i socialistinio revizionizmo pradininkas, socializm yra vadins liberalizmo p diniu. Bernsteinui socializmas buvo "liberalizmo organizavimas".

Kalb damas apie pastar j, šisai Engelso mokinys ir draugas, v liau "išdav s" savo mokytoj , tur jo minty, aišku, ne liberalizmo ekonomines teorijas, bet jo filosofij . Hans Dietrich Ortliebo žodžiais, j tikslai yra tie patys, tik j priemon s skirtingos. Abiej valstybinis tikslas yra socialin tvarka, paremta laisve ir teisingumu. Liberalizmas siekia šio tikslo per individualistiškai organizuot laisv ekonomin santvark . Socializmas tiki, jog tik "socialiai integruota ekonomija gali š tiksl pasiekti." M s laikais šie skirtumai Vakar pasaulio žem se maž ja. Prieš šimt met tasai esminis skirtumas buvo ekonomin se sampratose, kurios, paaštrintos individualistinio, laisvo, t. y. kapitalistinio kio neteisybi dirban ia jam žmogui, skatino socialistus pasisakyti už kolektyvizm bendruomeniniam gyvenime, ir tai už centralizuot kolektyvizm . Bet socialistin ir liberalistin id ja, pagal pereito šimtm eio vokie i ekonomist ir sociolog Albert Schaeffle, turi bendr filosofin šakn : individualizm . Schaeffle vadino socializm ir liberalizm Siamo dvyniais, kurie vienas kito neken ia, bet kurie vienas kit papildo. Kitaip tariant, abu jie turi bendr id jin pa-

grind , ir siekim , bet si lo skirting socialin praktik tikslui siekti. Skirtumas tarp liberalizmo ir kapitalizmo Schaefflei atrod ryškus socializmo nusakyme. Pagal j socializmo alfa ir omega yra privataus konkurencinio kapitalo (liberalizmas) pakeitimas vienybiniu kolektyviniu kapitalu.

Pagal Werner Sombart , socialistin s id jos n ra socialist m stytoj produktas. Socializmas yra išvirkš iai “buržuazin ” filosofija. Ir id jos yra paimtos iš buržuazijos arsenalo. Socializmo savitumas, pagal Sombart , gl di tik t id j pritaikyme naujai istorinei epochai. Socialistini id j tinklas yra numegztas, Sombarto žodžiais, “iš kart lio, medviln s dulki ir Benthamo”. Kitais žodžiais tariant, iš emocijos, proletariato ir liberalizmo. Ir jeigu neb t buv proletariato, socializmas gal neb t istoriškai susipavidalin s.

Angl socialist teoretiko Harold Laski liudijimu, fabijon socialistam daugiau takos tur jo liberalas John Stuart Mill negu Karolis Marksas. Pranc z socialistai mito Pranc z revoliucijos id jomis. Vokie iai s m s iš vokiškojo idealizmo ir materializmo filosofijos. Marksui pranc z aštuonioliktojo — apšvietos amžiaus

filosofija tiesiogiai ir netiesiogiai buvo id jinis lobynas. Tennai jisai rado masi laim s id j (Helvetius), materializmo ir ateizmo pagrindus, o taip pat ir klasi kovos id jas (Holbach). Ir Markso reikšm gl di ne tiek jo id j originalume, kiek t id j sintez je.

Socializmo ir liberalizmo bendroji ištaka yra 18 amžiaus individualizmas. Kitaip tariant, socialistinis — švietimo amžius, tik s žmogaus galia nustatyti harmoningus bendruomen s santykius, iškeli s individ kaip augš iausi j vertyb , jo laisv padarydamas asmeninio ir bendruomeninio elgesio matu, dav m s laikam ne tik liberalizm , bet ir socializm .

Socializmas ir liberalizmas abudu tik jo žmogaus proto paj gumu tiksliai ir harmoningai, “moksliskai” reguliuoti bendruomeninius santykius, sukuriant nauj socialin santvark . J supratimu, istorinis kaip ir gamtinis gyvenimas yra reguliuojami visuotinio priežastingumo d snio. Bendruomenin gyvenim tod l ir galima es suprasti, sukurti ir reguliuoti, kadangi galima rasti statymus, pagal kuriuos vyksta socialinio gyvenimo kaita. Pagal šiuos statymus, kurie yra prigimtiniai, vykstanti kaita yra laisva, nes laisv ir yra

išsivystymas pagal prigimt . Tad tik laisvas individo ir bendruomenės išsivystymas yra racionalus. Todėl liberalai tik jo, jog tiek individo, tiek socialinis, t. y. ekonominis ir politinis gyvenimas turi būti kiek galima mažiau varžomi. Nevaržoma individualybė neša laimę, nevaržoma ekonomija bendruomenin gerovę . Individualusis gėris todėl negali prieštarauti bendruomeniniam. Atvirkščiai, individualusis gėris yra tapatus bendrajai gerovei.

Socialistams šio principo taikymas kapitalistiniame tikrovėje neatrodo garantuojantis individuali jo prigimties pilno išsiskleidimo, jo laisvę. Jie nerado taip pat, kad individualaus gėrio traktavimas bendruoju neša liberali skelbt didžiausi gerovę didžiausiam žmoni skaičiui. Laikydami individo laisvę augščiau vertybe, jie betgi pastebėjo, jog individuali akcija turi socialines pasekas, kurios savo keliu turi turėti socialines priežastis. Ne priešingumas liberalistiškai suprastai laisvei, bet bendruomeninio laisvės aspekto vertinimas skatino socialistinį liberalizmo kritiką ir naują, bendruomeninį būdą tai laisvei apsaugoti. Kadangi individualistinis gyvenimo stilius varžė individualistinę ekonomiją, jiniai

buvo reikalinga reformos. Kadangi individualistinis — kapitalistinis ekonomijos pagrindas buvo privatioji, t. y. individuali nuosavybė, kurios neigiamybės patys liberalai buvo iškilę, socialistinė mintis pasisakė prieš privatioji nuosavybę. Tuo būdu individualistinis žmogaus samprata socialistams galėjo tarnauti kaip pagrindas ekonominiame kolektyvizmui skelbti. Individualusis gėris socialistam nebuvo tapatus su bendruomeniniu, bet atvirkščiai, bendruomenin gerovę tuo pačiu reiškė ir individual gerovę .

Liberalistinis ir socialistinis idėjose yra giminingos ir savo pažiūrose valstybėse. Liberalai valstybę laikė viešąja institucija, kurios vienintelė funkcija yra apsaugoti individualią laisvę ir nuosavybę, socialistai, laikydami nuosavybę individuali išsivystyti kenksminga, pasisakė prieš valstybinę autoritetą, kuris privatioji nuosavybę imasi globoti. Liberaliam valstybė buvo „nakties sargas“, kitaip tariant, juo mažiau valdymo, juo geriau žmogui. Socializmas laikė, jog politinis autoritetas yra reikalingas tik tol, kol egzistuoja privati nuosavybė, nes valstybė yra privatioios nuosavybės padaras, susikurtas savaime. (Hobbesas, Rousseau arba Locke). Privatioji

nuosavybei išnykus, valstybinis autoritetas nebebus reikalingas (Godwin). Proudhonas tiesiog skelbė, kad prievarta remi šios autoritetas išnyks kartu su nuosavybe. Valstybinio autoriteto apribojimas arba net neigimas yra tad charakteringas tiek klasikiniam liberalizmui, tiek jau ankstyvajam socializmui. Liberaliam valstybinis autoritetas buvo "būtinai blogas", taigi, varžtas, kad ir būtinas, socialistam — priviosios nuosavybės, taigi ir kapitalizmo, rankis ir kaip toks neigimas.

Rus Bakuninas, socialistinis anarchistas, laikė politinį autoritetą, priviosios nuosavybės ir religijos žemesniojo žmogaus išsivystymo institucijomis, žmogui pilnai išvysčius savo prigimtį kilnum, tos institucijos turiančios išnykti evoliuciniu, bet greitai ir revoliuciniu keliu. Bakunino ir Proudhono, kur amerikietis Salwyn Schapiro vadina fašisto prototipu, pažiūrėtos yra itin domios, nes steigiant pirmąjį komunistinį internacionalą nebuvo aišku, ar tasai internacionalas bus bakuninis ar marksiškas, ar pagaliau proudhoniškas.

Žinant absoliutistines Markso idėjas, anarchizmas atrodo prieštaraujantis marksizmo tradicijai. Tačiau taip nėra.

Viena, Marksas prileido galimybę, kad sukūrus socializmą, valstybės bus galima panaikinti. Antra, socialistai ir net anarchistai neneigė valstybinio autoriteto reikalingumo, kol kils dar privatus. Kadangi nuosavybę naudoja politinis autoritetas kaip ranką, socialistai gali valstybę panaudoti tuo pačiu būdu. Ir Saint Simon, ir Proudhonas, ir Lassalle, nebekalbant jau apie Marksą, siūlė reformas, vykdytinas centrini valstybinio organo. Net ir šiuandienin sovietinė valstybė žodžiais tebesilaiko šios pažiūros, jos vadam skelbiant, kad stipri valdžia yra reikalinga tik tol, kol sovietinis socializmas nėra perėjęs tobulai komunistiniam. Liberalistinis ir socialistinis neigiamas politinio autoriteto vertinimas ilgai iššaukė tik to autoriteto stiprinimo formas.

Abejos ideologijos yra racionalizmo vaikai. Jos tiki žmogaus gerumu ir racionalumu, kuris faktiškai ir yra visos filosofijos ramstis. Liberaliam didžioji nuodėmė prieš tų gerumą buvo politinis spaudimas, socialistai gi laikė nuosavybę žmogaus gerumą ypatybių siurbija. Tik jimas žmogaus prigimtini buvo išreikštas progreso idėja. Anglų Robert Owen taip buvo tikėjęs žmogiškuoju

pažangumo paj gumu, jog gal jo sakyti: "Paduok man tigr , ir ašai j išaukl siu." Karoliui Marksui v liau rod si, jog pati pasaulio istorija yra nuolatinis žmogaus peraukl jimas, tai yra, jo nat ros keitimas. Neri boto progreso id ja teb ra gy va iki m s dien . Tiesa, ne senajam Europos kontinente, bet liberalin je Amerikoje ir komunistin je Rusijoje.

Pagaliau, tiek socializmas, tiek liberalizmas religijos at žvilgiu buvo racionalistinis, t. y., abeji pripažino, jog Dievo buvim ir tuo pat religijos reikalungum galima paneigti racionaliais argumentais, k jie paprastai ir dar . Šiuo požvilgiu betgi angl socializmas yra išimtis, taip kaip ir keli pranc zai, kurie arba religij pripažino kaip vien iš socializmo šaltini (anglai) arba j —ne tradicin bažnytin —lai k pozityviu veiksnium bendruomeniniam gyvenime (Saint Simon ar Louis Blanc). Ta iau švie iamajo amžiaus "s žin s laisv s" supratimas, laikydamas religij "priva iu reikalu" ir pripažindamas "laisv " Bažny i laisvoje valstyb je, buvo Europos kontinente skelbiamas tiek liberal , tiek socialist .

Pranc z revoliucija buvo šio naujo liberalistinio-socialistinio tik jimo politin išraiška.

Jinai pasibaig Napoleono diktat ra, taip pat kaip kita, jau m s laik liberalin -socialistin revoliucija tapo bolševik tironija. Šitie faktai vargu yra atsitiktiniai. Jie grei iau liudija, kad radikalus individualizmas ar kolektyvizmas šaukias diktat ros kaip politin s b tynyb s.

Socializmo formavimasis

Sombartas teisingai yra pasteb j s, jog be proletariato neb t buv socializmo. Galima b t tvirtinti, jo tez bendrinant, jog socializmas neb t iškil s kaip istorinis s j dis be "industrines revoliucijos", Šitoji revoliucija, prasid jusi Europoj 18 amžiaus gale, tur jo nepaprastos takos socializmo, o taip pat ir liberalizmo, id joms pl totis ir formuotis. Modernusis masinis socializmo jud jimas neb t galimas be industrin s revoliucijos, nors— iš kitos pus s — industrin revoliucija neb tinai gimdo socializm , kas akivaizdžiai rodyta Jungtini Amerikos Valstybi pavyzdžiu.

Europoje šitoji revoliucija paaštrino socialinius santykius, pažadino organizacijos ir masin s organizacijos reikalingum , paskubino demokratijos augim ir nauj politini priemoni susiformavim . Jinai iš-

ryškino darbo ir nuosavybės reikšmę, vertė naujai nusakyti valstybinės funkcijas, nebekalbant apie naujus gamybos ir socialinio gyvenimo būdus. Kaip matome, nuosavybės idėja, kuri yra gimininga darbo sampratai, buvo pagrindinis liberali ir socialisti išsiskyrimo priežastis.

Nuosavybės idėja socialistai buvo interpretuojama ryšium su valstybės funkcijomis samprata. Kitaip nuosavybę traktuoti vargu yra ir galima, nes nuosavybės problema yra iš esmės susijusi su socialinės struktūros, socialinės taikos ir teisingumo klausimais, tam tikra prasme net su politine sistema. Todėl diskutuojant vienas ar kitas, nėra manoma išvengti jos ryšio.

Nuosavybės reikšmę valstybinei santvarkai pirmieji išskyrė liberalūs socialistai. Vienas iš pirmųjų, kuris ryškiai formulavo politinio autoriteto ir nuosavybės ryšio klausimą, buvo utopinio, bet kartu labai praktiško veikalo Oceania autorius anglas James Harrington, gyvenęs Kromvelio laikais. Jo nuomone, nuosavybė yra politinis pagrindas. Todėl bendruomenėje, kuriai rūpi apsaugoti žmonių laisvę, žemės nuosavybė turėtų būti padalinta taip, kad jos pagalba joks individas ir jokia grupė

negalėtų paglemžti valdžios. Liberali filosofija socialistams davė ir pastarąją nuosavybės idėją užuomazgą. Jau Hobbesas rašė, jog bendruomeninio išsivystymo pradžioje egzistavo ekonominis komunizmas. Tik dėl blogos žmogaus prigimties prasidėjo viskas prieš visus karas, ir iš jo turėjus atsirasti politinis autoritetas, su kuriuo bendruomenė sudarė sutartį, kaip jinais turėtų būti valdoma. Jean Jacques Rousseau, kuris tikėjo absoliučiu žmogaus gerumu, betgi politinio autoriteto atsiradimo klausimu priėjo panašiai išvadai: valstybė padarė reikalingą varžytyns dėl nuosavybės. Jo manymu, blogas buvo ne žmogus, bet privatinis nuosavybės principas John Locke, kaip Grotius ar Rousseau, rado, jog "prigimtiname stovyje" ekonominė santvarka buvo komunistic. Locke buvo sitikintis, jog nuosavybė yra paremta darbu ir jog darbas yra ekonominis vertės šaltinis.

Pusanthro šimto metų viliu ši samprata buvo išryškinta liberalo ekonomisto Ricardo. Ricardo supratimu, prekės vertė buvo proporcinga darbo jėgai, todėl prekės pagaminimui. Šitoji pažiūra išskyrė socialinio laiko svarbą produkciniame procese, ir įviliu pilnai per-

m Marksas. Markso darbo vertis samprata yra paremta ricardiškuoju supratimu. Ricardo savo ekonominę analizę taip pat priėjo išvados, kad algų sistema yra neišvengiama kapitalistinė ekonomijoje ir jog tos sistemos pagerinti nėra manoma, nors gamyba ir pelnas nuolat augt. Taigi, darbininkas yra nuolat išnaudojamas. Tokiu būdu Marksui tereikėjo pasinaudoti liberalinėmis teorijomis, kad suformuluot marksistinės ekonomijos pagrindus. Liberalistinė ekonomijos teorija Marksui taip pat parodė, jog kapitalistinė sistema yra neteisinga todėl, kad kapitalistas būtų blogesnis žmogus negu visi kiti, bet kad kapitalistinis išnaudojimas, skriauda daroma dirbaniajam glaudžioje kapitalistinė ekonomijos strukturoje, paremtoje individualine nuosavybe. Kapitalisto blogumas buvo tik sistemos padaras. Pakeitus sistemą, galima pakeisti ir žmogiškąsias charakteris. Ekonominis santvarkos aiškinimas imanentiškai (pačioje santvarkoje slypinti) principo pagalba yra bendras tiek liberalistinei tiek marksistinei ir išvis socialistinei teorijai. Asmeninio elemento, kitaip tariant, moralinio sprendimo svarbą ekonomijoje ar politikoje socialistai atra-

do tik labai pamažu ir tik paties paskutiniaisiais laikais. Kad ir kaip keista atrodyt šiandien, pereinamojo šimtmečio socialistai su mažom "utopinėm" išimtim, siekdami bendruomenės harmonijos individo labui, vaizdavosi jį atsiekiam vien automatini dėsniu pagalba be žmogiškojo asmens.

Socialistai vadovavosi noru atstatyti seną senovę buvusią socialinę struktūrą harmoniją. Šita harmonija, pagal daugel ankstyvesnių rašytojų, buvusi, kol žmonės praktiškai ekonominis komunizmas, kol, anot Rousseau, žemė nebuvo padalyta rėžiais ir atitverta tvorom. Gera žmogaus prigimtis buvusi sugadinta privačiosios nuosavybės. Norint ją prigimt atstatyti, reikalinga nuosavybės panaikinti. Tokiu būdu žmogus galima perauklėti. Žodžiu, socializmo pažiūra nuosavybės sutinkame savotišką "gimtosios nuodėmės" sampratą. Toji "gimtoji nuodėmė" socialistam yra privačioji nuosavybė. Socialistiniam busimojo "rojaus" vizija socialistai raštuose nėra atsitiktinė. Socialistiniu sielymu, lyg "malonės" pagalba galima esatstatyti žmogaus rojį pavidal, nuplaunant "gimtąjį nuodėmę". Socializmui rojį, tačiau, reikia ne sukurti, kaip krikščio-

nims, bet atkurti. Tod l socializmas yra savotiška atvirkštin religija, siekianti ne sukurti ateit, bet atkurti praeit. Daug žymi vard, kaip Berdiajevas, Sombartas, Schumpetris, Gurian ži ri marksizm kaip religij. Marksistinis socializmas yra išvirkštin religija, religijos parodija. Socialistin s "gimtosios nuod m s", prarastoj "rojaus" ir jo laim s id jos paryškina ir Internacinalo himno žodžius, jog tik iš pamat sugriovus esam pasaul bus galima j atstatyti iš naujo. Kitaip tariant, socializmo skelbtoji revoliucijos id ja gauna piln prasm j pažvelgus iš primityviojo žmonijos rojaus taško. Revoliucija yra "religin " priemon žmonijos rojui atkurti. Jinai viena pilnai gali nuplauti visas žmogaus "nuod mes", kurios tikra prasme yra kin s sistemos "nuod m s". Revoliucijos id ja Markso raštuos, ypatingai Komunist Manifeste n ra jau nuoli Markso ir Engelso išsišokimas, bet logiška marksin s sistemos išvada.

Gr žimo rojun, rojaus atk rimo id ja, kuri reišk esamos santvarkos paneigim, išugd negatyv socialist nusistatym iš viso dabarties atžvilgiu. Socializmas buvo negatyvusis, neigimo s j dis. Šis socializmo

charakteris kliud kurti praktinius projektus dabar iai reformuoti. Ir Marksas nesugeb jo tos negatyvumo gelm s peržengti. Tai buvo viena iš priežas i, kod l demokratiniai socialistai, laim j valdži ir bent nominaliai vadovaudamiesi marksizmu, arba buvo bej giai ir nežinojo, nuo ko prad ti, kaip vokie iai 1918 m., arba met marksizm, kaip skandinavai.

Kiekvienu betgi atveju, ar kalbama apie "utopin", t. y. priešmarksin socializm, ar apie "mokslin", t. y. marksistin socializm, j reikia charakterizuoti kaip pseudo-religinio, utopinio pob džio gyvenimo filosofij, tai yra, utopin ideologij, siekian i atnaujinti žmog vien institucij pakeitimu. Marksistinis socializmas nuo "utopinio" savo pagrinde skirias tuo, jog pirmasis kartu su kapitalizmo interpretacija dav istorijos interpretacij (istorin materializm), jog jisai jung materializm ir ateizm socialistin sistem ir istoriškai suprato masi reikšm socializmo jud jimui. Bet tiek "utopiniai" (Saint Simon, Fourier, Blanc, ar Proudhon, taigi, pranc zai) tiek "moksliniai" socialistai (Marksas, Kautsky, Luxemburg, Bauer, Plekchanov, daugiausia vokie iai) dalinosi utopin s harmo-

nijos siekimu, žmogišk j prigimt išlaisvinant iš individualistin s nuosavyb s nag ir atkuriant gerojo žmogaus roj .

Saint Simon, kuris r m bendruomenin gamybos priemoni nuosavyb , siek harmonijos tarp žinojimo ir pramon s ir tos harmonijos sinteze si l “naujosios krikš ionyb s” religij . Jo amžininkas Fourier ieškojo tos harmonijos darbo falang federacijoje, kuri b sianti sukurta naujajame amžiuje. Pasikeitus institucijoms, naujasis amžius prad si s septyni t kstan i met taikos er . Jos metu li tai duosis kin komi žmoni vežimus, banginiai trauks laivus mariose, ir j ros vanduo bus kaip skanus g rimas. Louis Blanc, gyven s 19 amžiuje, si l kurti darbinink fabrikus, kuriems gamybos priemonės par pint valstyb . Tie fabrikai galop sujungt priva i ir kolektyvin pramon vien federacij , kuri atlygint darbininkams pagal j reikalus, reikalaudama dirbti tik pagal j paj gum . Pagaliau Proudhonas paskelb savo š k , jog privati nuosavyb yra vagyst .

Proudhonas, panašiai kaip ir kiti anarchistiniai socialistai, pasisak prieš valstybin autoritet iš viso ir tik jo, jog k -

rus socializm politinis autoritetas visai išnyks. Tik vieno Lassalle, jei nekalb ti apie “akademinius” socialistus, kurie socialist jud jimui visai nepriklaus , paži ros valstyb buvo pozityvios. Jisai pasisak už nacionalin ir demokratin vokie i valstyb . Tod l jis reikalavo, kad Bismarkas suteikt visiems vokie iams balsavimo teis . Lassalle buvo sitikin s, jog socializm galima laim ti demokratin mis priemon mis ir kad demokratin metod yra d tinos socialist viltys. Pranc z revoliucijos metu gyven s Blanqui, kuris— jei spr sti iš laikotarpio, kuriuo jisai veik — b t tur j s b ti demokratas, ne tik liberalas, yra savotiškas Lenino prototipas. Blanqui žinojo revoliucijos teorij , kaip mažumai gyti valdži . Nors Leninas v liau juok si iš Blanqui, ta iau ne d l to, kad pastarasis si l mažumos revoliucijos metod , bet kad Blanqui Pranc z revoliucijos metu nepasisek tai, kas Leninui nebuvo sunku 1917 Rusijoj: laim ti valdži mažumos revoliucijos pagalba. Betgi pagrindin socializmo nusistatym valstyb s, ir daugiau, tautin s valstyb s atžvilgiu, o taip pat socialistinio politinio autoriteto teorij buvo lemta suformuluoti Karoliui Marksui.

DEMOKRATINIO IR VADISTINIO PRINCIPŲ TARPUSAVIŲ KOVĄ LAISVINIMO ORGANIZACIJOJE

Ketvirtas veiksmas

Pasitarimas Romoje

Užsieni Reikalų Tarnybos valdytojas pasiūlymą "išsikalbėti dėl praktišką Lietuvos laisvinimo akcijoje bendradarbiavimo būdą" Lozoraitis palankiai sutiko, tačiau tuo pat metu (1949. X. 12) vietoj iš Stockholmo išvykusio ministro Gylio Lietuvai atstovauti Švedijoje "paskyrė" Žilinskį, nors 1946. 9. 30 savo rašte "Visiems tiems Ponams Lietuvos Ministeriams" be kita ko buvo pranešęs, kad "svarstant mano rašto Vliko Pirmininkui iš VII. 25. d l g. Ministerių Kolegijos ir Dipl. šefo projektą, Vliko atstovai atkreipė mano dėmesį, kad kalbant p. "a" apie paskyrimus ir tt. reikia pažymėti, kad misijai šefai to punkto neapimami, nes jų paskyrimas yra Valstybės Galvos prerogatyva. Su tuo aš sutikau" (M. p. Rd.) Taigi su kuo buvo

sutikta Berno konferencijoje ir dabar sutikta "išsikalbėti dėl praktišką ... bendradarbiavimo būdą" (tad ir dėl praktiško misijai šefų skyrimo būdą), tatau lauzoma, tyčia stengiantis išsikalbėjimo partnerius pastatyti prieš sudarytą pat. Tačiau nei toks Lozoraitis nesiskaitymas su savo sipareigojimais Berno susitarimu, nei jo vilkinimas susitikti su Vliko atstovais Vliko nesulaikyti nuo tolimiesni bandymų ieškoti su Lozoraitis susipratimo.

Ryšium su šventaisiais metais Vliskas nutarė pasiūlyti savo delegaciją Romą

"pareikšti šventajam Tautai ir šventajam Sostui kankinamos ir kovojančios lietuvių tautos padėką už iki šiol rodytą ir teberodantį jai prielankumą ... Bandyti, o jei pasirodytų galima, tai ir atgaivinti Lietuvos santykius su Italijos Respublikos vyriausybe, aiškintis santykius su St. Lozoraitis" (Vliko instrukcijos delegacijai).

Santykiams Vliko su Lozorai-
iu delegacijai buvo nustatyti
tokie pagrindai:

— Santykiai tarp Vliko ir Lozo-
rai io tvarkomi I-sios konferencij-
os sutarim pagrindu; jie paryš-
kinami šiais papildymais:

(a) Lozoraitis yra Lietuvos Pa-
siuntinys ir užsienyje likusios dip-
lomatijos šefas, ligi egzilin s vy-
riausyb s pripažinimo.

(b) Diplomatinės šefo funkcijos
yra Lozorai io ir pasiuntini susi-
tarimo dalykas, o iš kitos pus s,
taip pat Lozorai io ir Vliko susita-
rim .

(c) Atsižvelgiant tai, kad fak-
tiškai Lozoraitis negali dalyvauti
VT darbe, tarp Užsieni Reikal
Tarnybos ir Lozorai io palaikomas
faktinis glaudus kontaktas užsieni
politikos klausimais bei j konkre-
taus vykdymo reikalu.

(d) Esant reikalui skirti diplo-
matini misij šefus, d l kandida-
to susitaria Vlikas su Lozorai iu,
o d l formalus jo pristatymo at-
tinkamai vyriausybei sprendžiama
kiekvieniu konkre iu atveju.

Nors vykstant delegacijai
Rom , nedaug tebuvo vilties
Vliko — Lozorai io nusistaty-
mus suderinti, ta iau patirtis
pralenk ir pesimist sp jimus.
Jau pasitarim pradžioje Lo-
zoraitis pareišk , kad Berno
konferencijos sutarimus jis lai-
ko negyvenimiškus ir jo nesais-
tan ius. Vliko delegacija tada
pasi l palikti nuošaly princi-
pinio pob džio klausimus ir
apsiriboti grynai praktinio ben-
dradarbiavimo klausimais. To-

kiai praktinei Vliko ir Lozorai-
io veiklos koordinacijai pa-
siekti Vliko delegacija teik to-
k savo projekt :

— Tur dami galvoje b tin rei-
kal sudaryti s lygas lietuvišk j
veiksni , dirban i Lietuvos valsty-
b s laisvinimo darb , politinei, dip-
lomatinei ir informacinei veiklai
suderinti ir pašalinti priežastis
nesklandum ar nesupratim ,
kurie praeityje drumst j tarpu-
savio santykius, žemiau pasirašiu-
siejį sutar :

1. Keistis bent kart per m nes
žiniomis apie nuveiktus ar supla-
nuotus darbus min tose srityse.

2. Pranešin ti vieni kitiems iš
anksto rengiam demarš ar žy-
gi sumanymus bei tekstus teik-
tin vyriausyb ms ar tarptauti-
n ms organizacijoms not , memo-
randum ir pan. projektus, pra-
šant d l j pasisakyti.

3. Periodiškai susitikin ti ir žo-
džiu aptarti Lietuvos laisvinimo
akcij lie an ius klausimus, ypa
svarbesni tarptautini konferen-
cij išvakar se ar eventuali tarp-
tautini vyki atvejais.

4. Neatid liojant prad ti keistis
sumanymais bei atliktais darbais
ryšium su pasiruošimu eventualiai
taikos ar kitokiai konferencijai,
kurioje b t sprendžiami Vokietij-
os ir jos sien klausimai.

5. Kur reikia pabr žiti organiza-
cin lietuvi vieningum ir vado-
vaujan i veiksnį santyki sklan-
dum .

Lozoraitis, susipažin s su pa-
si lymu, pareišk , kad jis jam
priimtinas, ir papraš laiko
nuodugnai susipažinti. Ta iau
kit dien pareišk Vliko dele-
gacijai, kad paaišk jusios nau-

jos aplinkybes j veria projekte svarstym atid ti. Es Vliko delegacija savo duotame Romos radijui komunikate prisistaiusi kaip egzilins vyriausyb s delegacija. Vliko delegacijai tai griežtai paneigus, kit dien Lozoraitis pareišk , kad jam pranešta, jog Vliko pirmininkas pareišk s spaudos agent - rai, kad tai esanti egzilins vyriausyb s delegacija. Vliko pirmininkui (jis buvo ir delegacijos pirmininkas) ir ši Lozorai io versij paneigus, L. pri m s tatai d mesiui, bet delegacijos pasi lymo d l praktiško bendradarbiavimo vistiek nesutiko svarstyti, kol nes išaiškinti tariamo komunikato ar pasikalb jimo užkulisiai. Kad tai tebuvo dirbtinis pretekstas—aiškinti netenka. Apie šiuos pasitarimus Vliko pirmininkas ELTOS biuleteny (1950.

11. 20. Nr. 12 (86) štai k pareišk :

— Delegacija Rom atvyko birželio 2 d. Apsistojo lietuvi Šv. Kazimiero kolegijoje, kur pastog ir išlaikym pasi l kolegijos rektorius ... Birželio 3 d. buvo susitarta su p. Lozorai iu, ir jis delegacij pakviet piet . Po piet jam pasi liau pasitarti. Jis sutiko. Delegacijos vardu buvo pasi lyta tokia darb eil : a) pasirošimas audiencijai pas šv. T v , b) pasirošimas audiencijai pas de Gasper ir c) išsi - aiškinimas santyki su Lozorai iu. Ji buvo vis priimta. Pasitarimai truko kelis vakarus. Be delegacijos ir Lozorai io nieks kitas pasitari-

muos nedalyvavo. Pasikalb jimai vyko gana sklandžiai, ta iau ne be skirting nuomoni tarp delegacijos ir Lozorai io. Bet ir vienos ir antros pus s nor ta ilg diskusij vengt, neliest to, kas skiria, surast tai, kas jungia, kad be tarim ir nepasitik jim galimas b t praktiškas bendradarbiavimas. Tuo tikslu principiniai skirtingumai buvo apleisti. Buvo apsiribota praktiško bendradarbiavimo projektu, kur pateikt Užsieni Reikal Tarybos Valdytojas... Lozoraitis su pateiktu projektu sutiko, bet papraš j palikti geriau siskaityti ir apgalvot. Sekan iame pasitarime Lozoraitis pareišk , kad pasi lyto projekto mintys jam priimtinos, bet yra vyk s dalykas, kuris neleidži s jam susitarimo pasirašyti. O tas dalykas — delegacijos kažkam prisistatymas egzilins vyriausyb s nariais. Delegacija tai kategoringai paneig ir papraš nurodyti, kas ir kam tai pareišk ... Kli tis neišaiškinta ir n delegacijai, n Vlikui nepranešta. Tuo b du pasitarimai ir baig si: susitarta, bet nepasirašyta.

Diplomatijos šefo teisiniai pagrindai

Kaip žinia, Lozoraitis savo pretenzijas diplomatijos šefo titul su neapr žtomis funkcijomis remia buv. Užsieni Reikal Ministerio Urbšio 1940 m. birželio 2 d. telegrama Nr. 288. Šioje telegramoje Urbšys, pranešdamas Lietuvos pasiuntiniams apie Soviet S jungos kaltinimus Lietuvai ir apie savo numatom kelion Maskv , tarp kit dalyk pastebi:

— Jei mus ia ištikt katastrofa, laikyt Stas Lozorait likusios užsienyje Lietuvos diplomatijos šefu, Jurg šaul ir Petr Klim jo pavaduotojais.

D l šio dokumento Vliko pirmininko 1950. 11. 15. raštu paprašyta nuomon s Vliko Teisi Komisija (V. Gailius, P. Karvelis, V. Vaitiek nas) 1950.

12. 16. šiaip pasisak :

— VLIK Teisi Komisija, apsvariusi jai VLIK Pirmininko pateiktus klausimus, kokios juridin s reikšm s yra buv. užsieni reikal ministerio Urbšio telegrama, kuria Lozoraitis remia savo pretenzijas Lietuvos Diplomatijos Šefus, ir apskritai kuria tvarka pagal Lietuvos statymus gali b ti steigta tokia nauja institucija, kaip diplomatijos šefas, rado:

Lietuvos Konstitucija (1938 m.) nustato, kad "Respublikos Prezidentas reprezentuoja Lietuvos Valstyb , priima svetim j valstybi atstovus, skiria Lietuvos Valstyb s atstovus" (61 str.). Pagal tos pat konstitucijos 97 str. nuostatus Respublikos Prezidentas skiria ir atleidžia Minister Pirminink , jo pristatymu Ministerio Pirmininko Pavaduotoj ir kitus ministerius. Lietuvos statymai titulo diplomat šefas ar diplomatijos šefas nevartoja. Pagal savo funkcijas Lietuvos diplomat šefas yra Lietuvos užsieni reikal ministeris. Tod l teisiniu atžvilgiu Lozoraitio 1946 m. liepos 25 d. rašte VLIK Pirmininkui minimoji Urbšio 1940 m. birželio 2 d. telegrama Nr. 288, visai nepareinama nuo jos žodinio turinio, kiek ji b t norima laikyti teisiniu pagrindu Lietuvos Konstitucijai ir statymams nežinomai diplomatijos šefo institucijai steigti bei teisinti, yra niekin , jokios teisin s

reikšm s neturinti. Tokios institucijos kaip diplomatijos šefas steigimas yra Seimo arba Respublikos Prezidento galios sritis.

Pagal savo prigimt min toji Urbšio telegrama yra ne kas kita, kaip ministerio tam tikra sugestija užsieniuose veikiančioms Lietuvos atstovams tam tikram ateities atvejui, b tent tam nelaimingam atvejui, jeigu Lietuvos atstovai tur t veikti motu proprio. Tos sugestijos realizavimas yra pa i pasiuntini kompetencija anoms nelaimingoms aplinkyb ms susidarius. Apie tos sugestijos realizavim skaitome Lietuvos Politin Informacij Biuro leidinyje (buv. Lietuvos atstovo Berlyne K. Škirpos leidinys) "Iš bolševikin s vergijos nauj Lietuv ": "Lietuvos Pasiuntiniai, protestav prieš Lietuvos pavergim , iš savo pus s, sudar Europoje Tautin Lietuvos Komitet . Jo uždavinys yra derinti vis Lietuvos diplomatin post ir viso pasaulio lietuvišk organizacij pastangas Lietuvai atstatyti, globoti užsienyje likusius Lietuvos pilieius ir, kol politin s aplinkyb s neleis sudaryti Lietuvos Vyriausyb s, bendrai ginti lietuvi tautos interesus. Tautinio Lietuvos Komiteto Pirmininku yra žymus Lietuvos vyras, kelis kartus buv s Ministr Kabineto nariu ir pasižym j s politiniame darbe savo iniciatyva, ryžtumu ir energingumu. Komiteto nariai yra keturi Lietuvos pasiuntiniai ir keletas Amerikos lietuvi " (31 puslp.).

Tuo b du 1940 m. vasar , steigus Tautin Lietuvos Komitet su E. Galvanausku priešakyje, dalyvaujant 4 Lietuvos pasiuntiniams, kuris be kita ko tur jo uždavin ir "derinti vis Lietuvos diplomatin post ... pastangas", buvo sudaryta politin tautos vadovyb . Taigi nuo 1940 m. vasaros Urbšio telegramos ir moralin reikšm Lietuvos pasiuntiniams neteko pagrindo.

Tautin Lietuvos Komitet pakeit 1941 m. visuotinio tautos sukilimo pastatyta Lietuvos Vyriausyb . Hitlerio sakymu Lietuvos Vyriausyb s reiškim si likvidavus, politin s tautos vadovyb s funkcijas toliau vykdo Vyriausiasis Lietuvos Išlaisvinimo Komitetas.

Remdamos išd stytomis aplinkyb mis, VLIK Teisi Komisija VLIK Pirmininko jai pateiktus 1950. 11. 15. klausimus nutar atsakyti taip:

1. 1940 m. birželio 2 d. Urbšio telegrama Nr. 288 ne steig ir negal jo steigti Lietuvos Diplomatinijos šefo institucijos. Tos telegramos reikšm tebuvo moralin s prasm s tam atvejui, kai Lietuvos pasiuntiniai, vykdydami savo funkcijas, b t priversti veikti motu proprio.

2. Lietuvos Diplomatinijos šefo institucija galima buvo steigti - statymo keliu.

Ir tikrai, telegramos pob d rodo ir pats jos tekstas: "laikykite Stas Lozorait likusios užsienyje Lietuvos diplomatijos šefu ...". Ministeris Urbšys žinojo savo kompetencij ir jos laik si. Žinojo, kad n ra kompetingas skirti Lozorai io šefu ir to nedar , pasitenkindamas sugestija Lietuvos pasiuntiniams, kad jie katastrofos atveju laikyt Lozorait "likusios užsienyje Lietuvos diplomatijos šefu." Pagal Urbšio telegram likusios užsienyje Lietuvos diplomatijos šefas yra tik jos pa ios tarpusavinio susipratimo primus inter pares.

Penktas veiksmas

Vlikas manevruoja akligatv

1950 m. rugs jo m nes Londone vyko D. Britanijos Lietuvi S jungos suvažiavimas, kuriame kaip Lietuviyb s Išlaisvinimo Tarybos valdytojas dalyvavo ir Vliko pirmininkas. Ta proga jis buvo sutik s ir Lietuvos pasiuntin Londone ir kitus tenyšk ius lietuvi veik jus. Prof. Žymantas si l tada Vliko pirmininkui sukviesti "Trij didži j konferencij ": Krupavi iaus - Lozorai io - Žymanto. Savo ruožtu Krupavi ius, nors ir netur damas tam joki Vliko pavedim , papraš Lietuvos pasiuntin Londone tarpininkauti Vliko—Lozorai io santykiams išlyginti, šios Krupavi iaus iniciatyvos vaisius buvo 1951 m. birželio 22—24 dd. Vliko nari (Karvelio ir Norkai io) pasitarimai su Lozorai iu ir V. Žilinsku. Apie šiuos pasitarimus Norkai io-Karvelio pro memorijoje skaitome:

— 1. Nic atvykome 1951. 6. 21 dien 17.30 val. Lyg nujausdami, tiesiai iš stoties nuvyk pas p. Lanskoronsk , patyr me, (a) kad jis yra mat s p. Loz. Nicoje, (b) kad iš Stockholmo yra atvyk s p. Žilinskas.

2. Ponas Norkaitis, susiskambin s telefonu su p. Loz., susitar , kad mes pasimatysime 1951. 6. 22. 10

val. Westminster viešbutyje, kame p. Lozoraitis su ponia yra apsistojęs. Atvyk sutartu laiku, radome p. L. kartu su p. Žil. mus belaukiančius. Kadangi mums atrodė, kad p. Žil. jungimas mūsų misijos uždavinius nėra pageidautinas, tai pasikalbėjimas vyko bendromis temomis. P. Norkaitis gale pareiškė noro, kad mes norėtume turėti progos pasikalbėti su p. Lozorai vienu kitu reikalu; p. Loz. paskyrė pasimatymą 17 val. jo viešbutyje.

4. 1951. 6. 22. 17 val. p. Loz. pirmas vienas. Pasikalbėjimą pradėjome, išeidami iš p. Baluio laiško iš 1951. 6. 7., kame, kaip žinoma, p. B. siūlė susitikimą. Prieš pradėdami patarė svarstyti, p. Loz. davė mums porą klausimų, būtent: ar tiesa, kad Vliko pirmininkas yra dar su State Departmente žygi, kad Loz. būtų atimtas atlyginimas ir ar tiesa, kad Vlikas yra padaręs diplomatijos šefo reikalu nutarimą, paneigiant tokios institucijos buvimą. Tai p. Norkaitis pabrėžė, kad jam apie tokius Vliko žygius nėra žinoma. Dėl diplomatijos šefo buvo paaiškinta, kad Vliko Teisių Komisija buvo Vliko Pirmininko paprašyta pareikšti savo nuomonę. Vlikas yra tą nuomonę išklauškęs ir pirmąsias dienas, nepadarydamas jokio nutarimo. Kartu buvo paaiškinta, kad Vliko yra nusistatytą joki nutarimą nedaryti, kol santykių išlyginimas nėra išryškėjęs bendrai vengti viso, kas susiprati- mą galėtų sunkinti. P. Lozoraičiai pareiškė, kad būtų reikalinga, kad Sd. atšauktų savo žygius State D-te diplomatijos šefo reikalu, Dr. Karvelio buvo paaiškinta, kad teisi komisijos nuomonė yra ekspert pasisakymas. Kartu buvo patvirtinta, kad Vlikas yra pasiryžęs joki atveju padarėties nesunkinti ir daryti visa, kas susitarimas būtų galimas.

5. Priėjus prie patalpos reikalo, p.

Loz. pareiškė, kad jis apgailestauja, jog apie mūsų atvykimą jis nebuvęs painformuotas ir dėl to nėra pasirėngęs bendrai mūsų santykių reikalui kalbėtis. Jam būtų reikalinga susisiekti su savo kolegomis, o tam reikalingas laikas ir pasirėngimas. Jisai negalės improvizuoti. Labai apgailestaujęs, kad p. Balutis jo nėra painformavęs.

6. Iš mūsų pusės buvo nurodyta, kad jo atsakymas mums yra didžiausia staigmena. Visas reikalas tarsi šiuo metu metais ir negalima dėtis jo nežinant arba jam spręsti esant nepasiruošus. Iš p. Baluio laiško turėjome tvirtą sitikinimą, kad p. Lozoraitis yra apie viską iš Londono painformuotas. Kitaip mes nebūtume leidę šitoki ilgą ir brangi kelioną. Ponui L. buvo labai aiškiai duota suprasti, kad jo atsakymas labai neigiamas dėl sudaro mums, ia atvykusiems, ir neabejotinai tok pat neigiamas dėl sudarys kitiems Vliko nariams. Visiems susipratimo šalininkams šis jo žygis yra didžiausias smūgis.

7. Kiek padiskutavus buvo aiškiai pastatytas klausimas, kiek p. L. nuomone, būtų reikalinga laiko, kad p. Loz. galėtų pasirėngti. P. Loz. po kaikurių svyravimų pareiškė, kad viliausiai penki savaičiai būtų pranešę Vlikui, kur ir kada toks susitikimas galėtų vykti. Mūsų buvo prašyta parinkti vietą, kiek galima arčiau Vliko būstinės ir jeigu galima susirinkti Paryžiuje.

8. Labai priblokšti p. Loz. pareiškė, šeštadienį 9 val. vykome abudu pas Londonišką vizito padaryti ir už jo pastangas padėkoti. Padėties atpasakojome taip, kaip ji yra buvusi, paliekant jam patarimą padaryti išvadą. Londoniškis, tiesa, bandė p. Loz. teisinti, kad p. Balutis galėtų tikrai p. Loz. nepainformavo, tačiau neslėpė, kad jis yra nustebintas p. Loz. laikysena. Žinant, kiek Londoniškis buvo pri-

sid j s, kad šis pasimatymas vyk-
t , aišku, jis jaut si smarkiai nu-
viltas. Mudu pareišk me, kad mes
manome, jog Vlikas kantriai lauks
dar penkias savaites, bet kad pri-
jimas prie reikalo sprendimo iš
p. Loz. pus s mažai duoda vilties
teigiam rezultat pasiekti. Karve-
lis pareišk , kad akivaizdoje susi-
dariusios pad ties jis sekmadienio
vakare išvyksta iš Nicos.

9. Nor dami b ti perd m korek-
tiški, šeštadienio ryt paskambino-
me p. Loz., kad mes nor tume pa-
daryti Poniai Loz. vizit , prieš iš-
vykdami atgal. Vizito laikas buvo
paskirtas 15,15 val. duodant su-
prasti, kad pp. Lozorai iai nedis-
ponuoja dideliu laisvu laiku.

10. Atvyk paskirt valand , bu-
vome pakviesti kavos. Karveliui
daugiau kalbantis su ponia, o Nor-
kai iui su p. Loz., pastarasis pa-
reišk Norkai iui apgailstavim ,
kad jo vakar mums padarytas pa-
reiškimas nebuvo visai apgalvotas
ir kad, jo manymu, svarstyti ni
m s pasitarime sekantieji daly-
kai: (a) nekeisti konstitucijos, (b)
diplomatini s tarnybos nelie iamos,
(c) s voka "diplomatini s šefas"
išaiškinama, (d) santykiai su sve-
timomis valstyb mis eina per dip-
lomatines tarnybas, susitariant vi-
sais klausimais su Vliku, (e) suda-
romas bendras organas specifini-
ams reikalams, (f) Vlikas n ra-
nei seimas, nei vyriausyb , (g) Vli-
kas praple iamos. N. B. Paskutinis
punktas es s tik garsiai galvoji-
mas. Konkretaus jo turinio jis, p.
Loz., negal t nusakyti. Visus
augš iau sumin tus reikalus p.
Loz. buvo suraš s. P. Norkaitis juos
nusrraš pasikalb jimo metu.

11. Ar iau susipažin su p. Loz.
pateiktais mums punktais, pri jo-
me išvad , kad j daugumas pra-
šauja pro šal. P. Lozoraitis, tik
Londonišio patariamais ir p. Ži-
linsko informuojamas, nor jo su-
sidaryti sau patogesn pozicij ,

kad negalima b t jam daryti
priekaišt , kad jis nenori iš viso
kalb tis. Ponas Žilinskas, susitik s
pas Liutkus šeštadienio vakar ,
pareišk , kad p. Lozoraitis, daryda-
mas savo pirmąjį pareiškim ne-
sikalb ti, buv s "psichologiškai
neigiamai nuteiktas".

12. Sekmadien visi buvome pa-
kviesti pas p. Klimien piet . Bu-
vo pp. Lozorai iai, Lanskoronskiai,
Liutkai, Savickiai, Žilinskas ir mu-
du. Sp jome, kad ta proga gal dau-
giau išryšk s, kokios galimyb s
laukia m s misij . Po piet iš-
tikr j p. Loz. tur jo pasikalb ji-
m su p. Nork. apie valand "ant
keturi aki ". Rezultatas — p. Nor-
kaitis praneš Karveliui, kad ryt
17 val. mes esame kvie iami pasi-
matyti ir kad p. Loz. iki tam laikui
raštu teiks savo pasi lymus. Nu-
tar me pakvietim priimti ir namo
išvykim atid ti. Iš pasikalb jim
su p. Žilinsku ir p. Savickiu atrod ,
kad niekas nepritaria p. Lozorai io
užsispyrimui ir kad visi pageidau-
t , kad Loz. su Vliku susitart . P.
Norkaitis, spr sdamas iš p. Lozo-
raitien s nuotaikos (jis s d jo gre-
ta piet metu) apgailstavo, kad
P. Lozoraitien labai piktai nusi-
teikusi Vliko atžvilgiu. Ji kaltino
Vlik , kad šis neleistina elgiasi su
jos vyru. Karvelis šeštadienio vaka-
r b damas pas Liutkus, nevynio-
damas vat , d st p. Žilinskui
savo nuomon apie p. Lozorait ,
sakmiai pabr ždamas savo ir viso
Vliko ger vali j ieškoti susiprati-
mo su p. Loz. Ta iau toks susipra-
tymas galimas tik tada, jeigu p.
Loz. siekia ne formaliai, bet iš es-
m s visu k nu ir siela sijungti
Vliko varom laisvinimo darb .
Jeigu p. Lozoraitis nor s sau re-
zervuotis suverenim valdži vyk-
dyti vis tiek kuriuo b du, joks su-
sipratimas nebus galimas.

13. Paskirtu metu (17 valand)
pasimatymas vyko ir p. Loz. pa-
teik pasi lymus (žr. priedas Nr.

1), kuriuos p. Norkaitis gavo apie valandą anksčiau susipažinti. Vertinant tuos siūlymus, p. Norkaitis pareiškė, kad punktai 2, 3, 4, 5, 6, kuriais einant diplomatinis šefas ir diplomatinis tarnybos niekam nesubordinuojasi, išskiria bendradarbiavimą. Vlikas ją paveriamas tuo kitu, negu jis yra. Anot Norkaitis, šis pasiūlymas jokių šansų neturi būti priimtas, nes ir didžiausi susipratimo su p. Loz. šalininkai negalės jo remti.

Pareiškė, kad pasiūlymas bus pateiktas Vlikui svarstyti ir kad mudviejų turimi galiojimai neduoda mums galimybės tįsti pasitarimus teikt pasiūlymą pagrindu, buvo prieta prieš platesnio nuomonės pasikeitimą. Karvelis pareiškė, kad p. Loz. siūlymą ir diplomatinės tarnybos pavesti vykdyti suvereninių valstybių valdžiai. Tai negali jokių būdu eiti nei diplomatinio šefo, nei pasiuntinių funkcijas. Jeigu p. Loz. siekia šį tikslą, tai jokio susipratimo niekad negalės vykdyti, ia turėbūti visišką aiškumą. Jeigu Vlikas nėra seimais, tai turėbūti aiškumą, kas reikalui atėjus bus seimas. Jeigu Vykdomoji Taryba nėra vyriausybė, tai turėbūti aiškumą, kas ją sudarys, kada ji bus reikalinga. Jeigu diplomatinis šefas niekam, jokiame veiksniumi nesubordinuojasi, tai tuo pačiu pasakoma, kad jis proprio motu imasi vykdyti suvereninių valdžių ir tuo pačiu išskiria betkurio bendradarbiavimo galimybes. P. Norkaitis pavaizdavo pavyzdžiais, kad kaip savo metu p. Sidzikauskas, taip ateityje diplomatinio šefas ar kuris nors pasiuntinys gali sudaryti sutartį, kuri neatrodo tikslinga ir Lietuvos interesams naudinga. Taip reikal tvarkant, kaip p. Loz. siūlyma, nebūtinai jokios galimybės diplomatinio šefo tokio žygio sulaukyti. Atsakydamas atskirus klausimus, p. Loz. pasakė, kad vyriausybės reikal

jis laiko neaktuali ir todėl jokio atsakymo Karvelio klausimus neduoda ir duoti nemato reikalo. Bendradarbiavimą jis supranta kaip nuomonės pasidalinimą. (M. p. Red.). Puncte antrame žodžius "veikia savarankiškai" siūlymą išbraukti. Keičiantis nuom., Karvelis savo asmeninį pažiūrą darydamas, pareiškia, kad jis iš p. Loz. laukia atsakymo, ar p. Loz. sutinka eiti vyriausybės funkcijas einant organą ir ten pasiimti vesti užsienio tarnybą ar ne. P. Norkaitis pasakius, kad Vlikas yra neigiamai išsprendęs egz. vyriausybės reikalą, klausia, ar p. Loz. sutiktų bendradarbiauti užsienio reikalams sudaromame specialiniame organe, kuriame p. Loz. būtų pirmininkas, o du nariai būtų Vliko išrenkami, kad ten spręstų ir svarstytų visus reikalus, kurie liečia užsienio santykius. P. Loz. atsako, kad jis galėtų dalyvauti tokiame organe, kuris rekomendacinio pobūdžio nutarimus darytų, pateikdamas juos vykdyti atskiriems pasiuntiniams.

14. Kadangi buvo sutarta 19 val. užtekti pas Londonišką atsisveikinti, tai diskusijos buvo nutrauktos ir susitarta 1951. 6. 26. dien 11 val. susirinkti dar vien kartą pasitarimui. Kiekvienu atveju numatoma išvykti iš Nicos antradienio vakare.

Iš visos padėties sprendžiant vilni susitarti yra labai ir labai nedaug.

15. Susirinkus baigiamojo posėdžio birželio 26 dien, p. Loz. buvo kartu su p. Žilinsku. Atvykę viliu p. Savickis ir p. Liutkus nebuvo pasikalbėjus traukti ir pasilikti nuošalyje. Ponas Loz. pasiūlymą pasirašyti priede jungiamam komunikatui (Nr. 2). Iš mūsų pusės buvo pareikšta, kad komunikato tekstas neatitinka tikrovės. Nei konferencijos reikalas, nei rezistencinio biuro organizacija nebuvo svarstoma, todėl ir nutarimui negali būti. P.

Norkai io pasikalb jim metu buvo pareikšta, kad susiprasti šiais reikalais, kurie yra ne principinio, o organizacinio pob džio, bus nesunku, radus bendr kalb pagrindiniais reikalais. Nesuradus pagrindo principiniais reikalais, galima, žinoma, kalb tis technikiniais reikalais, bet ia atvykusi Vliko nari ne tas yra tikslas. Besiaiskinant Dr. Karvelis iškl sakmiai klausim , ar p. Loz. palaiko vakar aptarto užsienio politikos reikalams bendro organo k rim , kad jokie politiniai žygiai neb t daromi, kol jie nebus to organo aptarti, pareiškiant jam savo nuomon . P. Loz. atsak , kad savo vakarykš io nusistatymo nepalaiko. Tuo b du atkrito reikalas bet k kalb ti. Iš m s pus s pasitarus buvo prieita nuomon : jokio analizo Loz. teikt pasi lym nedaryti. P. Loz. buvo sakmiai pasakyta, kad jo pasi lymai bus pateikti Vlikui taip, kaip jie surašyti.

Pasikalb jim metu išryšk jo, kad susidariusios pad ties akivaizdoje gali b ti pasirašyti tik trumpitis komunikatas ir toks pat protokolas. D l galutin s jo redakcijos buvo sutarta kalb tis po piet 15.15 val.

16. P. Loz. reikalavo, kad b t d ta (komunikat Red.), kad jis ia atvyk s rezistencijos reikalais. M s buvo nurodyta, kad mums yra nežinomas jo kelion s tikslas. Kadangi jis tai ypatingai akcentavo, sutikome, kad b t d ta, pasakant kartu, kad Vliko atstovai ia atsirado p. Balu io paskatinti. Be to, p. Loz. teik priede jungiam laišk (Nr. 3), kad jam b t labai malonu, jeigu pirmoje eil je b t kalbama naujo susitikimo proga apie rezistencijos biur ir konferencij . Iš m s pus s buvo paskaityta priede jungiama deklaracija, kuri išklauius nebuvo daroma pastang j p. Loz. teikti raštu.

Susitarta, kad kitas susitikimas vyks rugpj io 10 den . Tam tikslui p. Loz. atvyks Pfullingen . Jeigu kuri nors pus tos datos negal t laikyti, ji privalo imtis iniciatyvos susitarti d l kitos datos, bet kiekvienu atveju numatytas pasimatymas negal t b ti nukeltas ilgiau kaip 5—6 savai i laikui.

Pasirašius protokol ir komunikat (priedas Nr. 4) pasitarimai buvo baigti 1951. 6. 26. apie 17 val.

Niekam neatsakingas

šefas

PRIEDAS Nr. 1

Pasi lymai d l kaikuri susitarimo pagrind

1. Lietuvos konstitucija tegali b ti pakeista, atstai ius Lietuvos valstyb s nepriklausomyb .

2. Lietuvos Diplomatini Tarnyba ir Lietuvos Diplomatijos šefas n - ra subordinuoti jokiam veiksniai ir veikia savarankiškai, ("ir veikia savarankiškai" Lo. sutiko išleisti. Red.)

3. Santykiai bei susisiekimas su svetimomis vyriausyb mis yra Diplomatini s Tarnybos ir Diplomatijos šefo kompetencijoje.

4. Vlikas n ra seimas ir neturi jo funkcij . Vykdomoji Taryba n ra vyriausyb ir neturi jos funkcij .

5. Vykdomosios Tarybos užsienio tarnyba panaikinama. Kitos Vyk-, domosios Tarybos tarnybos pavadinamos skyriais.

6. Diplomatini Tarnyba ir Diplomatijos šefas, vykdydami savo uždavinius nurodytus 3-iaame punkte, ir Vlikas, užsiimdamas tarp-tautiniais klausimais, glaudžiai bendradarbiauja tarpusavyje ir su kitomis organizacijomis. (Bendradarbiauja — reiškia, kei iasi nuomon mis. Red.)

7. Suvienodinti ryšiams, kurie

Ministeri Kabinetas geguž s 17 d. pos dyje nutar :

1. Jei d l karo aplinkybi neb t galima palaikyti ryši su Latvijos diplomatin mis bei konsularin mis misijomis Vakar Europoje, suteikiami Latvijos pasiuntiniui Londone Karoliui Zarinui ypatingieji galiojimai.

2. Užsieni Reikal Ministeris atitinkamu potvarkiu pasiuntiniui Londone nustatys ši galiojim veikimo pradži ir nurodys j kompetencij (uždavinius).

3. Jei Užsieni Reikal Ministeris b t techniškai sukliudytas patvarkyti pasiuntin Londone, tai ypatingieji galiojimai automatiškai, siteis ja. Tam patikrinti pasiuntinys Londone telegrama užklausia Užs. Reikal Minister ir, per 24 valandas negav s atsakymo, veikia ypatingaisiais galiojimais iki tam laikui, kol atsistatys ryšiai su Užs. Reikal Ministerija.

4. Pasiuntiniui Londone Karoliui Zarinui suteiktieji ypatingieji galiojimai lie ia visas Latvijos diplomatinės bei konsularinės misijas, išskyrus misijas Etijoje, Lietuvoj, Suomijoje, Švedijoje, Vokietijoje ir Soviet S jungoj.

5. Pasiuntiniui Karoliui Zarinui

ši ypating j galiojim veikimo metu mirus arba nustojus veikimo laisv s, šiuo nutarimu jam suteiktieji ypatingieji galiojimai pereina Alfredui Bilmaniui, Latvijos Pasiuntiniui Jungtin se Valstyb se.

6. Ypatingieji galiojimai suteikia šias teises:

- (a) savo geriausiu supratimu (atsakomybe) atstovauti Latvijos interesams visuose kraštuose, išskyrus Estij , Lietuv , Suomij , Švedij , Vokietij ir Soviet S jung .
- (b) Tuo tikslu teikti saistan i patvarkym visoms Latvijos misijoms, išskyrus aukšiau min tose valstyb se.
- (c) Naudoti valstyb s l šas ir kilnojam j bei nekilnojam j turt , esant atitinkam misij žinioje.
- (d) Laikina i atšaukti iš pareig pasiuntinius ir visus kitus misij tarnautojus.
- (e) Likviduoti misijas, išskyrus misij Jungtin se Valstyb se.
- (f) Skirti delegatus susirinkimams bei konferencijoms.
- (g) Tais atvejais, kai ši teisi vykdomas b t sukliudytas, šiuo galiojimais naudoja Alfredas Bilmanis.

palaikomi Vliko ir Lietuvos Rezistencijos Tarnybos Užsienyje, steigiamas specialus biuras, kur sudaro Diplomatinijos šefas - pirmininkas, Vliko atstovas ir ryšininkai su sritimis X, Y ir Z—nariai.

8. Kuo plaiausias visuomen s dalyvavimui tautin je veikloje patikrinti, kasmet šaukiama konferencija, kuri svarsto tautos reikalus ir organizacinius klausimus užsienyje. Konferencijoje dalyvauja Krašto Rezistencijos organizacij , VLIKO, PLB, Lietuvos Raudonojo Kryžiaus, Lietuvos Rezistencijos Santarv s atstovai, Lietuvos Nepriklausomyb s akto signatarai,

Lietuvos Diplomatinijos šefas ir Diplomatiniai atstovai, o taip pat organizacij atstovai ir asmens, d l kuri dalyvavimo bus susitarta tarp Vliko ir Lietuvos Diplomatinijos šefo.

Šiais metais toki konferencij šaukia Diplomatinijos šefas ir Vlikas ne v liau kaip už 3—4 m nesi .

Visados siekdamas susitarimo, aš esu pasiryž s t sti tam tikslui reikaling betarpišk pasikeitim nuomon mis.

1951 met birželio m n. 25 dien

(pas) Lozoraitis
Lietuvos Diplomatinijos šefas

DIDIEJI NUSIKALT LIAI

Niurnbergo teismas naciams sudar precedent reikalauti atsakomyb s ne tik iš vyriausybi ir vad , bet ir iš j ranki , režimo pareig n , kai jie vykd nusikaltimus prieš žmoniškom . Tas preceden- tas negal s b ti užmirštas, kai ateis laikas pasverti raudon j pa- reig n nusikaltimus.

Suminime ia vardais eil aukš- t j nusikalt li Lietuvoje. Ne vietinio kilimo parsidav li , bet atsi st iš Maskvos jos valios vykdyti.

*

1944—45 Lietuv buvo perkeltos Pirmoji Ypatingoji Specialios Pas- kirties Maskvos Šauli divizija su štabu Vilniuje. Jai vadovavo gen. Vetrov. Buvo atkelti taip pat 23, 24, 94 ir 97 NKVD pasienio da- liniai. Buvo sudarytos dar gausios milicin s formacijos ir vadinamieji "liaudies gyn jai" (žmoni vadi- nami sribai). Pritrauktas dar vie- tinis kompartijos aktyvas ir kari- niai daliniai, skaitant raudono- sios armijos dalis. Vis tai buvo skirta lietuvi tautos pasipriešini- mui palaužti ir masin ms egzekuci- joms vykdyti. Iš augš iau min t dalini buvo sudarytos baudžia- mosios formacijos.

Daliniai buvo išskirstyti po vis Lietuv , ypa iai Vilniaus, Kauno, Šiauli , Trak , Panev žio, Taura- g s ir Jurbarko rajonuose. Visa Lietuva buvo suskirstyta vadina- mus operatyvinius sektorius, kuri kiekvienam vadovavo operatyvino sektoriaus viršininkas. Paprastai jis b davo ir to sektoriaus Soviet S jungos NKVD viršininkas, o

kartais prityr s operacij specia- listas raudonarmietis. Tokiais vir- šininkais yra buv — gen Vetrov, gen. Bi kovskij, Sov. S-gos herojus pulk. Medvedev, 95 pasienio dalinio vadas pulk. Skrodumov ir kiti.

Prie Lietuvos KP (b) CK buvo kurtas organizacinis biuras, ku- riam vadovavo VKP(b) CK narys Suslov, dabartinis Soviet S jun- gos KP CK sekretorius, šis organi- zacinis biuras buvo tikrasis VKP

(b) CK organas Lietuvoje. Jam bu- vo subordinuotas Lietuvos KP (b) CK.

Suslov priklaus tiktai Maskvos, ir visi jo sakymai bei potvarkiai buvo privalomi Lietuvos partin s tarybin s valdžios organams, šio "orgbiuro" paskirtis buvo pagrei- tinti Lietuvoje sovietinio režimo vedim , išpl sti kompartij po vis s teritorij , kuo grei iau likvi- duoti lietuvi pasipriešinim ir fi- ziskai sunaikinti Lietuvos partizan- nus "Orgbiuras" naudojosi visoje Lietuvos teritorijoje neribotomis teis mis.

Už kov su "banditizmu", kaip bolševikai vadina rezistencin ir partizanin s j d , buvo atsakin- gas vidaus reikal komisaras Bar- taši nas (dabar jo vietoje yra jau senas NKVD agentas Gailevi ius), kuriam buvo priskirtas didelis operatyvini darbuotoj ir NKVD vad štabas.

Šiaip paruoštos didel s mas s enkavedist ir raudonosios armijos Prien ir R dnink mišk rajonuose net su aviacijos ir artilerijos pagalba buvo mestos ištisiems m - nesiams "bandit " gaudyti. Ta iau lietuvi partizanai buvo nepagau- nami ir nesusekami. Jie pasitrauk- davo nuo baudžiam j b ri . Bol-

ID JOS

ševikai kaltino vietinius gyventojus, kad jie suteikia partizanams visas žinias apie baudžiamosios ekspedicijos pajudimą. Savo ruožtu bolševikai sitikino, kad užverbuoti agent tarp vietini gyventojų bolševikams buvo sunku. Mažai gelbėjo papirkimams skirtos didelės pinigų sumos, atsilyginimas drabužiais, avalyne, maistu. Taip pat nepadarė grąsinimai, kankinimai, žudymai. Bolševik vadai pripažino, kad lietuvi "liaud" sunku jungti NKVD žvalgybos tinkl. Net ir negaus agentai, negalėj išvengti to tinklo, vertinę žini neduodavo.

Per kelis mėnesius kariuomenės daliniai išvargo, o Soviet valdžia nei VKP(b) CK norim rezultat nesulauk: sovietinio režimo "tvirtinti" Lietuvos teritorijoje nevyko, ir "lietuviški banditai" tebeveik.

1944 m. vien rugsėjo nakt Panevėžyje vyko ypatingai slapta operatyviniai pasitarimai. Juose dalyvavo operatyvini sektori viršininkai, dalį vadai bei pavaduotojai žvalgybos bei politiniams reikalams, teritorini NKVD organ viršininkai. Dalyvavo taip pat vidaus reikal komisaras Bartašinas ir Lietuvos KP (b) CK narys Sniekus. O svarbiausia—ia buvo atvykę Soviet Sąjungos vidaus reikal komisaro pavaduotojas Kruglovas, turėjęs plačius Berijos ir Stalino galiojimus. (Kruglovas buvo senas operatyvinis darbuotojas, ilgametis Berijos mokinytis ir draugas. Iki 1946 jis buvo Berijos pavaduotojas, nuo 1946 Soviet Sąjungos vidaus reikal ministeris, po Stalino mirties jis buvo paskirtas vidaus

reikal viceministeriu, t. y. Berijos pavaduotoju: Berij likvidavus jį vėl vidaus reikal ministeris).

Taigi šis Kruglovas slaptame Panevėžio pasitarime trumpai sutraukė keli mėnesių kovos su lietuvišiais balans. Jis dar priekaišt Lietuvos KP (b) CK ir asmeniškai Sniegui bei vidaus reikal komisarui Bartašiniui. Jis pareiškė, kad VKP (b) CK politbiuras ir Stalinas nesipatenkinti kovos rezultatais ir sovietinis tvarkos "tvirtinimu" Lietuvoje. Toliau Kruglovas davė konkrečius nurodymus. Esantį laiką nuo žodžių pereiti prie veiksmų. Nedelsiant reiki suregistruoti visus "banditų lager". Jam priklausė — buožs ir kiti pasiturintys kininkai, lietuviškoji inteligentija, "banditų" šeimos ir jų giminės, taip pat asmenys, palaikę ryšius ir teikię materialinį pagalbą jiems. Reiki šiuos "lager" suregistruoti ir išstremti tolimasias Soviet Sąjungos sritis.

Kruglovas iš kitos pusės siūlė sustiprinti agentų rinkimą, drąsiau verbuoti agentų rinkimo operatyvinių tinklų asmenis, turintys ryšius su kontrevoliuciniu pagrindžiu, taip pat "banditų" gimines ir šeimas narius; negailėti pinigų ir kitokių materialinių išlaidų tam reikalui; neįvykdyti vairių verbavimo metodų — papirkimo, grąsinimo, apgavystės, apeliavimo patriotinius jausmus, kompromitacinės medžiagos ir kt.; nebūti sentimentaliems tardant "banditus", jų ryšininkus, gimines ir kitus tautinio kontrevoliucinio pagrindžio dalyvius; naudoti visokius metodus, kurie tik duot "teisingus" ir svarbius parodymus.

Paskui Kruglovas sakė suaktyvinti karinį pajūgų veiklą — praveisti masines vietas, miškas, raistus, laukus ir gyvenamąjį punktą kratas: iššifruoti pagrindžio štabus, bunkerius, sandėlius, slėptuves, neįvykdyti kautynių ir stengiantis jas traukti "prieš". Tokiu atveju metu rastus pasislėgusius

pusius asmenis, net ir beginklius, bandančius bgti ar slptis, laikyti "banditais", — sunaikinti. Jei b-gantieji m gint slptis atskiruose kiuose, vienkiemiuose ar kaimuose — laikyti tuos kaimus ir vienkiemius priklausant "banditams" ir juos sudeginti. Gyvulius ir paukšius — perduoti vietini partini organ vadovybei.

Baigdamas pasitarimą, liaudies komisaro pavaduotojas Kruglovas perdavė Sov. S-gos vidaus reikalų komisarui sitikinimą, kad VKP(b) CK ir Soviet valdžios skirti uždaviniai Lietuvos taryb valdžiai b-si greitu laiku vykdyti, kad Lietuvoje bus vesta sovietinė valdžia, kad bus išnaikintas "banditizmas" ir kad visoje sovietinėje Lietuvos teritorijoje bus sudarytos "partiniai sovietiniai organai" veiklūs normalios lygos."

Po to pasitarimo visoje Lietuvos teritorijoje pradėta vykdyti Kruglovo instrukcija.

Prasidėjo ištisas dienas trunkančių vietovių kratymo akcijos, sumimaimai, nežmoniški NKVD karininkų vykdomi suimtųjų tardymai su kankinimais. Šautuvų buožės smagiai ir j užraktą pagal komandą 1-2-3 žvangtelėjimas mirtingai gsdino tardomuosius; metaliniai guma aptraukti "bananai", bizonai, kumšiai turėjo išgauti pripažinimus.

Suliepsnojo vienkiemiai ir kaimai. Atimtus gyvulius dažniausiai sudorodavo patys kareiviai, kurie dalyvaudavo toje akcijoje.

Prasidėjo masinis lietuvių deportacijos tolimasis Sov. S jungos sritis.

Soviet pareigūnams rodė, kad akivaizdoje su mim, deportacijų, kankinimų, tekanių kraujo, partizan vadovybų m trauktis gilesnį pogrindį, laikinai silpninti

aktyvų pasipriešinimą, dalį kovotojų atleisdama ir saugodama įvairius kadrus ateiviai. Tuo pasinaudodama, Maskvos valdžia Lietuvos teritorijoje stengiasi vesti sovietinį režimą visu platumu.

Tačiau matyti taip pat, kad galutinis "banditizmo" klausimas liko neišspręstas. Kova vyksta toliau ir slapta, nors ir mažesniu mastu. MVD agentai pastebi, kad partizanai turi savo buveines, bunkerius ir kad jie pagrobia ar likviduoja atskirose vietose vietini organų atstovus: rajon partijos komitetų sekretorius, vykdomojo komiteto pirmininkus ar slaptus MVD agentus. Tačiau MVD organai esantys nustebinti, kad partizanai daugiausia naikina savuosius išdavikus, lietuvių tautybės komunistų aktyvų. Mažiau liečia kitataurius, laikydami juos aklaiss soviet valdžios rankiais.

Lietuvos teritorijoje kovai su partizanais skirti dabar teritoriniai MVD organai, kurių pagrind sudaro dvi specialios paskirties operatyvinės divizijos, bntent, antroji ir ketvirtoji, kurioms vadovauja generolai Vetrov ir Pijašev. Divizijų štabai yra Vilniuje ir Šiauliuose. Divizijų dalys yra išskirtos po vairius Lietuvos miestus ir miestelius.

1950 v l buvo atvykęs Kruglovas ir vadovavo kovai su Lietuvos "banditizmo vadu", slapyvardė Miškinis, Prienų miškuose.

Kaip taisyklė — partizanai gyvi nepasiduoda. Tačiau pasitaiko jį paimti sužeisti ir negalinti pasipriešinti. Pasipriešinimo jie nemeta net ir patekę MVD tardymo kameras. Dažnai savo gyvenimą baigia vadinamose KPZ (Kamera Predvaritelnavo zaklieniya), ar kokiu stiklu perspįjaudami gyslas, ar savo skalbiniais pasikardami, nedavę parodymų.

MOTERIS LIETUVOJE

LIETUVOS moters pad t is yra ypatinga, nes Lietuva yra okupuota, atitverta nuo Vakar pasaulio ir priversta gyventi pagal Soviet S jungos režim .

Soviet S jungos konstitucija apie moter sako: "Moteris Soviet S jungoje turi lygias teises su vyrais visose srityse— kin je, valstybin je, kult rin je, visuomenin - je bei politin je" (122 str.).

Yra moter deputai , staig viršininki , traktorisi , kari ir tt. Su teis mis sulygintos ir pareigos, nors apie jas konstitucijoje ir nekalbama. K tai praktiškai ir konkre iai Lietuvoje reiškia, iliustruoja moters pasireiškimas atskirose srityse.

Darbe. Neištekt jusi mergina, jei nelanko mokyklos, negali prie t - v gyventi be darbo fabrike. Sulaukusi 16 met , ji gauna pas ir turi tur ti darb , kitaip jai nebus pripažinta teis s gyvenamojo buto plot .

Darbe moteris dirba tuos pa ius darbus kaip ir vyras — pramon je ir statyboje, sakysim, prie plyt , durpi gamybos, miško kirtimo bei išvežimo, nam statybos. Ji laip-

MVD atkreip d mes , kad kova su partizanais ir patiems kareiviams per ilg laik paliko takos. Kareiviai nebe tokios dvasios kaip 1944—45. Daugelis j , skaitant ir karininkus, jau iasi es režimo - rankiai prieš gyventoj interesus ir prieš savo klas s brolius. Tod l sakymai vykdomi paviršutiniškai — kad tik b t atliktas partijos ir valdžios sakymas. Esti kareivi , puskarininki ir net karinink , kurie dezertyruoja.

Nusikalt li sakymai vykdyti naujus nusikaltimus j s žinei daros nebepakeliami. ELI

tais nešioja plytas statomiems namams ant savo pe i kelint aukšt sykiu su vyrais.

Darbo norma jai ta pati kaip vyru. O tos normos yra didel s ir vyro j goms, tad moteris turi ypatingai stengtis, kad neatsilikt , nes už tai bus ne tik jai vienai atlyginimas sumažintas, bet nukent s ir visa brigada, neatlikdama jai nustatytos darbo normos.

Uždarbis tokis pat kaip vyro. Bet jis toks nedidelis, kad vienam žmogui vos pakanka prasimaitinti. O su šeima — joki b du. Tad tiek vienam, tiek kitam tenka vogti iš einamosios gamybos ir pardavin ti laisvojoje rinkoje. Kai sugauna, moterims lygiai su vyrais, priteisia po septyneris metus kal jimo.

Sunkesn pad t is nei fabrikuose yra kolchozuose. Ten moterims tenka didžioji darb dalis, nes daugumas jaunesni vyr paimti kariuomen ar išvežti. Darbams te likusios moterys, seniai bei vaikai. Moterys kolchoze labiau ir išnaudojamos nei fabrike. Fabrike, atlik s norm , gausi nustatyt atlyginim . O kolchoze atlyginama už atliktus vadinamus "darbadienius". Praktiškai t darbadieni apskaitymas yra tiek komplikuotas, kad palieka daug vietos brigadininko nuož i rai ir savivalei. Tad moteris kolchoze niekad nežino, kiek jai darbas bus paskaitytas ir atlygintas.

Šeimoje. Okupacinis bei sovietinis režimas sudar šeimos gyvenimui naujas problemas. Pirmoji — tai galimyb ištek ti, sukurti šeim .

Ištek ti lietuvei už lietuviu paskunk jo, nes sumaž jo vyr skaiius. 18 met vyrai jau imami kariuomen ir išvežami kitas respublikas. Bent trejiems metams, nes tiek trunka tarnyba p stinin-

kuose. Kitos ginkl r šys trunka 5 ar net 7 metai, o atsitinka, kad baigdamas p stinink tarnyb esti pervedamas kitas ginklo r šis, ir prisideda v l eil met . Dalis t , kurie m gino išvengti karo tarnybos, atsiduria miškuose.

Tek ti už atvykusi ar atgabent rus lietuv s vengia. Skiria religiniai ir patriotiniai motyvai. Nedaugelis ištek jusi už rus patyr savotiškas gyvenimo tragedijas, kada vyras rusas staiga dingdavo, palikdamas moter su vaiku, arba kada iš Rusijos staiga atvykdavo moteris ir ia rasdavo vyr jau su kita gyvenant.

Nauja pad tis sudar ir s žin s konflikt lietuv ms, kurios iš tradicijos ir sitikinimo yra religingos ir nepripaž sta sau kitokios santuokos kaip tik bažnytin . Sovietin is režimas formaliai nedraudžia po civilin s santuokos priimti moteryst dar bažny ioje. Bet praktiškai daugeliui padaro j ne vykdom , nes apkrauja j dideliais mokesiais. Sakysim, už civilin s santuokos aktus reikia sumok ti valdžiai apie 6 rublius, o už bažnytin santuok dar tai paiai valdžiai reikia prid ti 600 rubli . Ir priešingai, kas demonstruoja komunistinio antireliginio gyvenimo formas, gauna premijas. Vienas milicininkas (Krosnos miestelis) savo mirusios žmonos karst apdeng raudona v liava ir procesijoje pats neš kryžiaus vietoj Stalino paveiksl ir už tai gavo 500 rubli premij .

Pa ia skaudžiausia problema yra virt s vaik aukl jimas. N ra statymo, kuris ištek jusi ir vaik motin verst dirbti. Ji turi teis pasilikti namie ir aukl ti vaikus. Taciau yra kitas statymas, paties gyvenimo diktuojamas — kad žmogui reikia valgyti. O vyro darbo šeimai išmaitinti nepakanka. Tad praktiškai tik aukšt j valdinink

ir partijos pareig n žmonos gali pasinaudoti teise vaikus pa ios aukl ti. Vidutin moteris yra priversta eiti darb . Kur tad jai d ti vaikus?

Miestuose yra darželiai. 1950 met potvarkiu sakoma ir kolchozuose išrinkti moter tarybas, kuri uždavinys — rengti vaik darželius ir lopšelius. Taciau šalia šio tauraus uždavinio yra dar kitas — aukl ti tiek pa ias motinas, tiek j k dikius komunistiškai. Tai turi b ti daroma rafinuotai. Sakysim, nurodoma, kad vaikus valgydinant tokiam darželyje, jos ved ja turi kalb ti vaikams, kad tos maisto dovanos tai t vo Stalino (buvo!) ir komunist partijos; kad partija labiau vaiku ius myli nei t vai, nes jei t vai daugiau myl t , tai jie daugiau dirbt ir daugiau uždirbt , ir vaikai geriau valgyt . S moningai griaujant t v autoritet darželiai turi priišti vaikus prie partijos. Tai patyrusios, kolchozuose motinos geriau vedasi ar nešasi vaikus laukus, darb , kad tik nereikt atiduoti tokius darželius.

Tremtyje ir rezistencijoje

Lietuviška šeima yra pastovita prasme, kad Lietuvoje ir lig šiol maža divors . Kiek spaudoje skelbiamos divors bylos, minimos veik išimtinai rusiškos, ne lietuviškos, pavard s. Taciau lietuviška šeima dabar labai nepastovi kita prasme — kad j suardo, išdrasko prievarta, suimant atskirus šeimos narius ar deportuojant ištisas šeimas Rusij , kur šeimos galva nuo žmonos ir vaik atskiriamas. Lietuvoje yra nemažiau 60% šeim , kurios yra arba visai išdraskytos arba netekusios vieno bei kito šeimos nario.

Apie deportuotas šeimas, o šiuo konkre iu atveju moteris, neranda reikalo sl ptis n sovietin spauda. Tik ji stengiasi nutyl ti, kad tai

prievarta išvežti tie dešimiai t kstan i Lietuvos moter . Komunistin "Tiesa" jau 1947 m. 3.5 raš : "T kstan iai Lietuvos moter išsi-evakuavusi (pabrukta m s) Taryb S jungos gilum , m dirbti fabrikuose, atlikdamos fronto užsakyimus, kitos dirbo statybose kolektyvini ir valstybini ki laukuose".

Kokis ten deportuot moter gyvenimas, yra pakankamai at-vaizduota JT "Ad Hoc komiteto" raporte, kuris yra paskelbtas. 1953.

Lietuvos moter dalis nu jo rezistencij prieš sovietin oku-pant sykiu su vyrais. Jos ten atlieka didelius darbus kaip ryšinink s tarp legalaus gyvenimo ir partizan , kaip gailestingosios seserys. Bet netr ksta ir toki , kurios kovoja su ginklu rankoje. Dokumentin je knygoje "Partizanai už geležin s uždangos" nurodyta pakankamai pavyzdži , kur vyras ir žmona abudu kaujasi vienas šalia antro apkase. Enkavedist apsupti, ir kai vyras šalia kulkosvaizdžio nukrinta, ginkl perima žmona, iki tas pats likimas ištinka j .

Nors pasaulis labai suvienod j s, bet kiekviena šalis turi sav problem ir susikuria savo žmoni ypatingus paveikslus. Carin s Rusijos okupuota Lietuva dav moter , kult ros istorijoje vienintel , iš-reikšt tokiu simboliu: moteris prie ratelio moko vaik lietuviškai melstis ir lietuviškai iš knygos skaityti. Tai simbolis moters, parodžiusios pasipriešinim kult rinei dirvoj carinei priespaudai.

Bolševikin s Rusijos okupacija Lietuvoje dabar suk r du naujus tipus moters. Vienas art ja ši laik Joannos d'Ark herojin tip . Kitas — j nusp sim prisimindami pergyvenimus motinos, kai jai iš rank išpl šia vaikus, kai mato juos nužudytus ir miestelio aikšt j pamestus, pergyvenimus depor-

tuotos motinos, kai ji girdi per miegus savo vaik prašant duonos, tik duonos, šios moters — motinos tipas art ja t , kuri vadinam Sopoling ja Motina

Ir toki moter Lietuvoje daug daugiausia...

(Iš R. Žukauskait s skaityto pranešimo tarptautiniame mergai-i suvažiavime New Yorke, kuris susilauk nuoširdaus atgarsio).

* 1952 m. Kaune buvo susekta moksleivi konspiracin veikla ir daug mokini suimta. Tardant paaišk jo, kad mokiniai ir kitose mokyklose m organizuoti slaptus b relius takoje sovietinio rašytojo Fadejevo romano "Jaunoji gvardija", kuris buvo skirtas jaunimo bibliotekom. Po su mimo švietimo ministerijoje buv nemaža pos - džiauta d l romano žalingos takos jaunimui.

* Mokytojas, at j s mokyklon, mokinius sveikina dabar taip: "Sveiki, mokiniai". Mokiniai turi atsakyti: "Sveiki, tamsta", žodis "sudiev" liepiamas nevertoti. Jo vietoj sakoma: "Viso gero". Kelyje patiktus dirbain ius sveikina ne senuoju "Pad k, Dieve", bet "laimingo darbo".

* Lietuvoje sunku rasti pastat , kuris tur t dur kabliuk . Viešo naudojimo namuose dur , lang , išvie i kabliukai bematant dings-ta. Tai esanti brangi prek .

Taip pat sunku gauti toki preki kaip puodai, sam iai, dubeniai, laiškam popieris ir vokai.

* Populiariausiai š kis tvorose ir ant sien : "Vis šali proletarai vienykit s prieš komunistus."

* Pasteb ta v l tyli sovietin akcija tarp lietuvi Piet Amerikoje, kad gr žt Lietuv . Pora toki asmen yra žinom , kurie iš Sao Paulo dingo.

PASAULYJE

EUROPOS HOMO ECONOMICUS

Laisvuose turistiniuose pasikalbėjimuose keliaujant per daugel Europos kraštų ši vasarą teko patirti Europos kinio sektoriaus žmonių galvojimą, kuris rodo to sektoriaus siekimus ir jų didesnį ar mažesnį taką politiniams vykių eigai. Šiuo keliu surankiotos gyvenimo miniatūros su jų idėjomis bei nuotaikomis gali papildyti ir paryškinti vaizdą apie Europą, kur šiaip susidarome iš spaudos.

Europos tautų tarpusavio meilė. Olandijoje buvo gili šventė. Joje paaiškėjo olandų automobilių rodė mažiau nei į atvykusių sveikų vokiečių. Bet olandai žiri juos šnairomis. Daugelyje viešbučių pasako jiems, kad vietinai ra. Spaudoje teko pastebėti, kad ir Norvegijoje pilna vokiečių turistų. Norvegai jais taip pat nepatenkinti. "Mes negalim paioje Norvegijoje pajudėti, o nugalėtas vokiečių jau visur keliauja." Kitais žodžiais pasakys prancūzas, bet tas pačias nuotaikas apie vokiečius.

O vokiečiai — jie vaikšto dabar su guminiiais padais, ramiai, švelniai, be sen laiko trankaus pakauštyto militaristinio bato. Tai jau ir darbininkas ir pramonės magnatas vokiečių su pašaipu atsiliepia apie prancūzus. Prancūzai es blogi šeimininkai; nemok tvarkytis namie, o dar kolonijose nor. "Kam jiems tos kolonijos. Mes gyvenam be jų, nes dirbam. Ir jie gali apsiėiti". Amerika blogai daranti, kad kišasi Indokinijai ir remia prancūzų kolonializmą.

Nugalėtoji ir nugalėjusio skirtumas, buvusio okupacija neišnyko iš tautų pasamonio. Kai nugalėtoji Vokietija atsikelia, Europos tautos

jį nesuranda palankumo. Ir dėl to dabar nuo Europos vienybės yra toliau nei prieš kelis metus.

Europa ir Amerika. Vokietijos laivininkystės firmos savininkas pradeda pasakoti apie politiką. Es Amerika blogai politines problemas sprendžianti, prieinanti prieš ją klaidingai, nes nesiskaitanti su faktais. Negalima es paneigti fakto, kad komunistinė Kinija realiai jga, ir Chiang Kaishek remti es juokinga. Pasitraukti iš Indokinijos, atsisakyti nuo paramos Prancūzijos kolonialistinei politikai, pripažinti ir sileisti Kinijai JT — štai es tos realistinės politikos postulatai.

Taip prašneko ne tik Vokietijos Homo Economicus, bet ir Olandijos, Belgijos, Švedijos. "Tačiau Amerika vis tiek yra mūsų artimiausias sąjungininkas", pramonės magnatas vokiečių išreiškia bendrą vokiečių nuomonę apie Ameriką. Tik jau tas McCarthy — Europoje jis padarytas fašistu, izoliacionistu. Veltui aiškinti, kad kova su komunizmu nėra fašizmas. Kad ir nieko apie McCarthy neišmano, bet savo nepasitenkinimą juo pareiškia.

Prancūzai pritvinko kartumo Amerikai. Es Amerika kurstanti, bet pati nieko nedaranti. Gal daugiausia sentimentalios pagarbos Amerikai pasako italai.

Anglijos salos ar jau Europos kontinentui nei Amerikos žemynas. Anglijos realistinė pirklinė politika Europos kio atstovui labiau suprantama ir labiau priimtina nei Amerikos idealistinė herojinė.

Europoje neteisingai supranta Ameriką, bet ir amerikietis nevisada supranta Europą. Dvi studentų amerikietis sėdėjo traukinio restorane, kai atėjo vokiečių kontrolierius, per sieną važiuojant, tikrinti dokumentus. Studentas buvo palikęs juos vagone. Viena iš jų mągysiai piktingas, kad Europoje yra tiek daug sienų ir tiek visokių biurokratinio dokumentų tikrinimo.

Kontrolierius, išklus s papraš student ms, kurios kitaip nemok jo kaip tik angliškai, paaiškinti, kad Europoje biurokratizmo per sienas keliaujant labai nedaug; bet jeigu panel s student s nori biurokratizmo patirti, tai tegul palaukia, iki jos gr ūš Amerik ; tada kai jos atsidurs amerikie i kontrol je, jos supras, kas yra biurokratizmas. Pamoka buvo teisinga.

Europa ir komunizmas. Vokie i plieno pramoninkas d st , kad komunizmas Vokietijoje nesanti jokia problema. Nepavojingas. Nes komunizmo n ra nei ryt Vokietijoje. Gal tik jaunimas daugiau per mokyklas sukomonistintas. Bet jis tik s, kad Vokietija bus sujungt (kaip—neaišku), ir tada komunistiniai dabartiniai pareig nai dings (pa iam galima susivokti, kad komunist dabar vartojami koncentracijos lageriai, tada dar nebus išgriauti), o jaunimas bus peraukl t as. — Belgas šoferis atsargiai kalb jo: es Rusijoje jis nebuvs, taigi apie komunizm nieko tikro jis negal s pasakyti; bet tame, kas apie j pasakojama, gal b ti daug propagandos. — Pranc zas Paryžiaus vieno viešbu io portj rod laikrašt , kuriame didžiul s dvilinkos trilinkos uodegos laukia biliet

Maskvos balet o gastroles. "Palaukit — sakiau tiems, kurie mane praš par pinti biliet balet , — gal po met be pinig pamatysit gatv se šokant 'kaza iok ', o gal ir patys tur sit šokti". Pranc zui vokietis liko baisenis už bolševik . Mat vokie ius tur jo, o bolševik dar ne. — Olandas prekybininkas: "Kam laikyti tepim tarp rusijos ir viso kito pasaulio. Tokia politika Amerika traukia kar . Santykius išlyginti galima prekybos ir bendradarbiavimo keliu". Gal d l to buvo tokios nuomon s, kad buvo padar s su Rusija pirm prekybin bizn , — Šveicarija — seniai žinomas neutralusis kraštas. Bet jos

neutralumas tik tokis, kuris jai užtikrins taik ir prekyb su geru pelnu, pagrind jos gerovei. Visa kita jai yra antrin s vert s.

Ži r damas pro prekybin s naudos akinius, Europos Homo economicus nemato tokio didelio bolševizmo pavojaus, o naud iš santyki su bolševikiniais kraštais savo kišeniuje jau ia reali . Vardan jos nesiryžta savo žvilgsnio prat sti už šios dienos rytdien . Ne be pagrindo žurnalistas Lawrence, gr ūš iš Ženevos Amerik , raš , kad Europos didžiausia liga yra jos materializmas.

Socialinis- kinis klausimas Europoje. Olandijos darbininkas apr pintas visais civilizacijos patogumais; gyvenimo standartas aukštas. Aukštesnis nei Vokietijoje. Bet ir Vokietijoj kinio gyvenimo jau nepalyginsi su tuo, kuris buvo prieš keleris metus. Vokietis darbininkas jau ias geriau gyven s nei kur kitur. Jam imponuoja politinis-moralinis laim jimas, at j s su vadinamu Mitbestimmungsrecht, kuris ved darbinink atstov mon s administracij . Sakysim, fabriko administracijoje yra keturi direktoriai; vienas iš j yra unij rinktas ir apmokamas fabriko (120,000 DM per metus). "Keno jis interesus gina?" buvo paklaustas tokios mon s šoferis. "Jis yra m s atstovas", atsak . "Bet jeigu tu gauti valandai 2,5 DM ir nori gauti 3 DM, tai eini pas savo atstov direktori ir prašai prid ti; k jis tau tada atsakys?" buvo bandomas šoferis toliau. "Ogi jei tau nepatinka, tai pasijieškok kito darbo", geraširdiškai ir atvirai aiškino šoferis, bet jis buvo vis tiek patenkintas, kad jam tai pasak "jo atstovas", kuriuo jis gali tik ti, o ne savininko atstovas, kuris "turi" darbinink išnaudoti ir kuriuo tik ti negalima. — Pranc zijoje socialine pad timi daug daugiau nusiskun-

džia. Gal socialinio klausimo aštrumas padarė tai, kad prancūzai labiau susirpinę savo kasdieniais reikalais, ne bendresne politika. Net Dienbienphu žuviname buvo priimtas v. siai. Italijoje stato daug naujų namų — turtingiems ir darbininkams. Jausti kinų pažangos — kur anksčiau darbininkai rądom kuop ryžius, dabar traktoriai. Tai jau socialinis skirtumas neperkoptas, bent mažiau nei Vokietijoje. Aristokratinis luomas jau iš savo specifines tradicijas ir jas pademonstruoja bent eidami teatrą ir sukabindami ant savęs ne tik savo, bet ir paveldytą papuošalą turtu. Tik sykiu yra išlikusi simpatinga italų tradicija — prisirišimas prie meno. Milano Scalos sezonas yra šventis visam miestui. Ten susirenka ne tik teatrų mantriosiausiai pasipuošę, bet net gatvės sustabdomas judėjimas. — Kitaip atrodo Briuselyje, Belgijoje. Ten opera nebuvo pilna. Entuziazmo jokio, ir herbai apdulkinami, nevalyti. Užtat barai pilni. Belgas sumušo pasaulio rekordą — alaus išgeria daugiausia, daugiau už vokiečių. Belgas didžiuojasi, kad jis ir sviesto daugiau suvalgo už amerikietis, kinis interesus, biznis nusveria kitus.

Taip vienur gyvena geriau, kitur blogiau, bet socialinis pažangos, kuri mažina pagrindinei socialinei neapykantai, daugiausia parodo Vokietija. O su socialinio antagonizmo nykymu slysta pagrindas ir komunizmui.

Pagalčiau Europa ir Lietuva. Olandas, padarė su Rusija, visai nežinodamas, kad kalba su lietuviais, d. st. kad Baltijos valstybių prijungimas turi būti pripažintas Sovietams naudai. Jam buvo pasakyta: "Kai Hitleris okupavo Olandiją, mes negalvojome, kad Olandija turi būti Vokietijai pripažinta." tai olandas tik peiliais patraukė, kad drįstama lyginti su Olandija. Panašiai d. st. vokiečiai

KO NORIME IS LAISVOJO P A S A U L I O

Laisvasis pasaulis paremia pavergtą kraštą prieš sovietinę agresiją ir okupaciją, pvz. Amerika per Europos Laisvės Komitetą. Kad toji parama būtų tikslingesnė ir labiau pritaikyta kiekvienam kraštui, ia kartojame nustatymą, kuris subrendo tarp tremtinių politinių veikėjų ir kurį suformulavo Lietuvių Biuletėnis Nr. 4 (17).

*

1. Laisvasis pasaulis savo dmes sovietų pavergtiesiems kraštams turi nukreipti tik per sovietų pavergtą kraštą tremtinių politinis j d.

2. Patys tremtiniai turi padaryti viską, kad j s j dis autoritetingai reprezentuot pavergtojo krašto valią.

3. Laisvojo pasaulio prieškomunistinę programą rengiant ir sovietų pavergtą kraštą laisvinimo politikos gaires nustatant turi būti išklaustas ir tremtinis politinis s j džio balsas.

laivininkystės atstovas, nors ir žinojo, kad su lietuviais kalba. "Politika remiasi realijomis", kalbėjo Homo economicus vokiečiai. Kitaip žinoma italai — gal pasitaikė tokie, kurie buvo daugiau informuoti ir jautė didesnį sentimentą Lietuvai. Panašiai ir ispanai.

Homo Economicus Europoje taip atsidįs savo kapitalui, kad jo didjimu vertina visas kitas gyvenimo sritis. Tai jau gyvenime yra ir kit žmonės, ir pasaulio likimą lemia ne jie vieni, ia yra didžiausia viltis t, kurie siekia laisvės, ir t, kurie kovai dėl viso pasaulio laisvės vadovauja.

Dr. J. Kazickas

4. Jei kurio soviet pavergtojo krašto tremtini laisvinimo s j dis n ra vieningas, laisvojo pasaulio parama turi b ti nukreipta per t laisvinimo s j d , kuris reliatyviai veikliausias ir atsiremia platesniais visuomen s sluogsniais.

5. Tremtini laisvinimo s j dis turi taip susitvarkyti, kad sovietini ar marionetini pareig n žygius ar pareiškimus reagavimas šioje geležin s uždangos pus je išeit iš tolygi tremtini veiksn , pvz. kurio marionetinio premjero kok pareiškim b t atitinkamo krašto tremties premjero reakcija ir pn. Tada pavergtieji kraštai pajust , kad laisvajame pasauly yra ir laisvai gali reikštis pavergt j krašt vyriausybiniai organai, ir marionetini organ autoritetas labai susilpn t pavergt j akyse.

6. Pripažinus pavergt j krašt egzilines vyriausybes, tolesnis žingsnis tur t b ti sukurti soviet pavergt j taut organizacij , ko kia yra Jungtin s Tautos — Pavergtosios Jungtin s Tautos.

7. Laisvojo pasaulio prieškomunistin je radijo veikloje turi daugiau reikštis tremtini laisvinimo s j dis, nes vieno ar kito krašto propaganda apie save soviet pigiu b du nuvertinama. Ypatingai tremties laisvinimo s j džio taka tur t b ti sustiprinta Laisvosios Europos Radij , jo linij bei program .

8. Laisv j krašt imami visoki ekspertai soviet pavergt j krašt reikalams turi b ti parenkami tik su tremtini laisvinimo s j džio žinia ir pritarimu.

9. Tremtini laisvinimo s j dis turi ypatingai stengtis išpl sti bendradarbiavim su savo krašto kilm s laisv j krašt pilie iais, pvz. tremtini lietuvi laisvinimo s j dis su lietuvi kilm s amerikie iais.

10. Laisvasis pasaulis turi daugiau d mesio skirti soviet pavergt j taut kult ros reikalams. Sovietai pavergt j taut kult r naikina. Laisvasis pasaulis turi pareig j globoti per tremtinius.

11. Laisvasis pasaulis turi suprasti, kad pavergt j krašt laisv s kovotojams pirmiausia r pi savosios tautos laisv atgauti. Tod l ir išlaisvinimo š kiuose pirmiausia turi stov ti taut apsisprendimas ir Atlanto Chartos principai, o tik po to gali eiti europin s ir kitokios federacijos š kiai.

VIETOJ POLITINIO V E R T I N I M O

Birželio 25—29 ir v l susitiko dvejospos politin s koncepcijos: Washingtono ir Londono. Atsilaik pirmoji, išreiškia šiais žodžiais:

Per šešeris karo metus kariniai sumetimai buvo vis labiau nust m šal moral ir principus. Dabar, karui pasibaigus, pasaulyje turi v l b ti restauruoti principai ir moral . JV šiuo atžvilgiu turi pasiimti vadovavim . Mes, amerikie iai, esam vienintel didel tauta, neišsekusi fiziškai nei dvasiškai Mums tenka vadovauti atstatant principus, kurie b t veikimo gair s. Jeigu mes to nepadarysim, pasaulis nebebus vertas, kad jame gyventume. Mes žinome, kad m s planeta pasidarys nebegyvenama, jeigu žmon s savo fizi ni gali nepajungs moral s statymams.

John Foster Dulles, 1954 m.

Kol ši politika bus vykdoma, optimizmas bus pagr stas.

TREMTYJE

LIETUVOS-LENKIJOS SANTYKIAI

1. Politini Studij Klubo plotm je

Lietuvos-Lenkijos santyki problema yra dviašmen . Iš vienos pus s , ši santyki padorus sutvarkymas yra viena iš pagrindini Lietuvos nepriklausomyb s garantij . Iš antrosios ta iau pus s , šie santykiai ap sunkinti tokios bjaurios praeities hipotekos , kad kiekvienas bandymas juos spr sti dabarties s lyg diktuojamomis prielaidomis tuoj kelia visokeriop reminiscencij , tarim ir tarpusavio nepasitik jimo .

Neži rint tai , dabartin abiej valstybi pad ties labiau negu kada nors beldžiasi abiej taut tremties visuomeninink bei politik s žines , kad jieškot Lietuvos-Lenkijos santykiams abiem pus m priimtino pagrindo ir juo atremto sprendimo . Tod l tenka nuoširdžiai sveikinti Politini Studij Klubo New Yorke iniciatyva Lietuvos-Lenkijos santykius judinti . Pradži padar prof. S. Sužied lis paskaita , su kurios mintimis pravers ir " L. " skaitytojams susipažinti . Negalima ginyti , kad Lietuvos-Lenkijos tarpusaviniams santykiams ger keli statyti reikia ne tik abiej pusi geros valios ir teisingo tarptautin s pad ties vertinimo , bet ir objektyvaus savo partnerio pažinimo .

Pradžioje prof. Sužied lis praeities Lenkij charakterizavo kaip besien valstyb . Praeitis lenk nepriklausiusi prie pastovesni sien . Lenkai savo sien dar tebejiešk . Jei nuo pa i lenk tepriklausyt , jie es vargu besustot prie Oderio ir Neiss s , o rytuose nebesusilaikyt šiapus Dniestro , šiaur je stengt si prieiti Narv , pietuose — Dunoj . Padalinimai lenkus užklup anks iau , negu

jie susp j susitelkti . Sienos buv nepastovios . Po I-ojo pasaulio karo Pilsudskio kardas ir Dmowskio politika siek ne tik pla i žemi iki pirmojo padalinimo , bet nor j pakludyti ir kitas tautas — lietuvius , latgalius , ukrainie ius , gudus , ekus . D l to Lenkija buvusi atkurta be formos , nenat rali , su dviem koridoriais (Vilniaus ir Dancigo) , su terizuojama Ukraina , lenkinamu Vilniaus ir Sein kraštu . D l to Lenkija tesilaikiusi išviršin mis priemomis , tampoma išcentrin j g . Vals tyb tapd su lenk tauta , nors tur j arti 30% nelenk .

Lenkai , kaip es žinoma , pirmuosius vakarietiškios kult ros daigus sodin si iš rytinio vokie i daržo , tod l ir lenk charaktery nemaža es suvokietinto pr siškumo . Greta slavišk bruož , lenkai tur ger žiupsn teutoniškios dvasios , šovinistinis kaitros , nepasotinam žem s siekim , veržlumo rytus bei šiaur . Kaip vokie iai , lenkai visur jiešk ir rand savo kult ros p dsak . Abeji pabr ži savo ypating misij kitoms tautoms . Abeji sirg tuo pa iu pasip timu . Abeji žav j si savo ras s poniškumu .

Savaime suprantama , kad su tokia tauta kaimynams es nelengva taikoje gyventi ir rasti bendr kalb .

Lietuva prad jusi atsikurti nuo apgraužto tautos branduolio , netgi neatgavusi etnografini sien . Atk r s Lietuv kaimietis . Lietuva buvusi diametraliai priešinga Lenkijai . Daug lenk Lietuvos nesuprat . J laik atskal ne nuo Lenkijos . Net lietuvi kalba kaikieno buvusi laikoma lenk kalbos atplaiša , ir tai dar 1938 m . Lenkai vaizdav si Lietuv kaip didžiosios Lenkijos t sin . Lietuvos egzistavimas , j nuomone , griov s Lenkijos egzistencijos pagrindus .

Lietuva išpl ūsi teritorij , kuri lenkai nuo Kr vos unijos laik sava ir per kuri gal j prieiti prie Baltijos j ros . Lietuva atskyrusi Len-

kij nuo Liepojos ir Rygos, nuo ap-
lenkintos Latgalijos. O Lietuvos žem-
s reforma sugriovius lenkiškos
šl ktos kin paj gum . Lietuva iš-
jungusi sulenkint Bažny i ir ža-
v jim si lenk kult ra. Galima es
sivaizuoti, kaip tatai tur j pažeis-
ti lenk didyb s, ekspansijos ir
mesianizmo pol kius.

Nepriklausomoji Lietuva Lenkijai
suk lusi tok pat tragizm , koks sa-
vo metu (suirus Kalmaro unijai) bu-
v s Skandinavijoje, išsiskyrus da-
nams, norvegams ir švedams, arba
atsidalinus siena portugalams nuo
ispan , arba atskilus Airijai nuo
Anglijos. Pastarasis pavyzdys es s
ryškiausias: airiai kent j nuo ang-
lišk pon ; airiams esanti primesta
angl kalba; airiai tur vilnietišsk
Ulsterio klausim .

Lietuva Lenkijai savo metu buvu-
si tas pats, kas Pr sija visai Vokie-
tijai arba Graikija Bizantijai. Lenki-
ja kitada r musis Lietuvos užkariau-
tomis žem mis, did jusi Lietuvos
žmon mis ir laikiusis Lietuvos val-
tybine išmintimi.

Kokie Lietuvos santykiai b si su
Lenkija ateityje?

Lietuvi nusistatymas es s aiškus:
neduoti niekam daugiau nei savo žem-
mi , nei žmoni . Lenk repatriacija
mums buvusi naudinga. Okupuotoji
Lietuva, kaip es žinoma, su bolše-
vikine Lenkija ir Vilniaus klausim
išsprendusi. Bet ar pripažinsianti tai
išlaisvintoji Lenkija? Atrodo, ne. Ji
neatsisakysianti iš naujo siekti dide-
l s valstyb s.

Kai vokie iai nusismelk rytus,
o lenkus m be pasigail jimo žudy-
ti, jie sak : "Jei tik kada atsigriebsi-
sime, eisime iki Berlyno". Kai taip
kart Vilniuje vienas lenkas žurnalis-
tas kalb j s, jam buvo pasteb ta:
"Gerai, atstatsime Gedimino Ir Ka-
zimiero Didžiojo santarv : lenkai
kaujasi vakaruose, lietuviai — ry-

tuose". "To nebus", — atsak s. "Aš
žinau, — buvo aiškinama jam to-
liau, — Gediminas nu jo iki Vyslos
pad ti Kazimierui atlaikyti vokie i
veržim si Pamar , bet Kazimiero
ten nerado. J s karalius padar su
vokie iais sutart ir Pamar jiems
užleido, pats patraukdamas Volui-
n , kur vald Gedimino brolis Liu-
bartas. Kazimieras j laik pavojin-
gesni prieš u už vokie ius, d l to
prarado iš jim marias. B t nau-
ja klaida, jei po karo ir v l Lenkija
nor t abu galu pl stis". Ir visdel-
to nepavyk to lenko tikinti, kad
siekiant Vilniaus, Lvovo ir Pamario
pasisakoma už agresij .

Lenk sk tros nor didinanti ir
Europos apsjungimo galimyb . Eu-
ropos Federacijoj Lenkija nenorinti
b ti tik b gnininkas, o linkusi tapt
dirigentu, bent ryt Europoj. Tam
reiki didel s Lenkijos. Jei, karui
pra žus, centro Europoj b t stei-
giama kokia federacija, Lenkija vis-
tiek es stot s ant savarankišsk ko-
j ir stengt si prie sav s kitus ka-
binti. Bent Lietuvos atžvilgiu federa-
cijos skraiste es b t dengiama se-
noji unija. Jos lenkai nes atsisak .
Jie j paklot nugal tojams, brai-
žant nauj Europos žem lap .

Vistiek, ar dabartin pad tis Cen-
tro ir Ryt Europoje keisis karu, ar
revoliucija, lenk b si stipresn s
j gos ir jos nesivaržysi didesniems
plotams užimti, nepaisant susitarim .
Tam es rodom . Prieš pra jusias
Kal das Londone lenkai min j 35
met sukakt , kai Lvovas buv s at-
imtas iš bolševik . Min jim ren-
gu- si "Lenkijos piet -ryt žemi s jun-
ga" (Zwi zek Ziem Poludniowo-
Wschodnich R. P.). Min jimo š kis:
"Polski Lwow to pokoj w Europie".
Min jime kalb j s min tos s jungos
pirmininkas, iš Ukrainos kil s Adam
Treszka, pabr ždamas b tinum ry-
tines žemes Lenkijai išlaikyti. O da-
bartinis egzilin s lenk vyriausyb s
premjeras gen. Roman Odrzierzyn-

ski be kita ko pareišk s: "Ukrainieiai ... savinasi Lvov , o kartu ir Maž j Lenkij . Jie tur t savo dmes nukreipti... ne rytines Lenkijos žemes, bet Žitomyr , Kiev , Charkov , Odes , Dono basein .. ." Vadinasi, j s eikite dar toliau rytus ir nereikškite pretenzij tas savo žemes, kurias lenkai savinasi.

Gen. Anders savo knygoje "Armija tremtyje" ("An Army in Exile", London, 1949) raš s: "Netekti Vilniaus ir Lvovo, tai reiškia prarasti lenkiškas žemes, kurios aplaistytos lenk krauju ir buvo su ja surištos 600 met ... Ar Lenkija gali b ti stipri be Lvovo žibalo? Ar Lenkija gali laikytis, jei Rusija paimt Vilni , Lietuv ir ryt Pr sij ? .." Vadinasi, gen. Anders tur s pretenzij net ryt Pr sij , atseit, vis Karaliau iaus srit .

Dabartin s lenk egzilin s vyriausyb s prezidentas Augustas Zaleskis 1949 m. Londono spaudoj pareišk s, kad "1939 m. ruden Vilni perleidžiant Lietuvai buvo sulaužyta tarpautin teis ". O toks Bostone lenk leidžiamas "Kuryer Codzienny" apie Vilni teraš s kaip apie lenkišk miest . Jis taip pat dažnai ded s rašini apie vadinamus "Lenkijos pakraš ius": Latgalij , Suvalkij , Tešin , Ukrain , Gudij ...

Taigi lenkai neatsisak ir neatsisakysi siekti Lenkijos nuo mari iki mari . O jei j k slai ir nepasisekt , jie es kelt plebiscito reikal ir spirt si, kad b t leista gr žti Vilniaus krašt visiems repatrijavusiems. Ir b si v l sprendžiamas nebe tik Vilniaus, bet visos Lietuvos klausimas.

Kaip apsisaugoti galimo pavojaus?

Pirmiausia reiki sekti lenk veikl , j pareiškimus ir prireikus reaguoti. Lietuv lie i dalykai netur likt neatsakyti. Nereiki b gštaut, kad tai b si s disonansas bendroj

kovoj su sovietais. Vienyb prieš bolševizm neturinti b t mokama Lietuvos skriauda.

Toliau. Reiki jieškoti artimesni ryši su nuosaikesniais lenk veikaijs. Toki es . Kanados lenk suvažiavimas pra jus ruden Vilniaus klausimu suskil s. Bendravimas ir aiškinimasis gal s duoti teigiam rezultat . Ypatingo d mesio b t verti tie lenkai, kurie save laik "lietuviais" ir tur sentimento istorinei Lietuvai.

Išvis istorin Lietuva reikt daugiau atskleisti kaip valstyb , anais laikais "federavusi" kelias tautas. Ateities ryt Europos federacijai istorin Lietuva galinti b ti geriausiu pavyzdžiu. Tuo atžvilgiu svetimieji istorin Lietuv permažai tepaž st .

Svarus veiksnys m s santykiams su Lenkija es s Baltijos valstybi apsijungimas. Tremtyje jis tur t gauti visai konkre ius r mus. Sunkumai reiki veikti.

Nemaža r pes io mums gal sudaryti guda, kurie savo žem lapin sukraun kartais iki 1/3 nepriklausomos Lietuvos, nekalbant apie Vilni , Gardin ar Suvalkus. Nemaž gabal užim ir Latvijos. Gudijos klausimas es s svarbus Lietuvos-Lenkijos santykiams. Lietuva neturinti nuridenti gud Lenkijos sterbl . Su gudaus radus kompromis , Vilniaus klausimas nesudaryt problemos.

Bet ypatingai Lietuvai esanti svarbi Ukrainos nepriklausomyb . Vilnius ir Lvovas mus riš . Ukrainieiam reiki pad ti atsilaukyti ties Curzono linija su Lvovu ir gretimom sritim.

Didelis nežinomas ties Lenkijos likimu es s Vokietijos veiksnys. Jis negal si s neveikti ir Lietuvos-Lenkijos santyki . Lietuvos ia lauki s opus ir sunkus uždavinys — išlaviuoti.

Pagaliau, kokia beatsikurt Len-

kija, kad Lietuvos santykius su ja geb tume geriausiai b du tvarkyti, es turime j geriau pažinti. N ra negalima, kad ateities Lietuva b sianti slav apjuosta, slav chole-rišk , vyling , nenuosekli ir visli .

2. Dr. Šaulio testamentin se mintyse

Vienas iš geriausi Lietuvos-Lenkijos santyki problemos žinov buvo laikomas velionis dr. J. Šaulys. Savo šiuo klausimu paži ras pasiausiai prieš savo mirt jis yra iš- d st s savo 47. 6. 23. laiške vienam m s diplomat . Jis rašo:

— Tur j s nemaža patyrimo su Lenkais, neskaitant tolesn s praeities, nors ir šio karo metu, aš esu pasidar s didelis m s galimo su Lenkais susitarimo skeptikas. Iš antros pus s betgi negaliu neigti, kad šioks ar toks su m s piet kaimynu sutarimas kaikuriais klausimais, turint omenyje m s geografin pad t ir iš jos plaukiau ias išvadas, kaip lygiai m s bendrus gyvenamojo momento r pes ius, b t labai pageidaujamas.

— Šio karo metu yra tek mums ia, dalyvaujant pp. S. L. ir E. T., vesti su Sikorskio atstovu ilgus ir pakartotinus pasikalb jimus, kuri pasekm je teko gauti šitok Lenk vyriausyb s pareiškim (42. V. 22) : "Le Gouvernement Polonais, vivement intéressé à la cause de la Lithuanie indépendante, exprime sa ferme conviction que, conformément à la volonté inébranlable de la Nation Lithuanienne à son droit imprescriptible à l'indépendance, ainsi qu'aux dispositions de la Charte Atlantique, la République de Lithuanie, à l'issue de cette guerre, recouvrera le plein exercice de ses droits souverains" ir t.t.

— Gauti iš Lenk sutikim nustatyti jau prieš karui baigiantis tarpusavio sienas m s reikalavim prasme, t. y. gauti Vilniaus pretenzij

išsžad jim , neži rint ilg kalb , mums nepasisek , Lenkams aiškinantis, kad jiems karo metu daryti šitokie žygiai, d l visoki principini taktikos sumetim , nes visai galima. Net palankiausias mums Sikorskio tarpininkas, ir tas rado. kad Vilniaus kl. tai es s m s b sim santyki funkcijos klausimas. (M. p. Red.). Vadinasi, jei m s santykiai su jais b t nustatyti priimtina jiems prasme, tai Vilniaus kl. nebesudaryt jokio sunkumo susitarti, kaip m s pageidaujama.

— Kad karo metu egzilin Lenk vyriausyb bijoje imtis žygi , kurie gal t pasunkinti jos pad t krašto ir jame vyraujan i nuotaik atžvilgiu, galima visai gerai suprasti. Tod l tik tis susitarti su Lenkais jau karo metu ar prieš galutinai nustatant Europos taikos status mums r pimaais principiniais sien klausimais, kaip esu jau ir pernai per Berno pasitarim pareišk s, b t tuš ios svajon s.

— Kas su Lenkais gal reik t pamginti susikalb ti, tai kontakto palaikymo reikalui, vedant abiem pus m kov už savo krašt nepriklausomyb s atstatym . Tas kontaktas tur t pasireikšti tam tikru konkreiai nustatytinu bendradarbiavimu, stovint abiem pus m ant nepriklausomyb s ir lygyb s pamato, ir išeinant iš bendr reikal , vedant abiem pus m nepriklausomyb s akcij . Visus kitus ateities klausimus reik t , man rodos, atid ti , palikus juos spr sti bendradarbiavimo atmosferje ir sutarus gal vien, kad visi galimi ateities gin o klausimai bus abiej pusi rišami susitarimo keliu, taikiu b du ir draugiškumo dvasioje. Tatai b t , nereikia tur ti iliuzij , daugiau pium desiderium ir tur t grei iau vien neneigtinos psichologin s reikšm s. Praeitis šiuo atžvilgiu pamok mus, kad pažadais nevisada galima pasikliauti. J išlaikymas pareis daugiau nuo b si-

mos bendros konjunkt ros taip Europoje apskritai, taip m s padang je ypatingai, o ne nuo geros kontragento valios, kurios nevisada galima laukti, kai pradeda žaisti tautinio grobiamojo egoizmo apetitai...”

3. Vliko ir diplomat bandymuose

Jau Lietuvoje Vlikas buvo prad j s kontaktus su lenk rezistenciniais veiksniais. Il-oji bolševik okupacija juos pertrauk , ta iau v liau jie krašto rezistencijos v l buvo atnaujinti.

Tremtyje 1946 m. Vliko ir diplomat 1-oji konferencija pasitarimams su lenkais buvo aprobavusi tokias lenkamis jteiktinas tezes:

1) Šio karo vykiai ir pad tis, kurioje šiandien yra atsid rusios Lietuva ir Lenkija, rodo, kad j geopolitin pad tis diktuoja joms glaud ir abipusio pasitik jimo santykiavimo b d , kuris laiduot joms susikursimoje pasaulio politin je sistemoje valstybin nepriklausomyb ir s lygas tautin s kult ros ir kin s j pilie i gerov s pažangai. Lietuvi tauta yra pasiryžusi daryti tinkamas iš šio konstatavimo išvadas.

2) Lietuva ir Lenkija derina savo pastangas visiškam abiej valstybi suverenumo vykdymui atstatyti ir viena antrai talkina, b tent:

- a) kei iasi informacijomis,
- b) teikia visokeriop tarpusavio param ,
- c) derina diplomatin veiki ,
- d) derina propagandin veiki ,
- e) planuoja ir derina bendrai darytinus žygius,
- f) abi pus s veikia savo visuomen bei spaud šiam bendradarbiavimui reikalingiems nusiteikimams sudaryti.

3) Lietuva ir Lenkija tuoj pradeda derybas d l Lietuvos-Lenkijos sienos.

4) Lietuva ir Lenkija, nustatydamos abiej valstybi ateities santyki gaires, ims pagrindu šiuos d snius:

- a) abiej valstybi nepriklausomyb ir lygyb ,
- b) užsieni ir apsigynimo politikos derinimas,
- c) kinis bendradarbiavimas,
- d) bendradarbiavimas kult ros srietyje.

5) Lietuva ir Lenkija tariasi d l glaud jan io bendradarbiavimo per einamajame laikotarpyje, kai tuo ar kitu b du bus pašalinta svetimoji okupacija ir ligi atsikurs konstituciniai abiej valstybi organai laisvoj Lietuvoj ir laisvoj Lenkijoje.

6) S kmingiau augš iau sumin tiems uždaviniams vykdyti, tarp susitarian i j nustatomas tinkamas kontaktas.

Vykdydamas šiuos konferencijos nutarimus, Vlikas tar si su Lenk egzilin s vyriausy b s atstovais Paryžiuje, v liau Londone. Po ilgesni nuoširdumo atmosferoj vest pasikalb jim buvo prieita išvada, kad prie Lietuvos-Lenkijos santyki visiško išlyginimo eitina etapis. Pirmiausia tarpusavinis pripažinimas, diplomatin s santyki atnaujinimas, derinimas pastang ir vien antiems talkinimas kovoje d l laisv s, vis gin ijam klausim sprendimas tik taikiomis priemon mis, draugin gumo, teisingumo ir teis tumo dvasia. Sien klausimo tuo tarpu neliesiti. Ta prasme 47. 3. 14. Londone jau buvo sutarta pasikeisti atitinkamomis notomis. Savo nota Lenkijos Vyriausybei Londone Vlikas buvo numat s:

1. pripažinti Lenkijos vyriausy b Londone politine Lenk Tautos ir Lenkijos Valstyb s atstove;

2. pareikšti savo sutikim artimiausiu laiku atnaujinti diplomatinus santykius tarp Lietuvos ir Lenkijos;

LAISVINIMO ŽYGIUOSE IR ORGANIZACIJOSE

BONNOS BYLA

Vliko delegato sitaisymas prie Vokietijos vyriausybės Lietuvos laisvinimo byloje turės toli siekiančio poveikio, kur tik laikas pažadu išryškins. Šiuo metu mūsų dmes patraukia šio sitaisymo poveikis paiai Lietuvos laisvinimo organizacijai. Po keleri pastarj met Vliko kanosins laikysenos Lozorai io atžvilgiu Vliko delegato sitaisymas gali bti reikšmingas laisvinimo organizacijos demokratinio principo laimjimas. Ir visai nuoseklu, kad vadistinio principo visoki atspalvi šalininkai šiam laimjimui labai jautrs ir stengiasi visaip j nuvertinti ir suniekinti.

Bonnos byla tik dabar iš jo aikštn, bet ji trunka jau eil met .

3. siekti pilno suderinimo su Lenkijos Vyriausybe politins-diplomatin s akcijos ir informacin s-propagandin s veiklos tiek Europos, tiek užeuropin se valstyb se;

4. teikti savo galimyb i ribose visišk param Lenk nepriklausomybinei akcijai; laukti už tai analogin s paramos iš Lenk Lietuv i nepriklausomybinei akcijai;

5. bendradarbiauti su Lenkijos Vyriausybe ginant abiej krašt tremtini medžiagines gyvenimo s lygas ir j politines bei kult rines teises, ypa bendradarbiauti nustatant ir remiant bendrus postulatus, kurie bus reiškiami atitinkamoms tarptautin ms staigoms, besir pinan ioms tremtini likimu;

6. link s prad ti su Lenkijos Vyriausybe kalbas d l pagrind ir form santyki tarp Lietuvos ir Lenkijos po to, kai abi valstyb s atgaus nepriklausomyb ;

7. bendradarbiauti su Lenkijos vyriausybe akcijoj, turin ioj tiksl pa-

Pirmuosius žingsnius Bonnoje pramyn Vliko žmon s — Sidzikauskas, Brazaitis, Ivinskis. V liau, prad jo sau atramos Bonnoje jieškoti ir Lozoraitis, apie savo žygius net nepainformuodamas Vliko. Tik Lozorai io nepasisekimas Bonnoje privert j tuo reikalu kalb tis su Vliku. Tik d l to 1952 m. Reutlingeno pasitarimuose Bonna buvo centrinis klausimas.

Prieš vykdamas tada Reutlingen tartis su Vliku, Lozoraitis pirmiausia nuvyko Bonn , tik damasis ten gauti sau pripažinim atstovauti Lietuvai ir Vlik pastatyti prieš vykdyt fakt . Apie tos savo "misijos" nes km Lozoraitis Reutlingeno pasitarimuose šitaip bylojo: "Kai nu jau pas Dr. Kosman ir kalb jau su juo tuo klausimu, išd stydamas taip pat diploma-

siekti glaudaus politinio, ekonominio ir kult rinio susipratimo tarp Ryt - Vidurio Europos valstybi ;

8. pareikšti, kad gin ytin klausim sprendimas tarp Lietuvos ir Lenkijos turi bti atliekamas tiktai taikiu b du, teisingumo, teis tumo ir draugingumo dvasia, atsižvelgiant abiej valstybi reikalus ir tautinius bei valstybinius interesus.

St. Lozorai iui užvetavus, pasikeitimas notomis ne vyko. Prasid jus tarp Vliko ir Lozorai io, pasak Railos, "negr kovai patamsyje", per paskutinius 7 metus šis didžiausias Lietuvai reikšm s klausimas buvo visiškai užšaldytas. A i Dievui, kad bent po tiekos met v l šiuo klausimu susidom ta Politini Studij Klubu. Dar labiau d mesio vertas New Yorke neseniai vyk s kaikuri LLK nari informacinis pasitarimas su lenk Politin s Tarybos ionykš ia ekspozit ra.

D. C.

t pad t, jis pasak, kad nor t priva iai paklausti: jeigu ministerija priimt tok žmog, ar negal t atsitikti, kad ateit kitas kas ir pasakyt "wir erkennen diesen Mann nicht?" Mano bendrakalbis pažym jo, kad pas j yra buv s prof. Ivinskis vom Litauischen Befreiungskomite, ir d st kitokias paži ras Lietuvos diplomatijos tarnyb ...". Tuose Reutlingeno pasitarimuose vienas iš prolozoraitini Vliko nari, aiškindamas Lozorai iui, "kad Bonnos vyriausyb nežino, kas gali Lietuvos vardu kalb ti", d st, kad tod l reikalingas bendras Vliko ir Lozorai io raštas Bonnai, "kas yra galio tas tartis su Bonnos vyriausybe Lietuvos vardu, ligi nebus priimtas galutinas atstovas." Ši tez tada palaik ir demokratini nuotaik Vliko nariai, šventos ramy s d lei kompromisas! Faktiškai tai reišk demokratinio principo kapituliacij Ta iau si lym regaguodamas, Lozoraitis pareišk, kad jo "žingsniam nereikia konsekrecijos", kad "klausimas, kas atstovaus, yra principinis", vadinasi, nediskutuotinas, ir kad pats Vlkas "malon t pareikšti Bonnai, jog jis painformotas, kad Lietuvos Diplomatijos šefas yra praš s prapl sti Bonnoj Lietuvos interes atstovavim ... yra patenkintas šiuo Diplomatijos šefo žingsniu, ir kad Vlikas labai sveikint, jei vokie i vyriausyb Lozorai io pareikšt prašym patenkint ." Visai pagal velionies Smetonos žinom j tez: man dera vairuoti. Laim, kad po 26 met krikš ionys demokratai parod daugiau apdairumo nei po 1926 m. perversmo, ir dr. Karvelis tuos Lozorai io užsimojimus pasteb -jo: "jei toks J s pareiškimas galiot, tai bendrai išjungjama betkuri galimyb ir prasm tartis, nes kiekvienas klausimas b t "principini " kategorij terptas. Jeigu, p. Ministeri, manot, kad tas

bendras žygis yra nepriimtinas, tada Vlikas, jei tai darys vienas, jis vienas ir pasvarstys, k ir kaip daryti ..

Tiesa, dar ilgokai truko, kol Vliko dauguma (7 iš 10) augš iau mint dr. Karvelio mint ryžosi vykdyti. Bet geriau v liau, negu niekad. Vliko delegato prisistatymas Bonnoje, be abejojimo, dar nereiškia galutin s demokratinio principo laisvinimo organizacijoje pergals prieš vadistin. Kiekvienu atveju tuo prisistatymu sudaryta nauja pad tis ir, nepalyginti, palankesn s s lygos. Demokratinio principo atstovai Vlike sudaryt pad t tur t paversti atrama tolimesniems demokratinio principo laisvinimo organizacijoje laim jimams.

Savotiška keistyb šiuo atveju yra m s socialdemokrat laiky sena. Veltui tik tume socialdemokrat atstov Vlike esant tarp t 7 Vliko daugumos. Deja, šiuo atveju socialdemokrat atstovas stovi drauge su tautininkais vadistinio principo paunksm je. Keista ta marksistin dialektika!

V. Grigas

VLIKO IR VT PIRMININKAI A M E R I K O J E

Drumstoje ši dien tarptautin je pad tyje, kai vis labiau ryšk ja ir kaikuri teisi j nuovargis kovoti už laisv ir teisingum, netenka n nor ti, kad m s to ar kito veiksnio pastangos padaryt stebukl, staiga pakeisdamos tarptautines nuotaikas. Tod l ir Vliko pirmininko vizitai Washingtone pas valsty s sekretoriaus pavaduotoj, pas viceprezident, pas atstov r m pirminink ir kaikuriuos atstovus pirmiausia tenka vertinti tik kaip moralinis m s laisvinimo pozicij sustiprinimas. Bet ir tik moralinis ši vizit pa-

siek pob dis yra Lietuvos bylai laim jimas. Šie vizitai bus sustiprin ne tik Lietuvos laisvinimo strategines pozicijas, bet ir pa ios laisvinimo organizacijos demokratinii princip . Jei šie vizitai tiesiogiai ir negarantuoja, kad Vliko siekiami šiuo atveju bus patenkin ti, tai jie vis d lto pateisina pa i misij . Be kita ko, jie parod Alto tak daug toliau siekiant, nei kai kas link s vaizduotis.

“LIETUVI POLITIN K O N F E R E N C I J A ”

Sunkiau yra vertinti vadinam “lietuvi politin konferencij .” Apie panaši konferencij Vlikas jau seniai buvo galvoj s. Jau 1952 m. pradžioje Vliko, Alto, diplomatinio sektoriaus ir LLK atstov pasitarimas “pripažino reikal nedelsiant spr sti visus Lietuvos laisvinimui reikšmingus klausimus bei nustatyti tiems klausimams prieti sprendim vykdom sias priemones” ir tam reikalui artimiausiu metu kviesti veiksnii konferencij . Tik Lozorai iui pataikaujama Vliko politika t “artimiausi met ” nuo 1952 m. nut s iki 1954 m. šiemet, kai paaišk jo Vliko ir VT pirminink kelion JV, LLK pasi l ta proga vykdyti sen j konferencijos id j , kartu imdamasis iniciatyvos konferencijos programai ruošti. Gal d l to, kad tai ne sava iniciatyva, o gal d l to, kad LLK veiksniiškumu kairie altininkai abejoja, ALT, nors andai konferencijos id jai ir programai buvo pritar s, dabar pasišiauš . Tik Vliko ir VT pirminink kalb tas, ALT savo nusistatym sušvelnino. Ta iau ALT užsispyrimas vietoj LLK pasi lytos konferencijai programos pateikti kit sutrukd konferencijos paruošiam j darb , juoba, kad nei ALT, nei Vlikas patys to darbo nebuvo m si. Konferencija tod l buvo

improvizuojama. Išskyrus min. Žadeikio, netur jo n vieno paruošto raporto. Kaip improvizacija ji iš jo paken iama, bet negal jo išeiti tokia, kokia tur jo b ti. Komunikato žodingumas ir atsišaukimo š - kiai t ra meniškai raitytas konferencijos fasadas, kuris užstoja vidujin jos skurd . Kai kur ty iomis suraityta taip, kad skaitytojas nežinot , apie k kalbama. Pvz. kai rašo: “Teis kalb ti pavergtosios lietuvi tautos vardu ... priklauso d l lietuvi tautos išlaisvinimo kovojantiems lietuvi veiksniams”, — ty iomis nutyli: kas gi tie veiksniai. Ar tie, kurie yra atsišaukim pasiraš ? Jei taip, tai jie savo kompetencijas yra labai perženg . O jeigu ne tik tie, tai kod l kit n ra, toje konferencijoje? Faktiškai konferencija n vieno Lietuvai laisvinti reikšmingo klausimo net neband spr sti, tenkinamos poros komisij sudarymu, palikdama pa ioms komisijoms ir problem pob d bei apimt nusi- statyti ir j sprendimui medžiag ruošti. Ar tas nerodo konferencijos paviršutiniškumo ir nepriaugimo savo uždaviniams? vadinamos lietuviškosios koncepcijos nustatym tiek M. Lietuvos problem atžvilgiu, tiek Lietuvos-Lenkijos ar Lietuvos-Gudijos santyki atžvilgiu konferencija nieko nauja ne neš . Kaip lig šiol bendros lietuviškos koncepcijos tais klausimais netur jome, taip ir ateity esame palikti neišskume.

Ryšium su konferencija paryšk - jo ir kaikurie b dingi šalutiniai Lietuvos laisvinimo kovos elementai. Pvz. skirtingas altinink poži ris problem aktualum , skirtinga m stysena veiklos metod atžvilgiu. Jiems atrodo aktualu tik tai, kas jau šiandien sprendžiama ar galima spr sti. Perspektivinis sprendimas jiems svetimas. Jiems taip pat svetimas ir tylus, kruopš - tus, studijinis problemos esm s

gvaldymas. Juos pirmiausia traukia išorinis kad ir tuš aviduris sp dingumas bei visuomeninis taigumas. Tai trump nuotoli empionai. Ta prasme j pasiekos labai reikšmingos. Ta iau ilgame Lietuvos laisvinimo kelyje trump nuotoli ALT empionai geriausiai savo vaidmen gal t atlikti tik estafetiniu b du. Tik ir šis b das, kaip kad ir perspektyvinis problem sprendimas, altininkams, atrodo, svetimokas.

G. Giedrys

KONSILIJUMAI D L VLIKO

Konferencijos proga paryšk jo taip pat ir vilkini grupi k rybingumo galia. Jau nuo pereit met prie negaluojan io Vliko lovos laikas nuo laiko renkasi vilkini grupi konsilijumai. Kiek tarp t vilkini gydytoj yra toki , kuriems labiau paveld jimas kaip ligonio sveikata r pi, sunku spr sti, nes oficialiai vis buvo kalbama apie sveikat . Visd lto kaikurie pareiškimai b dingi vilkini grupi galvosenai pažinti. Rastenis: Vilkas netur t pretenduoti betkurias konstitucines funkcijas. Juoba Vlikas netur t laikyti save kompetenting sutartims su kitais kraštais. (Tik šefui dera vairuoti). Andrius: Mes Vliko nelaikome emigracini politini organizacij padaru, bet Lietuvoje sudaryt institucija. (Užmiršo M. Lietuvos atstov). Blazas: Politin s grup s, ypa jau nuo seno Lietuvoje susiorganizavusios, ir tremty negalima laikyti tik likuiais." (L'Etat — c'est moi, lietuviškai — partija — tai aš). Sidzikauskas: Vlikas tur t tur ti plan visos laisvinimo koncepcijos ilgesniam laikui (visur diplomatas). Vainauskas: Politin s grup s turi kovos ryšius su Lietuvoje likusiais. (Vryj, da mieru znaj, lietuviškai: melas palieka melu, nors ir partijos pirmininko l pose). Devenien : atidaryti pla-

iai vartus naujoms grup ms Vlik n ra tikslinga. Taip elgiantis, naujieji gali sudaryti net daugum (tegyvuoja demokratija tol, kol ji mums duoda valdži). L šys: Dauguma grupi pasižymi id j pastovumu ir j žmon s ir dabar vienodai tebegalvoja tiek krašte, tiek tremtyje. (O saneta simplicitas!, lietuviškai — palaiminti dvasios neturt liai). Kas po ši vilkini grupi atsaking pareig n atsaking pareiškim belieka galvoti apie jiems patik to vilkinio ligonio ateit ? Tik palink ti: medices, curate vos ipsos.

Tod l nenuostabu, kad pirmojo pasitarimo svarbiausios išvados: Vliko grup palaiko savo susitarimus d l Vliko kilm s ir funkcij . Lyg kas abejot , kad Vlikas buvo 1943 m. Lietuvoje sudarytas! Klausimas tik, kokio poveikio turi Vilkui jo dešimtmetis tremtyje. Apie tai vilkiniai gydytojai nesiteik n žodeliu užsiminti. Visi žinom, kad Vliko funkcija — Lietuvos laisvinimo darbas. Ar kas tos abejoja? Klausimas tik, kod l tos funkcijos vykdymas netoks, koks tur t ir gal t b ti, kaip t vykdym pataisyti. D kui Dievuliui, Vliko negalios ir j sanacijos reikalavimas šiandien jau n ra tik frontinink "prasimanymas", šiandien jau pilna burna apie tai prabilo ir Bie linis, Brakas, Kaminskas, Rastenis, Sidzikauskas, si lydami komisij Vliko veiklos programai paruošti. Ir L šys pripaž sta Vliko gr i pad mavus, ir Trimakas pasigenda nauj veid Vlike. Tod l ir vasario 27 d. pasitarimo išvadoje sudarytoji "komisija problemoms formuluoti ir numatyti b dams joms spr sti" (Blazas, Brakas, Rastenis, Trimakas, Vainauskas) kaikam gal jo pažadinti kaikuri iliuzij . Nors tai ir primin dirbtin ligonio maitinim , bei jei taip vilkiniai gydytojai nusprend , matyt, taip reik jo. Ta iau kas pasirod ?

Nors komisija savo uždavin tur -
 jo per m nes atlikti, jis ir šian-
 dien neatliktas. Nes jei komisijos
 pateikt apie 20 tem s raš iš b -
 dos ir galima laikyti atsakymu
 komisijai duoto uždavinio pirm j
 dal , — problemas formuluoti, —tai
 komisija visai nepateik b d
 joms spr sti. Pasi lyti siekt kon-
 solidacijos, siekt bendradarbiavi-
 mo su diplomatais, siekt suderinti
 reprezentavim , bud t, kad neb t
 pripažinta okupacija, kad Lietuvos
 laisvinimas b t trauktas lais-
 vojo pasaulio program , skatint
 diplomatinį misij atstatym ,
 teikt iševij laisvinimo darbui,
 traukt jaunim laisvinimo ir lie-
 tuvyb s išlaikymo darb , informuo-
 tis apie pad t krašte, nustatyt
 siektinas sienas, siekt santyki
 aiškinimo su kaimynais ir tt., ir tt.,
 ir tt., — yra labai lengva. Tam ir
 tarpgrupin s komisijos nereikia
 Tad ir keliasdešimt tem s ra-
 šas — joks sprendimas. Ta iau toks
 s rašas be nurodymo, kada, kas,
 k ir kaip turi atlikti, teliudija ar-
 ba s moning vengim duot j už-
 davin spr sti, arba nesugeb jim
 su juo tinkamai susidoroti.

Tikrai, jeigu vasario 27 d. vilki-
 ni grupi komisija b t savo už-
 davin visais atžvilgiais išsprendu-
 si, ir geguž s m n. veiksnį konfe-
 rencija, nors ir improvizuota, b t
 buvusi, nepalyginti, vaisingesn ,
 nes vilkinį grupi atsaking pa-
 reig n prieitos išvados teb t
 reik j konferencijai patvirtinti,
 suteikiant joms bendr vis veiks-
 ni pagrind . Aiman, Vilkin s gru-
 p s nepasirod k rybingsn s nei
 j emanacija. Iš to peršasi ir pla-
 tesn išvada: ir tautin je ir tarp-
 tautin je plotm je gyvename poli-
 tin s asmenyb s kriz . G. Gd.

TREMTIS TAISO ISTORIJ

Kai nebe manoma istorij kurti,
 ateina noras jau sukurtosios istori-
 jos faktus retušuoti, perdažyti. Ypa-

iai tuos faktus, kuriuose teko da-
 lyvauti, norima atvaizduoti tokius,
 kokius dabar nor tume matyti ir ko-
 kius darytume dabar, jei gal tume
 vykčius pakartoti. Bet nuo to perda-
 žymo praeities vykis netenka savo
 meto spalvos. M s dienomis toki
 perdažom vyki sutiršt jo.

1. Lietuvi seimas Petrapilyje 1917
 Lietuvos istorijos vadov lyje buvo
 taip aprašytas: "Ta iau svarbiau-
 siauoju busimosios Lietuvos klausimu
 ia nebuvo vienyb s: didesnioji sei-
 mo pus pasisak už visai nepriklau-
 somos Lietuvos k rim , o beveik vi-
 si kairieji atstovai pasi l Lietuvos
 ateit sujungti autonomijos ar fede-
 racijos pamatais su Rusijos taut
 demokratijomis". Nepriklausomaj
 Lietuvoj niekam iš seime dalyvavusi
 neat jo galv seimo faktus kitaip
 nušviesti nei vadov lyje ir jo apra-
 šym pataisyti. Tik pernai gen. V.
 Nagiui, seimo aktyviam dalyviui,
 tuos pa ius faktus pakartojus ir dar
 atsiminimais paryškinus "N. Lietuvo-
 je", to laikarš io redakcija, o pas-
 kiau B. Novickien "N. Lietuvoje"
 (35 ir 36 nr.) ir "Kary" paskelb ,
 kad kairi j grupi demonstratyvus
 iš jimas iš seimo dainuojant inter-
 nacional , kai buvo priimta dešini -
 j pasi lyta rezoliucija reikalauti
 Lietuvai nepriklausomyb s, nereisk s
 j pasisakymo prieš nepriklausomy-
 b s rezoliucij : už nepriklausomyb
 buv visi; jis tereišk s nusistatym ,
 kad tok svarb klausim tegali
 spr sti visa tauta, o ne dalis, atsid -
 rusi tremtyje. "Manau, kad vien
 kart visam laikui reikia nustoti
 skleidus kalbas, kad kairieji balsavo
 prieš nepriklausomyb . Ne prieš ne-
 priklausomyb buvo balsuota, bet tik
 prieš jos paskelbim vienos tautos
 dalies, tai yra Rusijoj atsid rusi
 tremtini . Kairysis blokas balsavo
 už tai, kad nepriklausomyb b t pa-
 skelbta visos tautos, Lietuvos steigia-
 majame susirinkime, nes tik pati lie-
 tuvi tauta gali spr sti savo politi-

kos likim " ("N. Lietuva" 1953 36 nr.).

Šitas naujas aiškinimas šviesesn m spalvom parodo praėityje kairiasias grupes (soc. dem., soc. liaudininkus ir Santar) ir nuima nuo j opinij , kad jos buvusios priešingos Lietuvos nepriklausomybei. Ta iau tas aiškinimas pastato keistoje padtyje dabartiniu metu mus, esan ius taip pat net vyn je, nes sekdami tokiu dabar leidžiamu aiškinimu, ir mes tur tume tyl ti d l Lietuvos likimo, palikdami apie j pasisakyti paia tautai. O vis d lto mes kalbame, šaukiame net ir tautos vardu. Ir turim dar daugiau šaukti.

2. 1926 met gruodžio 17 perversmas yra dabar antras punktas, kuris dabar imamas perdažyti. Lietuvoje viešojoje opinijoje tas perversmas buvo priskiriamas kariuomenei. Buvo taip pat opinija, kad jam pritar tautininkai ir krikš ionys demokratai. Dabar M. Krupavi ius paaiškino, kad krikš ionys demokratai nieko bendra su tuo perversmu netur j ; jie tik nor j likviduoti perversmo padarinius, pad dami išrinkti prezidentu A. Smeton , min. pirmininku A. Voldemar ir duodami savo atstovus vyriausyb , šituo atsiribojimu siekiama parodyti, kad krikš ionys demokratai neiškrypo iš demokratijos principo ir nesusid jo su vadizmu. Ta iau "Naujienos" paskelb ištraukas iš senojo kr. dem. organo "T vyn s Sargo", kurios gali labiau patvirtinti apie gruodžio 17 perversm sen j opinij .

3. Vyriausio Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto atsiradimas susilauk savotiško nušvietimo M. Krupavi iaus straipsnyje "T vyn s Sarge" (1953, 1 (10) nr.). Es kai 1940 m. bolševik tankai slinko Kauno gatv mis, M. Krupavi ius susitik s su J. Kaminsku. "Ilg valand žygiuodami sutartoj vietoj ir svarstydami susidariusi pad t, nutar m — Lietuvai reikia gintis. Gintis reikia organizuotai ir sutartinai visiems lietuviams

be paži r skirtumo. Laisv s gynimo darbui turi vadovauti politiškai organizuotos Lietuvos atstov sudarytas organas. Ta diena, kai pirmu kartu ginkluotasai bolševikas už m Kaun (p. Krup.), buvo ir Vyriausiojo Lietuvos Išlaisvinimo Komiteto id jos gimimo diena. Kaminskas t reikal tur jo t si ir id j realizuoti savojo sparno žmoni tarpe, man gi teko su katalikiškais žmon mis tartis" (84 p.).

Šitame nušvietime faktai kaip daiktai scenoje perstumdomi. Vliko id jos atsiradimas nustumtas 1940 met birželio 15. Vliko id jos gimdytojai pristatyti M. Krupavi ius ir J. Kaminskas. Ko tokiu daikt pergrupavimu norima — aišku. Ta iau jeigu tokia id ja aname dviej žmoni pasitarime buvo, tai reikia pasakyti, kad ji nebuvo realizuota, nes kovai prieš soviet okupacij vadovavo ne Vlikas, bet L. Aktyvist Frontas. Jis praved ir sukilim Lietuvoje. Tik kai naciai privert sustabdyti laikinosios vyriausybės veikim ; kai L. Aktyvist Front uždar , o jo galiotin L. Prapuolen išvež Dachau kacet ; kai buvo paskiau ištremti Vokietij ir M. Krupavi ius bei J. Aleksa, tada kilo Vliko id ja ir pastangos j realizuoti, ir Vlikas atsirado 1943 m. pabaigoje. Pats L. Aktyvist Frontas buvo sudarytas visai ne politini partij atstovavimo principu, kaip tai, sprendžiant iš pasakymo "politiškai organizuotos Lietuvos atstovai", nor t matyti sudaryt laisvinimo organ an eilu i autorius, bet rezistencijos principu — telkiant visus lietuvius be politini grupi skirtumo specialiam išlaisvinimo uždaviniui.

4. Jei aukš iau nurodytais atvejais buvo retušuojami grupiniai portretai, tai žemiau nurodomuose faktuose retušuojamas tuose portretuose individualus veidas — M. Krupavi ius. Jo portreto bruožams suherojinti K. Dem. biuletenis skelbia: "Gindamas lietuvi ir Lietuvos pilie i teises vo-

SPAUDOJE

Šalia pagrindinio klausimo — išlaisvinti Lietuv nepriklausomam gyvenimui, m suose yra gana plaiai diskutuojama ir b simos Lietuvos partin s sistemos problema. Keliant pastar j klausim , dažnai nurodomas anglosaks partinis susiorganizavimas kaip sektinas pavyzdys. Vieniems iš m s anglosaksai impo nuoja savo partij skai iaus mažumu, kitiems — principiniu eliminavimu iš politin s arenas klausim , surišt su pasaul ži ros pasireiški mu.

Abiems poži iriais gali mums praversti knyga, parašyta Sydney D. Bailey, ed. — Political Parties and

the Party System in Britain. New York: Frederick A. Praeger, 1952.

Jos atskiri skyriai yra populiariai parašyti kompeteting asmen , o konkre ios brit partijos (j evoliucija, principai ir organizacija) aptartos atitinkam partij žinov .

Pirmiausia patsai knygos redaktorius, S. D. Bailey, duoda gana kondensuot vad , pažym damas, kad jau Edm. Burke, 18-jo amžiaus angl konservatyvus politikas ir žinomas valstyb s moksl teoretikas, pripažino partij kaip legali organizacij siekti valdžios ir iškl reikal suteikti jai galimyb s vykdyti savo program . Toj pat vietoj iškeliamas klasiškas opozicijos kaip b simos vyriausyb s vaidmuo.

Toliau atskiri autoriai apžvelgia brit partin s sistemos raid . Mo-

kie i okupacijos metu, pirmasis pak l bals prieš okupanto daromas skriaudas ir žmoni naikinim Kr. Dem. partijos Pirmininkas M. Krupavi ius ir už tai okupanto buvo iš Lietuvos ištremtas ir kalintas bei persekiojamas" (1952, 5/9 nr.).

Kai ia M. Krupavi ius iškeliamas pirmuoju, kuris Lietuv gelb jo ir nuo naci nukent jo, tai šeš l stumiami kiti, kurie sykiu su Krupavium veik ir nukent jo — J. Aleksa ir dr. K. Grinius. O dar labiau moraliai skriaudžiamas asmuo, kuris tikrai pirmasis už pasipriešinim naciams buvo suimtas ir Dachau kacet išvežtas — L. Aktyvist galiotinis L. Prapuolenis, kuris sykiu su kitais buvo pasiraš s memorandum d l civilfervaltungo skriaud Lietuvoje. Jis buvo suimtas 1941 m. rugs jo 27.

Autoretušavimo buvo ži r ta ir paties M. Krupavi iaus žodžiuose: "Irtik kai s junginink kariuomen išlaisvino iš kal jim visus naci kalinamus buvusius Vliko narius, o tarp j buvau ir aš, kaip Vliko delegat ros narys, ir kai visi susirink W rzburge Vlik atk r me 1945 m. geguž s m., Kaminsko viet buvau

išrinktas prieš savo nor pirmininku aš" ("T vyn s Sargas" 1953, 1/10 nr. 84 p.).

Šitas pasisakymas apie save jau susilauk straipsni "Dirvoje" ir "Vienyb je", kuriuose buvo priminta, kad M. Krupavi ius buvo ne kal jime, kaip Vliko nariai, bet vienuolyne ir kad "savo likim j likimui ir kan ioms lyginti n ra jau taip labai kuklus dalykas" ("Vienyb " 1953 spali 9). Tie laikraš iai taip pat paneig tvirtinim , kad Krupavi ius buvo išrinktas Vliko pirmininku prieš jo nor , ir nurod liudininkus, gird jusius tada jo kitok pareiškim .

... Praeities vykius pasitaiko iškreipti ir ty iomis ir nety iomis. Taitai n ra geistina. Ne d l to, kad gail tum asmeniui ar grupei didesn s kepur s ir baltesnio apsiausto — tegul sau laimingai d vi kuobal iausiu ir kuošvariausiu. Ta iau negeistina to padegagin taka, nes skaitytojas, ypa jaunesnysis, suprasedamas veik jus, dirbusius anose s lygose, jei atvirai jam pasisakysi; supras taip pat intencijas t , kurie ty iomis nor s praeities vykius padailinti. Tada jis su nepasitik jimu priims m s netolim istorij .

dernin s partijos yra padaras gana ilgos evoliucijos. Ta prasme j dar nerandama ilgose brit žemvaldži kovose su savais karaliais už ši pastar j absoliutines valdžios apribojim , nes tai dar nebuvo kova d l skirting valdymo program gyveninimo.

Savo pirmin j stadijoj brit partinis pasiskirstymas pasireiskia pagal religin baz . Tai 17-jo amž. kovos prieš karali ar už karali pagr stos svarbiausia religiniais sitikinimais bei dieviškosios karali galios šaltinio ieškojimu, atmetus popiežiaus primat . Reformacijos š k is "paklusnumas kunigaikš iams yra protestant religijos garb " negal jo b ti palankus partij kaip tautos valios reiš j pasirodymui. Tiktai kova už pa ioj tautoj gl dint suverenum ir jo pasireiškim per jos rinktus atstovus ved moderni partij atsiradim . Tuomet kova d l politini metod bei uždavinai , o ne d l sitikinim , pasidar pirmaeilu dalyku.

Nurodoma, kad tiktai 19-jo amž. pradžioj pasireiš k dvi aiškiai skirtingos ir nuosekliai pastovios politin s doktrinos organizacijos. Viena iš j — tories, arba dabartiniai konservatoriai, stov jo už esam tautini institucij palaikym , o wigai, arba dabar beišnykst liberalai, palaik institucij reform . Ta iau praktiškai moderninis brit partin s sistemos funkcionavimas išsiskleid tiktai po žinom 19-jo amž. eigoj pravesť parlamento reform .

Pati atskir brit partij program analiz aiškiai parodo, kaip partijos, iš esm s atsiriboj nuo pasaul ži rini klausim sprendimo politin s galios priemonis, randa vis d lto didel kovos bei veiklos lauk , išskeldamos skirting metod ar pravesdamos viešojo gyvenimo tvarky reform .

"Konservatorius yra žmogus, kurs mano, kad politikoj onus probandi turi pateikti reformos si lytojas", t.

y., "permainos reikalingumas turi b ti pagr stas prieš b damas priimamas" (p. 50). Konservatoriai pabr žia reikal nesumaišyti trij žmogaus veiklos sri i bei motyv — morali ni , politini ir ekonomini : "Moralistas yra tartinas, jei jis savo paži roms pravesť reikalauja politin s ar ekonomin s paramos; taippat tartinas politikas, kurs savo politin j veikloj pozuoja moralist ; tolygiai tartinas ekonomistas, nor s pasiremti savo politiniu bei moraliniu autoritetu" (p. 55).

Darbie iai pabr žia savo siekim evoliucin pob d, nekeisdami iš esm s esamos visuomenin s santvarkos. Jie pripaž sta, kad j ekonomin programa didele dalimi remias žinomojo angl ekonomisto lordo J. M. Keynes paži romis. Darbie iai pabr žia, kad j s j dis semia savo idealus daugiau iš pranaš , apaštal ir švent j , religini mistik ir eretik , nekaip iš valstyb s vyr , ekonomist ir politini reformatori (pp. 71-2). Žodžiu, socialistai — be Markso ir prieš Marks ! Darbie iai kovoj ir už ekonomin s galios apribojim bei per dideli socialini nelygum pašalinim mišros kin s sistemos r muose.

Liberal partija suvaidino didel vaidmen , pravesdama eil b tin reform tiek politin j, tiek ekonomin j srity. Dvidešimtame amžiuj ji kaip partija nat raliai sunykusi, nes 1. daugum savo siekim vykdžiusi, o 2. jos viet už musid radikalesn darbie i partija.

Pagaliau, duodama atskir partij organizacin strukt ra, finansai, etc. Galima b t baigti šios knygos redaktoriaus žodžiais: "Partin sistema yra neišvengiama demokratin j visuomen j, nes žmon s yra skirting nusistatym d l politini uždavinai bei metod ... Partijos, kaip ir kitos žmogaus sukurtos institucijos, n ra nei geresn s nei blogesn s, kaip vyrai ir moterys, iš kuri jos susideda" (p. XII). J. Pž.

J S RAŠOTE " LAISV "

Skelbiame ir toliau laišk b dingenes ištraukas, kurios savo pritarimu ar nepritarimu paskatina redakcij giliai susigalvoti ties jos keliamais klausimais ar duoda sugestij atkreipti d mes ir naujas temas, šis skaitytoj bendradarbiavimas daro žurnal daugiau ar mažiau ir skaitytoj minties išraiška. D kojame. — Red.

*

— Patiko Maceinos straipsnis ir " Pilnutin demokratij "... Kas daugeliui ir ne frontinink žmon ms domu skaityti, tai Vliko — Lozorai io susirašin jimas ... Sunkiau asmeniškai suprantu paskelbim laisvojo pasaulio lietuvi pėriodikos ... Argi "Draugas" katalikiškias dienraštis? Kieno puslapiai ... nuolat puola dr. Macein ... Protarpiais "Naujienos" daugiau demokratiškumo parodo, negu "D"...

D. S., Toronto, Canada

*

..." Laisv "... domus, gyvas, niekam nepataikauja... galima nesutikti su kaikiuriomis jo nuomon mis ar j reiškimio forma, bet leid j pastangos visai atvirai kelti lietuvi visuomenei svarbius ar skaudžius klausimus ir bendromis j gomis jieškoti b d jiems spr sti yra sveikintinos ...

P. Z., Fanwood, J. V.

*

..." Laisv "... mane sudomino aktualios mintys bei ryškesnieji pasisakymai...

M. J-kis., Rockford, Ill.

*

... Malonu ir naudinga., kada nusistojusi rutin ima v dinti nauji v jai. Pavasariški. ...

P. Mickevi ius, Milwaukee, Wisc.

... Reikia tik tis, kad " Laisv " daug prisid s prie objektyvesnio politini klausim išaiškinimo ...

V. B-is, Rochester, N. Y.

*

... skelbiam id j originalumu ir aktualumu šis žurnalas pagelb s padidinti ir s j džio aktyvist skai i ... Siun iu \$20.— ek ...

A. Razma, Altona, Ill.

*

... Turiu "didel " priekaišt " Laisv ". Ji man atrodo "nesimpatiška ir nedemokratiška" ta prasme, nes visus puola: ir diplomatus ir Vlik ect.

Pranas, Europa

*

... Laisv žodis yra artimas širdžiai, bet toks pats yra ir turinys, kuris skelbia ties , buvusi užkulisiuose.

M. Musteikis, Vokietija

*

Prof. Maceinos paskaitos santrauka suteikia gili nauj prasm t r e m i a i ... (Bet gretindamas tremties prasm ir tremties gyvenimo faktus, kurie iš tolo sunkiau paž stami, laiško autorius klausia: "Man iš Europos žvelgiant Amerikos kontinent susidaro nemaža klausim . Europa, iš kurios visi b ga, kurioje ubagai gyvena, rinkdami išmaldas iš vis turt jan i lietuvi Amerikoje ir Kanadoje,

jau baigia iš išmald pasistatyti savarankišk , atskir gimnazij , kuri jau duoda prašymus net už j ryje gyven , o turtingesnieji lietuviai amerikiečiai ir kanadiečiai, gyvendami laisvi šalyse tebesiraizgo su šeštadieninis vargo mokyklomis, neturdami n vienos grynai lietuviškos pradžios mokyklos, n gimnazijos. Ar tikrai tas b t j šalyse draudžiama?

P. Narutis, Vokietija

*

... Malonus " Laisv " Nr. 2. Esama graži ženkl , jog varomasi pirmyn.

J. St., Vokietija

... Daugiau toki straipsni kaip " Laisv " Nr. 2 "Slaptasis priešas" (Tas noras dabar tenkinamas. Red.). V. M., Italija

*

... Tiubingeno suvažiavimo ... ne vienam dalyviui, skaitaniam " Laisv ", prisimena Prokrusto lova, kurioje Prapuolenis buvo patemptas ... o Maceinai nukirstos kojos... (Kiekvienas rašinys pereina per redakcijos "lov ", bet Maceinos paskaita buvo paties autoriaus sutraukta. Red.). Labiausiai žmones traukia prie LF pozityvioji LF programa ...

D. Bielskus, Vokietija

N A U J I L E I D I N I A I

Redakcijai atsi sta šie nauji Prelato Pr. M. Juro leidiniai:

S. Sužiedlis: Šv. Pranciškaus lietuvi parapija. Lawrence, Mass. 416 pusl. Lietuvi ir angl kalba. Tai gerausiai parašyta vienos parapijos istorija.

Antanas Maceina: Saul s Giesm . Šventasis Pranciškus Asyžietis k a i p krikš ioniškojo gyvenimo šauklys. Brooklynas, N. Y. 1954.

Tai "Aid " žurnalo 1953 premijuotas mokslinis veikalas.

Prel. L. Tulaba: "Kad k rent si". Roma 1954 Pamoksl rinkinys.

Atsi sta taip pat Lietuviškos Knygos klubo Chicagoje leidinys:

Stasys Džiugas: Kišku io vardina s. Iliustravo VI. Stan ikait , Chicago 1953. Tai graži eiliuota dovana vaikams.

A U K O S

LAISV reikalams aukojo:

Inž. Ra i nas, dr. Šaulys po \$.25.—; Daugirdas \$.20.—; dr. Razma \$.17.—; dr. Ambrozaitis, dr. Kižys, K. Kriau i nas, Galvydis, dr. Šmulktys, A. V. po \$.10.—; Brazdžionis \$.8.—; Grigaitis \$.7.—; Ma-

žionyt , Valan iauskas po \$.5.—; A. A., J. A., Baronas, Grina, Grignavi ius, V. K., Petr nas, Mažiulis, R. S., V. Gudaitis, S. T., A. Valiūskis po \$.2.—; Laurinaitis \$.1.—; Sirutis \$0.50.

" LAISV " administracija aukotojams nuoširdžiai d koja.

T u r i n y s

Juozas Brazaitis: Rezistencijos diena	1
Adolfas Damušis: Pasiruošta ir vykdyta	3
Studij Biuras: Žmogus ir kis (iš ciklo " pilnutin demokratij ")	10
Kari nas: Partizano kapas (iš partizan poezijos)	19
Vytautas Žvirzdys: Socializmas pradžioje	10
Dokument šviesoje: Demokratinio ir vadistinio princip tarpusavin kova laisvinimo organizacijoje. Kaip galiojim reikal sutvark Latvijos vyriausyb	30
DARBAI ir ID JOS: T vyn je: Didieji nusikalt liai (ELI), Moteris Lietu- voje (iš R. Žukauskait s pranešimo). Pasaulyje: Europos Homo eco- nomicus (Dr. J. Kazickas), Ko norime iš laisvojo pasaulio (iš L. Biuletenio), Vietoj politinio vertinimo; Tremtyje: Lietuvos Lenkijos Lenkijos santykiai, Bonnos byla (V. Grigas), Vliko ir VT pirminin- kai Amerikoje, "Lietuvi politin konferencija" (G. Giedrys), Kon- silijumai d l Vliko (G. Gd.), Tremtis taiso istorij ; Spaudoje (J. Pž.); J s rašote " Laisv ".	

NUO ADMINISTRACIJOS

Prieš trejet m nesi iš New Yorko išvyko pas kiekvien " Laisv " skaitytoj vokas.

Daugelis patenkinti jau gr žo namo. Jie labai d kingi tiems " Laisv " skaitytojams, kuriems gal jo patarpininkauti.

Buvo ir toki nelaiming atsitikim , kur voko paslaugumas bu-
vo palaikytas ž lumu — prenumerata sumok ta, o jis ia v l, lyg
su nauju jieškiniu. Žinoma, n vienas vokas netur jo noro dvigu-
bai jieškoti ir labai atsiprašo tuos, kuriems jis buvo jau nereika-
lingas.

Bet eil išvykos dalyvi ligšiol negr žo. Juos gal jo kokia ne-
laim ištikti. Juk dažnai gird ti apie pagrobimus, nužudymus. Tod l
" L." administracija labai prašo tuos " L." skaitytojus, kuri s -
skaitos su administracija d l vienos ar kitos priežasties lig šiol ne-
buvo sp ta išlyginti, patikrinti, ar tik j kuriame stal iuje ar po-
pieryne n ra strig s ir paslaugusis " L." vokas. B kite malon s,
išlaisvinkite j , ir apr pin \$3.00 kelionpinigi , paleiskite namo.

" L." Administracija vis vok vardu nuoširdžiai d koja tiems,
kurie jau atsilygino prenumerat , ir tiems, kurie pirma proga, pa-
sinaudodami voko paslaugumu ar kuriuo kitu keliu, pasistengs " Laisv " prenumerat atsi sti.

Su bi iuliškais sveikinimais

J s

"J L." Administracija